כמים לים מכסים

קובץ חיבורים בתורת הגאולה

יחי אדוננו מורנו ורבינו מלך המשיח לעולם ועד

כמים לים מכסים

קובץ חיבורים בתורת הגאולה

יחי אדוננו מורנו ורבינו מלך המשיח לעולם ועד

מו"ל: מרכז חב"ד העולמי
לקבלת פני משיח צדקנו

נערך ע"י: איגוד תלמידי הישיבות
ישיבת תות"ל המרכזית, בית משיח ־ 770

פתח דבר

"וההוספה בלימוד התורה בעניני משיח והגאולה ("מלכות שבתפארת") היא ה"דרך ישרה" לפעול התגלות וביאת המשיח והגאולה בפועל ממש".

קשה עד בלתי אפשרי, לתאר את ה'מהפך' שחוללו מילים קדושות אלו, שיצאו מפי נשיא דורנו משיח צדקנו – כ"ק אדמו"ר שליט"א, בשבת קודש פר' תזריע מצורע שנת אראנו נפלאות.

מנושא זנוח, שמעטים מוצאים בו את ידיהם ורגליהם, הפך נושא 'גאולה ומשיח' לנושא הלוהט ביותר. בקיאות בעיני משיח וגאולה, היא כיום מעין מבחן סף פנימי לכל חסיד, הרואה עצמו מקושר לכ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א.

וכמו בכל נושא, ובמיוחד בנושא זה נדרש מהתמימים "חיילי בית דוד", לצעוד בראש המחנה ב"דרך הישרה" המובילה ישירות לגאולה האמיתית והשלימה. ואכן, מיד עם קריאתו של הרבי שליט"א מלך המשיח ללמוד עניני גאולה ומשיח, היו אלו התמימים שפתחו את ה"מעגל העולמי" ללימוד עניני גאומ"ש, וזכו למענות נפלאים מהרבי שליט"א מלך המשיח:

"ויהא כ"ז בהצלחה רבה והעניינים והזמ"ג ויה"ר שיהא באופן דלתקן את כו' סלה אזכיר עה"צ", "ותהא פעולה נמשכת ובהוספה והזמ"ג, אזכיר עה"צ".

ועד לעדותו של המזכיר, כי לאחר מספר חודשים, הרבי שליט"א מלך המשיח התעניין האם "המעגל העולמי" עדיין פועל. כל זה נוסף לאין-ספור הוצאות לאור, שיעורים והרצאות בעניני גאומ"ש, שזכו להתייחסות מיוחדת.

***

שיעורים עיוניים, סדרי לימוד למיגרס, וקורסים מקיפים בנושא נערכו בכל ישיבות תות"ל, במשך שלושה העשורים ("עד מתי"?!) שעברו מאז קריאתו של הרבי שליט"א מלך המשיח ללמוד עניני גאולה ומשיח, ונוצרה ההרגשה שהנושא מוצה מכל כיוון אפשרי.

לצורך כך נועדה "**תחרות חיבורים העולמית**" **בעניני גאולה ומשיח**, להזרים חיות חדשה, לעורר נרדמים ולהקיץ ישנים משנת הגלות, ולחיות מחדש ב"דרך הישרה" אשר הורנו כ"ק אדמו"ר שליט"א מלך המשיח, באופן חדשני ומקורי שיקל גם על נפה"ב להתחבר לענין.

ואכן, כמות החיבורים שהגיעה לידי המערכת, הוכיחה **עד כמה בוערת אש ההתקשרות אצל התמימים** "**חיילי בית דוד**", ועד כמה העיסוק בעניני גאולה ומשיח, הולך וגובר, הולך ומעמיק עד שנגיע כולנו למטרת ותכלית הדרך – התגלותו המושלמת לעיני בשר של כ"ק אדמו"ר שליט"א מלך המשיח בפועל ממש!

***

בקובץ זה "**כמים לים מכסים**" נלקטו החיבורים המובחרים ביותר, מבין עשרות החיבורים שנשלחו למערכת, שנכתבו ע"י תלמידי התמימים מכל רחבי תבל. חיבורים אלו – כפי כללי התחרות – מתמקדים בנושאים המדוברים בפרק האחרון בספר הרמב"ם, בקשר עם **מחזור ה-מ"ם ללימוד הרמב"ם** ע"פ תקנת כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א, בו אנו נמצאים כעת.

בשם כל התמימים מגישים אנו קובץ זה כמנחה לאבינו כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א, בביטחון גמור שיהי' זה לנח"ר, ויפעל כבר בפועל ממש את התגלותו כמלך המשיח "ויבנה מקדש במקומו ויקבץ נדחי ישראל ויתקן העולם כולו" תיכף ומיד ממש!

יחי אדוננו מורנו ורבינו מלך המשיח לעולם ועד!

איגוד **ת**למידי הישיבות העולמי
בית משיח - 770

ימות המשיח
מנחם-אב תש"פ
שבעים שנה לנשיאות כ"ק אד"ש מלך המשיח

תוכן העניינים

דבר מלכות

קונטרס 'הלכות תושבע"פ שאינם בטלים לעולם 8

חיבורים בתורת הגאולה

ענינם של אוה"ע לע"ל 18

הת' מאיר שי' אלטין

ראיית מלכי האומות בזמן הגלות 34

הת' יצחק זאב שי' ברנדלר

נחלת שבט לוי לעתיד לבוא 39

הת' שניאור זלמן שי' גרליק

הוספת ערי מקלט לעתיד לבוא 47

הת' יוסף יצחק שי' הניג

אומות העולם לעתיד לבוא 51

הת' מנחם מענדל שי' הכהן הענדל

"וגר זאב עם כבש - משל וחידה"? 75

הת' חיים שלום מרדכי שי' ווילשאנסקי

אומות העולם לעתיד לבוא 84

הת' מנחם מענדל שי' ורדי

רווחה גשמית לעתיד לבוא 89

הת' שניאור שי' הכהן כהן

זכותם של כל ישראל לעוה"ב ותחיית המתים 94

הת' שמואל שי' מזרחי

היעודים הגשמיים לעתיד לבוא 100

הת' מנחם מענדל שי' סגל

הסעודה הגשמית דלע"ל 107
הת' **ישראל** שי' **פלדיני**
תחיית המתים 112
הת' **יחיאל** שי' **קדם**
ביאת אליהו 121
הת' **לוי יצחק** שי' **קעניג**
ידיעת אלוקות בגאולה 127
הת' **שניאור זלמן** שי' **קעניג**
מצב העולם בימות המשיח - כתוצאה מעניינו של משיח 131
הת' **מנחם מענדל** שי' **רוזנבלט**
החיות לעתיד לבוא 136
הת' **יששכר מאיר שמואל** שי' הכהן **רייכמן**
"ולא קנאה ותחרות" 144
הת' **יוסף יצחק** שי' **שמולביץ**

שער
דבר מלכות

„הלכות של תורה שבעל פה שאינן בטלין לעולם"

– בקשר לסיום ספר הרמב"ם –

משיחות יום ב' דר"ה, ליל שבת חוהמ"ס,
ליל ויום שמח"ת, ה'תשנ"ב

א. בהקדמתו לחיבורו כותב הרמב"ם: „כל המצוות שניתנו לו למשה בסיני בפירושין ניתנו, שנאמר[1] ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה, תורה זו תורה שבכתב, והמצוה זו פירושה . . תורה שבעל פה", ומבאר בארוכה סדר מסירת התורה שבעל פה ופירושי' ע"י גדולי ישראל מדור לדור עד לזמנו, ומסיים, „וראיתי לחבר דברים המתבררים . . בענין האסור והמותר הטמא והטהור עם שאר דיני התורה . . עד שתהא תורה שבעל פה כולה סדורה בפי הכל בלא קושיא ולא פירוק („הלכות הלכות") . . כדי שלא יהא אדם צריך לחיבור אחר בעולם בדין מדיני ישראל, אלא יהא חיבור זה מקבץ לתורה שבעל פה כולה . . לפיכך קראתי שם חיבור זה משנה תורה, לפי שאדם קורא בתורה שבכתב תחלה ואחר כך קורא בזה ויודע ממנו תורה שבעל פה כולה ואינו צריך לקרות ספר אחר ביניהם".

ואף שחיבורו של הרמב"ם הוא „תורה שבעל פה", „משנה תורה" („משנה" לתורה שבכתב), מ"מ, להיותו „דברים המתבררים . . בלא קושיא ולא פירוק", „הלכות של תורה שבעל פה", יש בו חשיבות מיוחדת (לא רק לגבי שאר חלקי תורה שבעל פה, אלא גם לגבי ספרי הנביאים והכתובים) שהיא כמו החשיבות דתורה שבכתב („התורה והמצוה", תושב"כ ופירושה בהלכות התורה שבמשנה תורה) – כמובן מדברי חז"ל[2] (שהובאו להלכה בספרו של הרמב"ם[3] ש„כל ספרי הנביאים וכל הכתובים עתידין ליבטל לימות המשיח"[4], משא"כ „הלכות[5] של תורה שבעל פה שאינן בטלין לעולם", כ„חמשה חומשי תורה".

[כלומר: בנצחיות התורה – „דבר ברור ומפורש בתורה שהיא מצוה עומדת לעולם ולעולמי עולמים, אין לה לא שינוי ולא גרעון ולא תוספת כו'"[6] – נכללים „הלכות של תורה שבעל פה", פירוש המצוות, שעל ידם יודעים אופן קיום מצוות התורה[7], משא"כ ספרי הנביאים[8] והכתובים, שכיון שאינם הוספה וחידוש על דברי התורה (שהרי אין נביא רשאי לחדש דבר), אלא „לצוות על דברי התורה ולהזהיר העם שלא יעברו עלי', כמו שאמר האחרון שבהן זכרו[9] תורת משה עבדי"[10], ועאכו"כ השקו"ט בתורה שבע"פ בנוגע לאופן הלימוד ודרשות

1) משפטים כד, יב.
2) ירושלמי מגילה פ"א ה"ה.
3) סוף הלכות מגילה.
4) „חוץ ממגילת אסתר".
5) הלכות דייקא, משא"כ השקו"ט שבתורה שבעל פה, במכ"ש וק"ו מכל ספרי הנביאים וכל הכתובים.
6) רמב"ם הל' יסוה"ת רפ"ט.
7) שהרי „כל מצות שבתורה בין מ"ע בין מצות ל"ת אינן גלויות וידועות ומפורשות אלא ע"י תורה שבע"פ", הלכות התורה, שבהם נתגלה רצונו של הקב"ה, ולכן נקראו ההלכות בשם תגא וכתרה של תורה (ראה בארוכה תניא אגה"ק סכ"ט).
8) להעיר גם מהחילוקים בהלכה בין הגדר דנבואה להגדר דתורה (ראה בארוכה לקו"ש חי"ט ע' 177 ואילך. וש"נ).
9) מלאכי ג, כב.
10) רמב"ם שם ה"ב.

דברי התורה שאינה אלא „אמצעי" לבירור הלכות התורה, לא יהי' צורך בהם ולכן יבטלו לימות המשיח[11] (ואז יתגלו טעמי תורה, „סוד טעמי' ומסתר צפונות'"[12], „תורה חדשה מאתי תצא"[13]).

ויש לומר, שענין זה מרומז בסיום וחותם[14] ספר ההלכות דהרמב"ם (שני פרקים האחרונים ד„הלכות מלכים ומלחמות ומלך המשיח"[15]) בענין ביאת המשיח וימות המשיח[16] – כיון שבימות המשיח תתגלה השלימות דהלכות של תורה שבעל פה שאינן בטלין לעולם (כחמשה חומשי תורה), שזהו תוכן ספרו של הרמב"ם, שמקבץ כל ההלכות של תורה שבעל פה (משנה תורה, בהמשך ללימוד חמשה חומשי תורה)[17].

ב. ויש לבאר ענין הנצחיות דהלכות התורה לעתיד לבוא („הלכות של תורה שבעל פה אינן בטלין לעולם") – דלכאורה צריך להבין:

ידוע[18] שהכלל ש„הלכה כבית הלל", ועד ש„בית שמאי במקום בית הלל אינה משנה"[19], אינו אלא בזמן הזה, משא"כ לעתיד לבוא תהי' הלכה כבית שמאי (וכמשנ"ת במק"א[20] ששינוי ההלכה יהי' עי"ז שב"ד הגדול שיחזור לירושלים יעמדו למנין, ודעת הרוב אז תהי' כדברי ב"ש).

ועפ"ז, יבטלו לעתיד לבוא כו"כ הלכות של תורה שבעל פה – כל ההלכות שנפסקו בתורה (כולל גם בחיבורו של הרמב"ם) כדעת ב"ה, שהלכות אלו יבטלו, ובמקומן יפסקו הלכות חדשות, כדעת ב"ש?

ויתירה מזה – והוא העיקר[21]:

ידוע[22] שלכמה דעות „מצות בטלות לעתיד לבוא" – בתחיית המתים[23] (בתקופה השני' דימות המשיח, משא"כ בתקופה הראשונה דימות המשיח, לפני תחיית המתים[24], שאז יהי' קיום המצוות

---

11) ראה גם פי' מראה הפנים לירושלמי שם: „אמתת הדבר כך הוא . . ליכא מידי דכתיבי בנביאים וכתובים ולא רמיזי באורייתא . . אלא שצריך בינה יתירה להוציא הרמז מן התורה ולידע ולהבין ולהשכיל המקום ההוא בהתורה שנרמז בה כל דבר מהכתובים . . וכל זה הוא עכשיו, אבל לעתיד דכתיב ומלאה הארץ דעה וגו', ולא יצטרכו ללמוד זה מזה, כולם ידעו וישכילו לכל הנרמז בהתורה מהנביאים והכתובים כו'".

12) פרש"י שה"ש א, ב.

13) ישעי' נא, ד. ויק"ר פי"ג, ג.

14) „הכל הולך אחר החיתום" (ברכות יב, א).

15) כ"ה לשון הכותרת בדפוס וינציאה רפד. שי.

16) נוסף על הטעם הפשוט – שבימות המשיח (ש„חוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם, מקריבין קרבנות ועושין שמיטין ויובלות ככל מצותה האמורה בתורה" – הל' מלכים רפי"א) יהי' הקיום דכל הלכות התורה (תוכן ספרו של הרמב"ם) בתכלית השלימות.

17) ועפ"ז י"ל, שע"י לימוד הרמב"ם (הלכות פסוקות) ממהרים ומזרזים את הזמן דימות המשיח (ע"ד מארז"ל (ויק"ר פ"ז, ג) „אין כל הגליות הללו מתכנסות אלא בזכות משניות", הלכות פסוקות), שאז תתגלה מעלת ההלכות שאינן בטלין לעולם.

18) מק"מ לזח"א יז, ב. הובא בלקו"ת קרח נד, רע"ג.

19) ברכות לו, ריש ע"ב. וש"נ.

20) סה"ש תנש"א ח"ב ע' 72-570 (לעיל ע' 3-181).

21) כי, בנוגע להלכות דב"ה, יש לתרץ (בדוחק עכ"פ) שאין זה חשיב ביטול הלכות של תורה, כיון שנשארת הלכה בתורה בענין זה, אלא שההלכה היא כב"ש.

22) ראה בספרים שנסמנו בשד"ח כללים מ' ס"ק ריח (ח"ג תקסא, ג ואילך). דברי חכמים סנ"ג (ח"ט א'תתקסב, סע"ב ואילך).

23) הגהות יעב"ץ לר"ה ל, א. תניא אגה"ק סכ"ו (קמה, סע"א).

24) כלומר, לפני תחה"מ דכל בנ"י, משא"כ צדיקים שקמים לתחי' בהתחלת ימות המשיח (ראה זח"א קמ, א), כשיהי' קיום המצוות בתכלית

בתכלית השלימות), שלכן, „בגד שאבד בו כלאים . . עושה ממנו תכריכים למת, אמר רב יוסף זאת אומרת מצוות בטלות לעתיד לבוא"[25], „לכתחילה עושה לו תכריכין מכלאים אע"פ שכשיעמוד לעתיד יעמוד במלבושיו שנקבר בהן, שמע מינה מצוות בטלות לעתיד לבוא"[26].

ועפ"ז, יבטלו לעתיד לבוא (בתקופה השני' דימות המשיח, כשיחיו המתים) כל ההלכות של תורה שבעל פה, דכיון ש„מצוות בטלות", בטלים בדרך ממילא כל ההלכות שהם משפטי מצוות אלו?

ג. ויש להקדים תחילה ביאור הענין ד„מצות בטלות לעתיד לבוא" – דלכאורה, ה"ז בסתירה לנצחיות התורה, ש„דבר ברור ומפורש בתורה שהיא מצוה עומדת לעולם ולעולמי עולמים . . שכל דברי התורה מצווין אנו לעשותן עד עולם"?

לכאורה אפשר לומר שהענין ד„מצות בטלות לעתיד לבוא" אינו בסתירה לנצחיות התורה, כיון שהגדר דנצחיות התורה („שכל דברי התורה מצווין אנו לעשותן עד עולם") הוא מלכתחילה בנוגע לכל משך הזמן ד„היום לעשותם"[27], ולא בנוגע לזמן ד„למחר (לעולם הבא[28]) לקבל שכרם"[29], לאחרי שנתקיים הציווי דכל דברי התורה בתכלית השלימות, שאז מצוות בטלות.

אבל, ביאור זה אינו מספיק, כי:

הטעם להנצחיות שבמצוות התורה („המצוות שניתנו לו למשה מסיני") שלא יהיו מוחלפות, „מצוה עומדת לעולם ולעולמי עולמים", הוא, להיותן רצונו של הקב"ה[30], היינו, שהרצון דמצוות אינו בשביל מטרה ותכלית אחרת, לברר ולזכך את האדם והעולם שיהיו בשלימות [שאז יש מקום לומר שכשהאדם והעולם מתעלים לדרגא נעלית יותר יצטרכו מצוות אחרות[31], או שלא יצטרכו למצוות כלל], אלא רצון מצד עצמו[32], שלכן, אין בו שינוי, גרעון או הוספה.

[וזהו החילוק שבין מצוות התורה להציוויים שע"י הנביאים[33] – שהציוויים שע"י הנביאים הם לצורך תועלת אחרת,

---

השלימות, כדאיתא בגמרא (יומא ה, ב) „כיצד מלבישין לעתיד לבוא . . לכשיבואו אהרן ובניו ומשה עמהם".

25) נדה סא, ב. – וראה רמב"ם הל' כלאים פ"י הכ"ה: „מותר לעשות מן הכלאים תכריכין למת שאין על המתים מצוה" (כהמשך הסוגיא, „מאי דכתיב במתים חפשי, כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצות"), ולא נחית לזמן התחי' (וראה לקמן הערה 43).

26) תוד"ה אמר רב יוסף נדה שם.

27) ס"פ ואתחנן.

28) עולם התחי', שהוא עיקר השכר (נסמן לקמן הערה 70).

29) עירובין כב, א. וש"נ. הובא בפרש"י עה"פ. (וראה בארוכה לקו"ש חכ"ט ע' 41 ואילך).

30) „רצון עצמי שכל עצמותו כביכול ברצון זה . . לפי נושא העצמות" (המשך תרס"ו ס"ע תקכא ואילך. וראה בארוכה סה"ש תורת שלום ס"ע 190 ואילך).

31) כדעת העיקרים (מאמר שלישי פי"ד) „מה המונע שלא יהי' הוא יתברך מוסיף או גורע כשתגזור חכמתו ית' . . השווי ההקשי כבר אפשר שישתנה כפי הכנת המקבלים, כי המזון השוה אל הילד הוא החלב והשוה אל הבחור הוא הלחם והבשר והיין, וכן ישתנו המצות האלקיות . . כפי השתנות הכנת המקבלים" (וראה הערה הבאה).

32) ומשארז"ל „לא ניתנו המצוות אלא לצרף בהם את הבריות" (ב"ר רפמ"ד) – ה"ז חיצוניות הרצון, כפי שנתלבש בחכמה. וי"ל שבספרי חקירה כבעיקרים שבהערה הקודמת) מבואר דרגת הרצון שנתלבש בחכמה (ובזה גופא כו"כ דרגות), משא"כ בספרו של הרמב"ם, ספר הלכות – רצון באופן שלא שייך בו שינוי.

33) בהבא לקמן – ראה בארוכה לקו"ש חי"ט ע' 182 ואילך, ובהנסמן שם.

לא מבעי בציווי „בדברי הרשות, כגון לכו למקום פלוני או אל תלכו"[10], אלא גם בציווי בעניני התורה, שהמכוון והתכלית (אינו בציווי זה עצמו, אלא) „לצוות על דברי התורה ולהזהיר העם שלא יעברו עלי'"[10], ולכן ציוויים אלו אינם אלא לפי שעה[34], משא"כ מצוות התורה הם נצחיים, „מצוה עומדת לעולם ולעולמי עולמים", להיותם רצונו של הקב"ה].

ומזה מובן שאין לומר שהנצחיות דמצוות התורה היא רק במשך הזמן ד„היום לעשותם", כשיש צורך בעבודתם של ישראל בבירור העולם, ולאחרי זה („למחר לקבל שכרם") מתבטלת מציאות המצוות – כיון שרצונו הנ"ל של הקב"ה הו"ע נצחי שאינו תלוי ואינו משתנה בהתאם לשינויים במצב האדם והעולם.

ועפ"ז: כיון ש„דבר ברור ומפורש בתורה שהיא מצוה עומדת לעולם ולעולמי עולמים", איך יתכן ש„מצוות בטלות לעתיד לבוא"[35]?

ד. ויובן בהקדם הדיוק בהסוגיא ד„מצוות בטלות לעתיד לבוא" – „בגד שאבד בו כלאים . . עושה ממנו תכריכין למת, אמר רב יוסף זאת אומרת מצוות בטלות לעתיד לבוא, א"ל אביי ואי תימא רב דימי, והא א"ר מני א"ר ינאי לא שנו אלא לספדו אבל לקוברו אסור, א"ל לאו אתמר עלה א"ר יוחנן אפילו לקוברו, ור' יוחנן לטעמי' דא"ר יוחנן מאי דכתיב[36] במתים חפשי, כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצוות" – דלכאורה תמוה:

טעמו של ר' יוחנן „כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצוות", מהני שכל זמן שהוא מת אין עליו משום איסור כלאים, אבל לא מהני לזמן שלאחרי התחי', כשיעמוד במלבושיו שנקבר בהן, שאז יחול עליו איסור כלאים, וכיון שכן, אין הזמן דטעמו של ר' יוחנן ד„במתים", שייך להזמן שבו צריך טעמו של רב יוסף שמצוות בטלות לעתיד לבוא.

ועוד ועיקר:

בסוגיא דתחיית המתים בסנהדרין[37] „אמר ר' יוחנן מניין לתחיית המתים מן התורה שנאמר[38] ונתתם ממנו את תרומת ה' לאהרן הכהן, וכי אהרן לעולם קיים, והלא לא נכנס לארץ ישראל שנותנין לו תרומה, אלא מלמד שעתיד לחיות וישראל נותנין לו תרומה", שמזה מוכח שס"ל לר' יוחנן שאין מצוות בטלות לעתיד לבוא (שיקיימו מצות תרומה לאחרי תחה"מ). וא"כ איך אמר ר' יוחנן אפילו לקוברו, הרי כשיעמוד במלבושיו יהי' לבוש בכלאים[39]?

ה. ויש לומר, ש„ר' יוחנן לטעמי' . . כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצוות"

34) ועד שגם נבואות שהוצרכו לדורות שנכתבו בספרי הנביאים, עתידין ליבטל לימות המשיח.

35) להעיר מהמבואר בהמשך תער"ב (ח"א פקצ"ג) ש„הרצון דמצוות הוא רצון עצמי שאינו משתנה כו', ומ"ש מצות בטלות לעתיד, אין הכוונה שיתבטלו ח"ו, כ"א שיתבטלו בבחי' העדר תפיסת מקום לגבי האור העצמי דלעתיד . . כמו שרגא בטיהרא כו'". אבל, ביאור זה אינו שייך (לכאורה) לפשטות הסוגיא בנדה (לשיטת התוס') ע"ד דין קבורה בכלאים אע"פ שלעתיד יעמוד במלבושיו שנקבר בהם כיון שמצוות בטלות, היינו, שתתבטל מצות כלאים כפשוטה* (וראה לקמן הערה 46).

36) תהלים פח, ו.

37) צ, ב.

38) קרח יח, כח.

39) כקושיית הסדרי טהרה לנדה שם (ועיי"ש שתירוצו עולה רק לגירסת הרא"ש שלא גרס ר' ינאי, משא"כ לפי ספרים דידן דגרסי ר' ינאי).

*) וגם באגה"ק (שבהערה 23) משמע שבעולם התחי' מצוות בטלות כפשוטם.

הוא (גם) ביאור והסבר לדברי רב יוסף ש„מצוות בטלות לעתיד לבוא":

הפירוש ד„מצוות בטלות לעתיד לבוא" אינו אלא בנוגע להציווי לאדם („מצוות" דייקא, שגדרם הוא ציווי לאדם), ש„כיון שמת אדם (לאחרי גמר עבודתו בקיום המצוות) נעשה (האדם) חפשי מן המצוות", היינו, שגם בעולם התחי' (לאחרי גמר מעשינו ועבודתינו בקיום המצוות במשך הזמן ד„היום לעשותם") אין עליו ציווי דקיום המצוות, אבל מציאות המצוות כשלעצמה היא בקיום נצחי, „מצוה עומדת לעולם ולעולמי עולמים", לא בתור ציווי לאדם, אלא בתור רצונו של הקב"ה.

וההסברה בזה:

הגדר ד„מצוות", ציווי להאדם – שייך רק כשהאדם הוא מציאות בפ"ע, שאז נופל עליו גדר של ציווי הקב"ה להתנהג ע"פ רצונו של הקב"ה. אבל לאחרי שנשלמת עבודתו של האדם בקיום המצוות, שכל מציאותו (כל הפרטים שבו) חדורה ברצונו של הקב"ה, ונעשה במעמד ומצב של צוותא (מצוה מלשון צוותא[40]) וחיבור עם הקב"ה, עד שנעשים מציאות אחת, „ישראל (ע"י אורייתא) וקוב"ה כולא חד"[41], כפי שיהי' בפועל ובגלוי לעתיד לבוא – לא שייך הגדר דציווי לאדם (כיון שאינו מציאות בפ"ע), כי אם, שהוא מציאות רצונו של הקב"ה, שבודאי מתקיים בפועל (בדרך ממילא) ע"י המציאות דהמצוות[42].

ועפ"ז מתורצת הסתירה שבדברי ר' יוחנן, שס"ל שמותר לקוברו בכלאים, כיון שמצוות בטלות לעתיד לבוא, אף שיליף תחה"מ מנתינת תרומה לאהרן לאחרי שעתיד לחיות – כי, המציאות דנתינת תרומה תהי' גם לאחרי תחה"מ, אבל לא בגדר של ציווי לאדם שנעשה חפשי מן המצוות (חפשי למעליותא, שאינו זקוק לציווי, כיון שאינו מציאות בפ"ע, אלא מציאות אחת עם הקב"ה), ולכן מותר לקוברו בכלאים, כי כשיעמוד לעתיד לא יהי' עליו הציווי דאיסור כלאים[43], אף שבודאי לא ישאר לבוש בכלאים[44] (לאחרי רגע התחי'[45]), אם כי לא בתורת ציווי, אלא (בדרך ממילא) מצד רצונו של הקב"ה לשלול (שמתגלה ומתבטא ע"י האיסור ד)כלאים[46].

ו. ולתוספת ביאור – ה"ז מודגש בדיוק הלשון דב' המאמרים שלכאורה סותרים זל"ז – „מצוות בטלות לעתיד

---

40) ראה לקו"ת בחוקותי מה, ג. מז, ב. ובכ"מ.

41) ראה זח"ג עג, א.

42) מעין דוגמא לדבר בנוגע לעניני העולם שבהם מקיימים המצוות – ש„לעתיד לבוא . . תאנה . . צווחת ואומרת שבת היום" (מדרש תהלים מזמור עג בסופו).

43) ואולי י"ל, שמ"ש הרמב"ם „מותר לעשות מן הכלאים תכריכין למת שאין על המתים מצוה", קאי גם על הזמן שלאחרי התחי', שלא יהי' אז הציווי דאיסור כלאים, אף שבודאי לא ישאר לבוש בכלאים, שהרי „הלכות של תורה (כולל גם ההלכה דכלאים) אינן בטלין לעולם", כבפנים.

44) ע"ד מ"ש במהר"ץ חיות לנדה שם, שגם לשיטת התוס' שמצוות בטלות לעתיד לבוא קאי (לא על העולם שלאחר המות, אלא) על עולם התחי', „היינו רק ברגע התחי', אבל אח"כ פשיטא דיחזור לאיסורו".

45) ומסתבר לומר, שגם ברגע התחי' לא יהי' לבוש בכלאים – בדרך ממילא (באופן נסי), מצד רצונו של הקב"ה שבאיסור כלאים, כבפנים.

46) ועפ"ז יש לבאר דברי כ"ק אדמ"ע בפירוש ד„מצוות בטלות לעתיד לבוא" ש„אין הכוונה שיתבטלו ח"ו, כ"א שיתבטלו בבחי' העדר תפיסת מקום לגבי האור העצמי דלעתיד כו'", גם ע"פ פשטות דברי הגמרא בנוגע לקבורה בכלאים (כנ"ל הערה 35) – שהציווי להאדם ע"ד איסור כלאים יתבטל בבחי' העדר תפיסת מקום לגבי האור העצמי שבאיסור כלאים מצד רצונו העצמי של הקב"ה.

לבוא", ו„הלכות של תורה . . אינן בטלין לעולם":

החילוק שבין מצוות לתורה, הוא, שמצוות גדרם הוא ציווי לאדם איך להתנהג בעולם, היינו, שישנה מציאות האדם והעולם, והמצוות הם ציווי איך יהיו האדם והעולם [ונמצא, שאף שהמצוות אינם בשביל תועלת האדם והעולם (להיותם רצונו של הקב"ה), מ"מ, מתייחסים הם להאדם והעולם, שהרצון הוא בנוגע להאדם והעולם]. משא"כ תורה היא „חמודה גנוזה . . קודם שנברא העולם"[47], ו„הלכות של תורה" אינם להורות להאדם והעולם (שהרי דרגא זו היא „קודם שנברא העולם"), אלא רצונו ית' כפי שהוא בעצמותו ממש, „אנא נפשי כתבית יהבית"[48], שאינו מתייחס לענין אחר שחוץ ממנו[49].

בסגנון אחר: בהדרגא דמצוות – המצוות הם בשביל העולם, היינו, שהעולם יתנהג כפי רצונו. אבל בהדרגא דתורה – ה"ה קדמה לעולם, ובריאת העולם היא „בשביל התורה"[50], כדי שרצון זה (שאינו מתייחס לעולם) יהי' גם בפועל.

ועפ"ז מובן ש„מצוות בטלות לעתיד לבוא", ו„הלכות של תורה . . אינן בטלין לעולם" – כי, לעתיד לבוא יתעלה האדם והעולם לדרגא שלמעלה מהעולם, ולכן, המצוות שמתייחסים לעולם בטלות לעתיד לבוא, משא"כ הלכות של תורה שאינם מתייחסים לעולם אינן בטלים לעולם[51].

ויש לומר, שהפירוש ד„למחר לקבל שכרם", הוא, שיתגלה באדם (ישראל) שמקיים המצוות (ועל ידו גם בעולם) ענינם האמיתי של המצוות („שכר מצוה היא מצוה עצמה"[52]) כפי שהם בתורה שלמעלה מהעולם, וכל מציאותו של העולם הוא שבו מתקיים רצון זה בפועל.

ז. ויש להוסיף, שענין זה מודגש גם בדרשת חז"ל ש„הלכות של תורה . . אינן בטלין לעולם" – „אף[53] . . הלכות אינן עתידין ליבטל . . הליכות[54] עולם לו", „אל[55] תקרי הליכות אלא הלכות (לעולם יהיו)":

ידוע[56] הכלל שהלימוד ד„אל תקרי כו' אלא כו'", אינו שולל הפירוש הפשוט, אלא מוסיף עוד פירוש, ושניהם אמת. ועד"ז בנדו"ד, שהלימוד „אל תקרי הליכות אלא הלכות" הוא בהוספה על הענין ד„הליכות עולם לו", ומזה מובן שבהלכות התורה ישנם ב' ענינים־דרגות: (א) „הליכות עולם לו", (ב) „אל תקרי הליכות אלא הלכות".

והחילוק שביניהם:

„הליכות עולם לו", פירושו, שישנה מציאות והנהגת (הליכות) העולם, ופעולת הלכות התורה היא שיהיו „הליכות עולם

47) שבת פח, ב.

48) שבת קה, א (לגירסת הע"י).

49) ובלשון רבינו הזקן בספר התניא (פ"ה) „ואף אם לא הי' ולא יהי' הדבר הזה לעולם כו'" (וראה גם תניא קו"א (קנט, ב) בענין „פרטי ההלכות דלא שכיחי כלל ואפשר שלא היו מעולם במציאות"). ולהעיר ממארז"ל (סנהדרין עא, א) „עיר הנדחת לא היתה ולא עתידה להיות". ויש לומר, שבהלכות אלו מתבטא ענינם האמיתי של הלכות התורה כפי שהם למעלה משייכות לעולם, ועל ידם מתגלה שכן הוא גם בכל הלכות התורה.

50) פרש"י ר"פ בראשית.

51) ועפ"ז יומתק דיוק לשון הרמב"ם „דבר ברור ומפורש בתורה שהיא מצוה עומדת לעולם ולעולמי עולמים" – שהנצחיות דמצוות היא מפני היותן מצוות התורה.

52) ראה תניא פל"ט (נב, ב).

53) ירושלמי שבהערה 2.

54) חבקוק ג, ו.

55) קרבן העדה ופני משה לירושלמי שם.

56) ראה ס' הליכות אלי ס"ג. הנסמן בלקו"ש חכ"א ע' 24 הערה 27.

לו", שהעולם יתנהג ע"פ רצונו של הקב"ה, שיהי' ניכר בפועל ובגלוי „שכל מהלכו של עולם שלו (דהקב"ה) הוא"[57].

ולמעלה מזה, „אל תקרי הליכות אלא הלכות" – שמצד דרגת התורה שקדמה לעולם אין מציאות ד„הליכות עולם" („אל תקרי הליכות"), כי אם, המציאות דתורה („אלא הלכות"), ובריאת העולם היא בשביל קיום רצונו של הקב"ה שבהלכות התורה.

ועפ"ז יש לבאר תוכן הדרשה „אל תקרי הליכות אלא הלכות (ולכן) לעולם יהיו" – שמצד הדרגא ד„הליכות עולם לו", שישנו מציאות העולם, וענינם של ההלכות הוא לפעול בעולם, הרי, כשנשלמת פעולת ההלכות בעולם עתידין ליבטל; אבל מצד הדרגא ד„אל תקרי הליכות אלא הלכות", שענינם האמיתי הוא רצונו של הקב"ה – „לעולם יהיו", שנשארת המציאות דהלכות התורה בעולם[58], לא באופן של פעולה (ציווי) בעולם, אלא (בדרך ממילא) מצד רצונו של הקב"ה שמתגלה במציאות דהלכות התורה שבעולם.

ח. וע"פ האמור שהקיום דהלכות התורה לעתיד לבוא (ש„אינן בטלין לעולם") הוא (לא בתור ציווי להאדם, אלא) כפי שהם מצד התורה, רצונו של הקב"ה – יש לבאר שגם ההלכות כבית הלל (בענינים שנחלקו ב"ש וב"ה, ונפסקה הלכה כב"ה, ולעתיד לבוא יחזרו ויפסקו הלכה כב"ש) אינן בטלין לעולם:

ובהקדם הביאור בדברי המשנה[59] „כל מחלוקת שהיא לשם שמים סופה להתקיים . . זו מחלוקת שמאי והלל" – ש„הקשו על זה איך ראוי לומר על מחלוקת שיתקיים, והרי אי אפשר להתקיים אלא אחד מן הדעות, ומלת מחלוקת כוללת השני צדדים? ותירצו, משום שאלו ואלו דברי אלקים חיים[60] ויש לדברי ב"ש ג"כ שרש למעלה באצילות רק שאין הלכה כן . . ואין זה תירוץ מספיק על לשון סופה להתקיים, אכן האריז"ל פי' שלעתיד בזמן המשיח תהי' הלכה כב"ש . . וזהו סופה להתקיים ממש"[61].

וצריך להבין:

גם לפי' האריז"ל „שלעתיד בזמן המשיח תהי' הלכה כב"ש . . וזהו סופה להתקיים ממש" – הרי, הפירוש ד„סופה להתקיים" קאי על דעת ב"ש (שלעתיד תהי' הלכה כמותם), ולא על „מחלוקת שמאי והלל", כי, כשתתקיים דעת ב"ש עי"ז שתפסק הלכה כמותם, תתבטל ההלכה כב"ה.

ועוד ועיקר: איך יתכן שתתבטל ההלכה כב"ה לאחרי הנהגת בנ"י כדעת ב"ה במשך כל הדורות (מאז שנפסקה הלכה כמותם) – ה"ז ירידה הכי גדולה לדעת ב"ה, היפך בתכלית מהכלל[62] „מעלין בקודש", ודוקא בזמן המשיח?!

ואולי יש לומר, שמ"ש האריז"ל שלעתיד בזמן המשיח תהי' הלכה כב"ש, קאי על התקופה הראשונה דימות המשיח, אבל בתקופה השני' דימות המשיח, כשיחיו המתים, ומצוות בטלות לעתיד לבוא, אזי תתקיים „מחלוקת שמאי והלל", שתהי' הלכה כשמאי והלל גם יחד, כדלקמן.

ט. והביאור בזה:

המחלוקת דב"ש וב"ה, „הללו מטמאין

---

57) פרש"י עה"פ.

58) ויש לומר, שמרומז בדיוק הלשון „לעולם יהיו", שקיומן של ההלכות הוא (לא רק בתורה, אלא גם) במציאות העולם.

59) אבות פ"ה מי"ז.

60) עירובין יג, ב. וש"נ.

61) לקו"ת קורח נד, סע"ב ואילך.

62) ברכות כח, א. וש"נ.

והללו מטהרין הללו אוסרין והללו מתירין הללו פוסלין והללו מכשירין"[63], עד ש„נעשית תורה כשתי תורות"[64] – אינה אלא בנוגע להלכות התורה כפי שבאים בתור ציווי להאדם לפעול בעולם („הליכות עולם לו"), דכיון שבדרגא זו ניכרת ומודגשת מציאות האדם והעולם, ומצד גדרי הבריאה ישנם ב' תנועות הפכיות דחסד וגבורה, לכן גם ברצונו ית' (בדרגא זו) ישנם ב' אופנים.

אבל מצד הלכות התורה כפי שהם לאמיתתם, שאינם באים לפעול בעולם, אלא הם רצונו של הקב"ה כפי שהוא מצד עצמו („אל תקרי הליכות אלא הלכות") – גם חילוקי הדעות שבהלכות התורה (ש„אלו ואלו דברי אלקים חיים") הם „תורה אחת", „כולם ניתנו מרועה אחד"[63], שלהיותו נושא הכל, יש בו ב' הדעות דחיוב ושלילה, ושניהם כאחד, ע"ד מ"ש[65] „אחת דבר אלקים שתים זו שמעתי", ומצדו ית' יכולים לבוא ולהתגלות במציאות העולם כמו שהם בעצמותו ית', חיוב ושלילה ביחד, להיותו „נמנע הנמנעות"[66].

ובזה תלוי החילוק בפסק ההלכה במחלוקת שמאי והלל – בזמן הזה (הלכה כב"ה), בימות המשיח (הלכה כב"ש), ובזמן התחי' (הלכה כב"ש וב"ה גם יחד):

בזמן ד„היום לעשותם", שכולל זמן הזה, וגם התקופה הראשונה דימות המשיח (לפני תחה"מ) שיהי' קיום התומ"צ בתכלית השלימות – כיון שמודגשת בעיקר הפעולה בעולם („הליכות עולם לו"), הרי, מצד גדרי העולם בהכרח שתהי' ההלכה למעשה בפועל כדעה אחת, והדעה השני' אינה אלא ברוחניות: בזמן הזה – הלכה כב"ה, ודעת ב"ש היא ברוחניות, ובימות המשיח – הלכה כב"ש, ודעת ב"ה היא ברוחניות.

אבל לאחרי הזמן ד„היום לעשותם", „למחר לקבל שכרם", בעולם התחי', ש„מצוות בטלות לעתיד לבוא", שבטל גדר הציווי להאדם, ונשאר רק ענינם האמיתי שהם רצונו של הקב"ה, „הלכות של תורה . . שאינן בטלין לעולם" – תהי' ההלכה כב"ש וב"ה יחדיו, כיון שיתגלה בעולם רצונו של הקב"ה כמו שהוא בעצמותו ית', „נמנע הנמנעות".

י. ויש לקשר ענין זה עם מ"ש הרמב"ם אודות ימות המשיח בסיום וחותם ספר ההלכות:

ובהקדם ביאור הטעם לסדר וחלוקת ההלכות בפרק האחרון, שלאחרי שהרמב"ם מבאר פרטי הענינים דימות המשיח (בג' הלכות ראשונות), ומסיים הענין (בהלכה ד') ש„לא נתאוו החכמים והנביאים ימות המשיח . . אלא כדי שיהיו פנויין בתורה וחכמתה . . כדי שיזכו לחיי העולם הבא", מוסיף (בהלכה האחרונה) ענין חדש: „ובאותו הזמן לא יהי' שם לא רעב ולא מלחמה ולא קנאה ותחרות, שהטובה תהי' מושפעת הרבה וכל המעדנים מצויין כעפר, ולא יהי' עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד, שנאמר[67] כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים" – דיש לומר, שבהלכה האחרונה מוסיף (בקיצור וברמז) גם ע"ד התקופה השני' דימות המשיח שיהי' שינוי מנהגו של עולם, החל מהשינוי העיקרי דתחיית המתים, כמשנ"ת בארוכה במק"א[68].

---

63) חגיגה ג, ב.

64) סנהדרין פח, ב.

65) תהלים סב, יב.

66) ראה שו"ת הרשב"א ח"א סתי"ח. הובא ונת' בס' החקירה להצ"צ לד, ב ואילך. ובכ"מ.

67) ישעי' יא, ט.

68) הדרן על הרמב"ם – סה"ש תנש"א ח"א ע' 98 ואילך.

וע"פ המבואר לעיל החילוק שבין ימות המשיח לתחיית המתים, שבימות המשיח תהי' שלימות העבודה דקיום המצוות, ציווי להאדם, ובתחיית המתים יבטל הציווי להאדם ("מצוות בטלות"), ויתגלה ענינם האמיתי שהם רצונו של הקב"ה ("הלכות של תורה") – יש לומר, שענין זה מרומז גם בהחילוק בלשון הרמב"ם בב' ההלכות האחרונות:

בהלכה ד' כותב "לא נתאוו החכמים והנביאים ימות המשיח . . אלא כדי שיהיו פנויין בתורה וחכמתה . . כדי שיזכו לחיי העולם הבא כמו שביארנו בהלכות תשובה", ששם מבאר בארוכה שהטובה בעוה"ז, עד לשלימותה בימות המשיח, היא, בשביל שלימות העבודה דקיום התומ"צ, כדי לזכות למתן שכרן של מצוות בעולם הבא[69]; משא"כ בהלכה ה', שמוסיף ענין חדש בנוגע ל"אותו הזמן" שיהי' בתקופה השני', אינו כותב שמעמד ומצב זה הוא בשביל איזו מטרה ותכלית, "כדי כו'".

ויש לומר הביאור בזה:

בתקופה הראשונה דימות המשיח, בזמן ד"היום לעשותם" בתכלית השלימות (שאודותה מדבר בהלכה ד') – כיון שישנו ציווי להאדם, מודגשת בעיקר התועלת של האדם ע"י קיום המצוות, מתן שכרן של מצוות, "כדי שיזכו לחיי העולם הבא".

משא"כ בתקופה השני' דימות המשיח, כשיחיו המתים – כיון שיתבטל הציווי להאדם, ויתגלה ענינם האמיתי שהם רצונו של הקב"ה, ומצד רצונו ית' יהיו האדם והעולם (בדרך ממילא) בתכלית השלימות, "לא יהי' עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד . . כי מלאה הארץ דעה את ה' וגו'", מובן, שמעמד ומצב זה אינו בשביל איזו מטרה ותכלית, "כדי כו'", אלא הוא עצמו המטרה והתכלית.

ועפ"ז י"ל, שגם לדעת הרמב"ם עיקר ושלימות השכר הוא בעולם התחי' (כהפס"ד בתורת החסידות[70]), אלא שלא כתב זה בפירוש, כמו שלא כתב בפירוש אודות התקופה השני' דימות המשיח כשיחיו המתים, כיון שתכלית ומטרת חיבור ספר ההלכות, "שיהיו כל הדינין גלויין לקטן ולגדול בדין כל מצוה ומצוה", נשלמת בסיומה של התקופה ד"היום לעשותם"; ואעפ"כ, כיון שענינו האמיתי של חיבורו הוא "הלכות של תורה", כפי שהם מצד רצונו של הקב"ה – לכן, בהלכה האחרונה, שהיא הסיום והסך-הכל דספר ההלכות, רומז הרמב"ם אודות המעמד ומצב דעולם התחי', שאז יתגלה ענינם האמיתי ד"הלכות של תורה", שאינם בשביל האדם ("כדי שיזכו לחיי העולם הבא"), אלא "דעת בוראם", "דעה את ה'", שזהו עיקר ושלימות השכר – שמציאות האדם והעולם בטלה ומכוסה לגמרי ב"דעה את ה'", "כמים לים מכסים"[71].

---

69) לשיטתו – ש"העולם הבא אין בו גוף וגו' אלא נפשות הצדיקים בלבד בלא גוף" (הל' תשובה פ"ח ה"ב), "החיים (ש)באין לו לאדם אחר חיי העולם הזה שאנו קיימים בו בגוף ונפש" (שם ה"ח), ואינו מפרש אודות השכר שלאח"ז, בעולם התחי' (וראה לקמן בפנים).

70) ראה לקו"ת צו טו, ג. דרושי ש"ש סה, סע"ד. סהמ"צ להצ"צ מצות ציצית פ"א (דרמ"צ יד, ב). ובכ"מ.

71) ובסגנון דתורת החסידות – שעיקר ושלימות השכר הוא תענוג בורא (ראה המשך וככה תרל"ז פי"ב ואילך).

שער
חיבורים

ענינם של אוה"ע לע"ל

הת' מאיר שי' אלטין
ישי"ק תות"ל נתני'

"ויתקן את העולם כולו לעבוד את ה' ביחד שנאמר "כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד"" (הל' מלכים פי"א ה"ד)

פתיחה

בחיבור זה יבואר אי"ה:

א. האם לעת"ל - בגאולה יהי' מציאות של אוה"ע, או שהגאולה תהי' אך לעם ישראל ואוה"ע יושמדו ויעברו מן העולם.

ב. מהי דעת הרמב"ם וכ"ק אד"ש מה"מ בעניין זה, האם יהי' מציאות של אוה"ע או לא.

ג. באם לעת"ל כן יהי' מציאות של אוה"ע, באיזה אופן וצורה יישארו (האם יתגיירו או לא וכדו'), ומהי דעת הרמב"ם וכ"ק אד"ש מה"מ בזה.

ד. האם עצם קיום אוה"ע, ואופן מציאותם לעת"ל תהי' קשורה (או אף בהשפעת) בנ"י או לא.

מהי שיטת תורת החסידות בעניין: א. האם לעת"ל יישארו אוה"ע. ב. באיזה אופן יישארו לעת"ל (הרע שלהם יתברר או יעלם וכו').

הדיעות השונות בזה

בהלכות מלכים פי"א ה"ד כותב הרמב"ם: "ואם יעמוד מלך מבית דוד הוגה בתורה ועוסק במצוות כדוד אביו כפי תורה שבכתב ושבעל פה ויכוף כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה וילחם מלחמות ה' הרי זה בחזקת שהוא משיח, אם עשה והצליח ובנה מקדש במקומו וקבץ נדחי ישראל הרי זה משיח בודאי. ויתקן את העולם כולו לעבוד את ה' ביחד שנאמר[1] "כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם

1) צפני' ג, ט.

ה' ולעבדו שכם אחד".

ויש לחקור בגוף הענין: האם לעת"ל תישאר מציאות של גויים בעולם?

ומצינו בזה דעות חלוקות, ובהקדים:

עה"פ[2] "אראנו ולא עתה אשורנו ולא קרוב דרך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל ומחץ פאתי מואב וקרקר כל בני שת", מצינו כמה פירושים:

בתרגום אונקלוס מתרגם את המילים "וקרקר כל בני שת" - "וישלט בכל בני אנשא", היינו דלעת"ל תישאר מציאות של אוה"ע אלא שיהיו בשליטת המלך המשיח.

וכן משמע מדברי הגמרא בסנהדרין[3] שמביאה את הכתוב[4] "בלע המוות לנצח ומחה ה' דמעה מעל כל פנים", שמפסוק זה משמע שלעת"ל לא יהי' עניין של מוות בעולם. ומקשה ע"כ מהכתוב[5] "כי הנער בן מאה שנה ימות" היינו שיהי' עניין של מוות לאחר ביאת המשיח.

ומבארת הגמ', שהפסוק שממנו משמע שיהי' לעת"ל מיתה מדבר על הגויים לעת"ל, והפסוק שממנו משמע שלא יהי' מיתה מדבר על בנ"י לעת"ל.

וממשיכה הגמ' ומקשה, מנין יהיו גויים לעת"ל? היינו מה יהי' תפקידם ומעשיהם לעת"ל? ואומרת הגמ' שהכוונה היא לאותם גויים שישרתו ויעבדו את בנ"י לעת"ל, כמ"ש[6] "ועמדו זרים ורעו צאנכם ובני נכר אכריכם וכרמיכם".

ומובן מתי' הגמ' שהגויים שיחיו לפני הגאולה, בגאולה יישארו וישרתו את עם ישראל, אך בסופו של דבר ימותו (והנער בן מאה שנה ימות"). והגויים שמתו קודם הגאולה - לא יקומו לתחי' כלל.

א"כ מוכח מהגמ' שם שלעת"ל יהי' מציאות של הגויים.

וכך גם סובר הרמב"ם, כדמוכח מכו"כ מקומות, ומהם:

א. בהלכות מלכים פי"א ה"ד: "ואם יעמוד מלך מבית דוד . . ויתקן את העולם כולו לכבד את ה' ביחד שנאמר "כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם

---

2) במדבר כד, יז.
3) צא, ב.
4) ישעי' כה, ח.
5) ישעי' סה, כ
6) ישעי' סא, ה.

בשם ה' ולעבדו שכם אחד". ומוכח דלדעת הרמב"ם לעת"ל יהיו גויים בעולם.

ב. בהלכות מלכים ריש פי"ב: "ואל יעלה על הלב שבימות המשיח יבטל דבר ממנהגו של עולם אז יהי' חידוש במעשה בראשית אלא עולם כמנהגו נוהג . . שיהיו ישראל יושבים לבטח עם רשעי הגויים . . ויחזרו כולם לדת האמת וכו'". א"כ מוכח עוד דלדעת הרמב"ם יהי' מציאות של גויים לעת"ל.

ג. בהלכות מלכים ריש פי"א: "וקרקר כל בני שת - זה המלך המשיח שנאמר בו **ומשלו** מים עד ים". ומדייק כ"ק אד"ש מה"מ[7], שמזה שמביא הרמב"ם ש"קרקר" היינו "ומשלו", מוכח דלדעתו לא ישמידם לגמרי אלא רק ימשול עליהם. א"כ משמע מדבריו עוה"פ דסובר דלעת"ל יהיו גויים בעולם.

וכן משמע מדעת ר"י בגמ' בסנהדרין[8]. ששם חולקים ר"י ור"ל בפי' הפס': "והי' בכל הארץ נאום ה' פי שניים בה יכרתו יגועו והשלישית יותר בה", לדעת ר"ל פירוש הפסוק הוא שישאר רק שלישית מזרעו של ארפכשד (נכדו של שם), - עם ישראל. היינו שישאר רק שליש מעם ישראל. ומשמע שלדעתו יושמדו כל העולם וישאר רק שליש מעם ישראל.

אך ר' יוחנן סובר שישאר שליש מהעולם. היינו, כל עם ישראל וגם חלק מהעולם ישאר – הגויים וחסידי אומות העולם.

וכן מצינו בכו"כ נבואות שמהם משמע שיהיו גויים לעת"ל. ומהם:

א. נבואת ישעי'[10]: "והי' **באחרית הימים** נכון יהי' הר בית ה' בראש ההרים ונשא מגבאות **ונהרו אליו כל הגויים**".

ב. ועד"ז בנבואת מיכה[11]: והי' **באחרית הימים** יהי' הר בית ה' נכון בראש הרים ונשאו אותו מגבעות **ונהרו אליו עמים**".

ג. וכן בנבואת צפניה[12]: "כי **אז** אהפוך אל **עמים** שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' לעבדו שכם אחד".

---

7) לקו"ש חכ"ג, שיחה ב' לפרשת בלק הערה 6.
8) קיא, א.
9) זכרי' יג, ח.
10) ישעי' ב, ב.
11) מיכה ד, א. ואילך.
12) צפני' ג, ט.

ד. וכן בנבואת זכריה[13]: "ונלוו **גויים רבים** אל ה' **ביום ההוא** והיו לי לעם ושכנתי בתוכם וידעת כי ה' צבאות שלחני אליכם". וכן משמע בעוד כו"כ נבואות[14].

אך לאידך גיסא מצינו בכו"כ מקומות שאומרים להיפך ממש – שלעת"ל לא יהי' מציאות של גויים בעולם, ומהם:

א. עה"פ הנ"ל "וקרקר כל בני שת" מפרש ה'אבן עזרא': "מקרקר קיר, וטעם הורס", היינו שהאומות לעת"ל יהרסו וישמדו.

ב. כן משמע ג"כ מהתרגום ירושלמי עה"פ שמתרגם "וירוקן ושיצי כל בני מדינתא". ועד"ז מתרגם תרגום יהונתן בן עוזיאל: "וירוקן כל בנוי דשת . . ויכלו פגריהון כולהו קדמוי". ומשמע מל' תרגומים אלו דלעת"ל לא יהי' מציאות של אוה"ע בעולם כלל.

ג. כן משמע דעת הרלב"ג (כאן) דאומר: "שיהרוס אותם וירמסם כטעם מקרקר קיר" ובסוף מוסיף "עתם ביאת מלך המשיח . . כי לא הי' מיקב מי שהרס ורמס כל האומות עדיין". ואת זאת (הריסת כל האומות) יעשה המלך המשיח.

ד. כן משמע מדברי האברבנאל עה"פ: "וקרקר ויהרוס ויחרב מלשון מקרקר קיר ושוע אל ההר".

ה. כן מובן מדברי הרד"ק (בספר השרשים עיקר קיר): "וקרקר כל בני שת . . ועניינם הריסת הקיר.

ו. כן כתב בספר השרשים (לר"י בן גאנח, סוף אות ק'): "וכן ענין וקרקר כל בני שת – ויהרוס אותם".

ז. כנ"ל, כן משמע בגמ' בסנהדרין שכך סובר ריש-לקיש.

וא"כ לא מובן לכאורה, האם לעת"ל יהי' מציאות של אוה"ע או לאו?

ועוד קשה: הרי ידוע ד"טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו"[15], וא"כ איך יכול להיות שלעת"ל יושמדו ויכרתו מן העולם כל האומות (לפי הדעות שלעת"ל לא יהי' מציאות של אומות)?!

---

13) זכרי', ב, טו.

14) ישעי' מב, י. שם כו, ג. שם סו, יח.

15) ע"כ מלקו"ש חכ"ג.

התיווך בין הדיעות

ומבאר בזה כ"ק אד"ש מה"מ (על השאלה הב' הנ"ל)[16], דלעת"ל יאיר גילוי האלוקות בכל העולם כולו **ובדרך ממילא** לא יהיו אויבי ה' (היינו שהקב"ה לא ישמיד את האומות (היפך "טוב ה' לכל גו'"), אלא שיפסיק להשפיע להם ובדרך ממילא תיבטל מציאותם).

והנה, מובן בפשטות, שעיקר גילוי האלוקות לע"ל יהי' לישראל דוקא, והגילוי אלוקות לעולם ולאומות יהי' רק טפל לגילוי האלוקות שיהי' לבנ"י, ועפ"ז מבאר כ"ק אד"ש מה"מ בעומק יותר, שבמציאותם של אומות העולם לע"ל יש ב' אופנים:

א. הגאולה (היינו הגילוי אלוקות) שיהי' לע"ל לאומות העולם יהי' רק כחלק ופרט בגאולת עם ישראל, דכיון שבכדי שתהי' לעם ישראל גאולה שלימה צריך שכל מה שסביבם – העולם והאומות יהי' ג"כ מזוכך (שזהו ע"י גילוי האלוקות שתהי' להם) ולכן גם להם יתגלה האור האלוקי.

ב. הגאולה שתהי' בעולם ולאומות העולם לעת"ל יהי' ענין בפ"ע, ולא כחלק מהגאולה לישראל, וזאת מכיון שגם הם בריאה של הקב"ה ולכן יהי' להם גאולה בפ"ע.

ומהרמב"ם מוכח כאופן הב', וכמו שאומר בהל' מלכים סופי"א: "ויתקן את העולם כולו לעבוד את ה' ביחד". ובתחילת פי"ב אומר: "שיהיו ישראל יושבין לבטח עם רשעי עולם . . ויחזרו **כולם לדת האמת** ולא יגזלו ולא ישחיתו אלא יאכלו דבר המותר בנחת עם ישראל". וכן בסוף פי"ב אומר: "ולא יהי' עסק **כל העולם** אלא לדעת את ה' בלבד".

היינו שמוכח מדברי הרמב"ם שלעת"ל תהי' גאולה לאוה"ע בפ"ע ללא קשר לגאולת ישראל[17].

וכך גם סוברת תורת החסידות, וכמ"ש כ"ק אדה"ז בתניא (פל"ו): "מיתרון הארה (אשר תתגלה) לישראל (לעת"ל) יגי' (יאיר) חושך האומות גם כן כדכתיב "והלכו גויים לאורך", ומדייק בזה כ"ק אד"ש מה"מ, שמזה שאדה"ז לא מסתפק בדבריו לעיל "שאז יזדקק גשמיות הגוף והעולם ויוכלו לקבל גילוי אור ה' שיאיר לישראל ע"י התורה שנקראת עוז", אלא מוסיף ו"מיתרון הארה לישראל יגי' חושך

16) בלקו"ש שם.

17) והרמב"ם אזיל בזה לשיטתי', שסובר (הל' מלכים פ"ח ה"ב) שב"נ שמקיים ז' מצוות ב"נ יש לו שכר בפ"ע.

האומות", הנה בזה בא להדגיש שזה שיאיר חשך האומות זהו ענין בפ"ע (נוסף על גאולת ישראל), ואף שזה נובע מהיתרון אור לעם ישראל, הנה בסופו של דבר זהו ענין בפ"ע, ללא קשר לעם ישראל.

ומבאר כ"ק אד"ש מה"מ, שבזה תלוים ב' הדיעות האם לעת"ל יהיו אוה"ע או שלא:

כולי עלמא סוברים שלע"ל יישארו (חלק מ)אומות העולם, אלא שהמחלוקת היא באיזה אופן ישארו - לדיעה הא' הגאולה שלהם תהי' באופן פרטי להם (ולא כפרט בגאולת ישראל), ולכן יהיו נחשבים כמציאות; ולדיעה הב' הגאולה שלהם היא רק פרט בגאולת ישראל, ולכן אינם נחשבים למציאות כלל.

הסתירה בדעת כ"ק אד"ש מה"מ

ויש להוסיף ולהרחיב בדעת כ"ק אד"ש מה"מ בענין:

באג"ק[18] עונה כ"ק אד"ש מה"מ על קושיית הר"י פנקייבאנער שהקשה אם יכול להיות שלעת"ל יהי' בעולם מציאות של בע"ח טמאין ואוה"ע -(שמקבלים חיותם מגקה"ט), שהרי לכאורה ידוע שלעת"ל "ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ", וא"כ איך לחיות הטמאות ואוה"ע יהי' קיום לעת"ל?

ומסביר בזה כ"ק אד"ש מה"מ: גקה"ט להם עצמם אין להם חיות מצ"ע, וחיותם היא מניצוצי הקדושה שנפלו אליהם. ומכיון שנפלו אליהם והתערבו בתוכם כ"כ עד כדי כך ש"חתיכה (של היתר קבועה מצ"ע שנפלה לאיסור) נעשית נבילה", לכן לעת"ל כשיתבררו הניצוצות שנפלו לגקה"ט תישאר מציאותם של אוה"ע והבע"ח, שכיון שמציאותם האמיתית היא קדושה לכן לעת"ל עצם המציאות שלהם – הניצוצות של קדושה – ישארו, ולכן הם ישארו, ורק יתבררו, היינו שיתגלה מציאותם האמיתית – שהיא קדושה.

אך מקשה כ"ק אד"ש מה"מ: הרי כתוב שלעת"ל רק חזיר יטהר, וא"כ משמע ששאר החיות ישארו טמאות (וממילא לא יהיו לעת"ל כי אז לא תיתכן מציאות של טומאה כנ"ל)?

ומתרץ בזה דזהו דוקא בתקופה הראשונה, אך בתקופה השני' כל החיות הטמאות יטהרו.

---

18) ח"ג עמ' קנב ואילך.

וא"כ משמע בדעת כ"ק אד"ש מה"מ שלעת"ל יהי' מציאות של אוה"ע (וחיות טמאות).

אך לכאורה יקשה על זה, ממה שמבאר כ"ק אד"ש מה"מ במ"א[19], שר' יהודה סובר ע"פ שיטתו[20] ש"שביתה" זהו ביטול המציאות ולכן הכוונה בפסוק "והשבתי חי' רעה מן הארץ"[21] שזה השבתת המציאות לגמרי (ולא רק השבתת הציור הרע), והיינו שלעת"ל החיות הטמאות יושמדו לגמרי (ולא רק שלא יזיקו).

ומבאר שמה שנאמר במפורש דלעת"ל "וגר זאב עם כבש", זהו אך בתקופה הראשונה (שיתבטל רק **הציור** הרע של החיות), אך בתקופה השני' יתבטלו לגמרי. ולכאו' זהו בסתירה גמורה להמבואר באגרת הנ"ל, דשם כתוב שגם בתקופה השני' כל החיות יהיו ויטהרו?

התיווך בדעת כ"ק אד"ש מה"מ

ואולי יש לבאר זה ע"פ המבואר במאמרי אדהאמ"צ[22], דגם שם אומר דלימוהמ"ש (בתקופה הא') יתברר הרע של אוה"ע והבע"ח, אך לעת"ל (בתקופה הב') יעביר אותם מן העולם לגמרי. ולאחר מכן מבאר השורש לזה, דיש ב' דרגות בענין העברת הרע: מלמעלה למטה ומלמטה למעלה. ובתקופה הראשונה תהי' העברהת הרע מלמטה למעלה, ובתקופה השני' - אף מלמעלה.

ואולי י"ל דמה שאומר דבתקופה השני' יבוערו מכל וכל – היינו לא עצם מציאותם, אלא הרע שבהם.

ועפ"ז י"ל אולי דזוהי אף הכוונה בשיחה הנ"ל, דבתקופה הראשונה יבוער הרע שבהם מלמטה למעלה, ובתקופה השני' יבוער הרע שלהם בדרגא גבוהה יותר – מצד הלמעלה. וזוהי הכוונה דר"י סבירא לי' "מעבירים מן העולם", היינו דמעביר (בתקופה הב') הרע שבהם מכל וכל, אך מציאותם הגשמית תישאר. וזהו מה שמבואר בגמ' הנ"ל דבתקופה הב' יתבררו כל החיות (אך ישארו במציאותם).

ויש לקשר זה עם המבואר בלקו"ש[23], שמחלק כ"ק אד"ש מה"מ מהו גדר וחשיבות הבריאה האם זהו: א. רק הכנה ודבר טפל לישראל ואין לה חשיבות כמו

19) לקו"ש ח"ז שיחה א' לפר' בחוקותי.
20) בפסחים רפ"ב. ראה בארוכה שם בשיחה.
21) בחוקותי כו, א.
22) במדבר ח"א עמ' קסא ואילך.
23) ח"כ ויצא שיחה ג' ס"ו ואילך.

(התורה ו)ישראל. ב. מכיון שבנ"י והתורה זקוקים לבריאה והיא מסייעת בקיום התומ"צ, לכן יש לה חשיבות מעין חשיבות ישראל.

ותולה זאת כ"ק אד"ש מה"מ בצורת ההסתכלות על הבריאה: א. כמציאות בפ"ע אך מסייעת לעבודת בנ"י בתומ"צ. ב. פרט וחלק בעבודת בנ"י בתומ"צ[24].

ולפי"ז מובן שע"פ האופן השני ישארו לעת"ל אוה"ע – מכיון שהם חלק ופרט בעבודת בנ"י.

ובמילים יותר מפורשות, מצינו בלקו"ש במ"א[25], שמביא כ"ק אד"ש מה"מ את הכתוב בהפטרה דפר' תבוא שאוה"ע ישרתו את בנ"י ומי שלא ישרתם לעת"ל - יאבד.

ושואל כ"ק אד"ש מה"מ מדוע באם לא ישרתו את בנ"י יאבדו? הרי הציווי לעבוד את בנ"י זהו לא א' מהז' מצוות שלהם?!

ומסביר בזה, שתכלית הבריאה היא בשביל בנ"י, ממילא, מי שלא יעבדו את בנ"י – שזהו תכלית מציאותו – יאבד.

ומשמע שוב שלעת"ל ישארו אוה"ע, אך כל מציאותם תהי' בכדי לשמש את עם ישראל. וא"כ ממקומות אלו מוכח בדעת כ"ק אד"ש מה"מ דלעת"ל יהי' מציאות של גויים בעולם.

האופן בו ישארו הגויים לע"ל

היוצא מכל הנ"ל, דלעת"ל לכל הדעות יהי' מציאות של גויים בעולם. ויש לברר באיזה אופן ישארו הגויים.

ומצינו בזה ד' שיטות (בכללות):

א. הגמ' בעירובין[26] אומרת שהנודר שיהא נזיר ביום שבו בן דוד בא, דינו שבשבתות וחגים מותר לו לשתות יין, אך בשאר ימי החול דינו כנזיר.

ומבארת הגמ' מדוע מותר לו לשתות יין בשבת ויו"ט, מכיון שיום קודם ביאת המשיח צריך לבוא אליהו הנביא לבשר על בואו, ובערב שבת ויו"ט אין אליהו יכול

---

24) וראה עוד בזה בלקו"ש ח"ה עמ' 159. ובלקו"ש חט"ו עמ' 130 – שכל מציאות הבריאה – כולל אוה"ע – היא בשביל ישראל.

25) חכ"ד שיחה א' לפר' תבוא.

26) י, ב.

לבוא, כיון שיש טורח הרבה לישראל בימים אלו, ואליהו לא יבוא להפריע להם.

ועפ"ז מקשה הגמ' שא"כ מדוע אינו יכול לשתות יין בערב שבת ויו"ט? ומתרצת, שמשיח עצמו יכול להגיע גם בערב שבת ויו"ט, כיון שבשעת בואו יהיו כל האומות עבדים לישראל, ולא יהי' לישראל טורח כלל.

ומוכח מגמ' זו דלעת"ל האומות יהיו עבדים לישראל (ויומתק ע"פ הביאור הנ"ל בלקו"ש ח"כ וחכ"ד). וכן מוכח מהגמ' הנ"ל בסנהדרין.

ב. בגמ' בע"ז[27] כתוב שר"א אומר שלעת"ל יתגיירו הגויים מעצמם (אך לא יקבלו אותם (כפי שמבאר רש"י שם)), ומקורו הוא מהפסוק[28] "כי אז אהפוך אל עמים". ושואלת הגמ': אולי מפסוק זה מוכח שאוה"ע יחזרו בהם רק מעבודת כוכבים ולא משאר עבירות, ומתרצת שא"א לומר כן, כיון שבפסוק כתוב "ולעבדו שכם אחד", היינו שיהיו שווים בכל המצוות כישראל, והיינו שיתגיירו.

ומשמע מגמ' זו, דלעת"ל יהיו אוה"ע גרים[29].

דעת הרמב"ם

בהלכות מלכים פי"ב ה"א אומר הרמב"ם שהפסוק "וגר זאב עם כבש" זהו אך משל שמשמעותו שרשעי אוה"ע המשולים לזאב ולנמר יגורו בנחת עם ישראל המשולים לכבש. וכמ"ש אח"כ: "ויחזרו כולם לדת האמת ולא יגזלו ולא ישחיתו אלא יאכלו דבר המותר בנחת כישראל".

ובהסברת רמב"ם זה מצינו לכאו' ב' אופנים:

א. המקורות וציונים על אתר אומר ששיטת הרמב"ם היא שעתידים להתגייר, כנ"ל מהגמ' בע"ז (ואולי י"ל שמדייק זאת מהמילה "יאכלו . . **כישראל**").

ב. בספר צרור החיים (ברכות נז, ב) אומר שמשמע מרמב"ם זה שרק ישארו כמות שהיו – ב"נ, היינו שימשיכו לקיים את ז' מצוותיהם ותו לא. וכדמוכח בל'

---

27) כב, א (ועיין בזה עוד שם ג, ב).

28) צפני', ג, ט.

29) אך עיין בגמ' ביבמות (כב, ב) שאומרת "שאין מקבלים גרים לימוה"מ". וכן משמע בגמ' בברכות (נז, ב) שכאשר יהודי רואה בא"י מקום שנעקרה ממנו ע"ז, אומר "ברוך שעקר ע"ז מארצנו, וכשם שנעקרה ממקום זה כך תעקר מכל מקומות ישראל, והשב לב עובדיהם (דהיינו פושעי ישראל. פירש"י) לעבדך", אך בחו"ל אינו אומר כן, מפני שרובם (של עובדיהם) גוים, ולא יחזרו בהם מלעבוד ע"ז. אמנם דעת הרשב"א שאף בחוצה לארץ אומר כן מפני שעתידין להתגייר, וכמ"ש "אז אהפוך" כו'.

הרמב"ם שאומר: "יאכלו דבר המותר" - היינו מצוות אבר מן החי, "לא יגזלו" – איסור גזל. וקי"ל דנקט דווקא ב' דוגמאות אלו בכדי להדגיש שבגאולה רק יקיימו את הז' מצוות שלהם ותו לא.

וכן מוכח דעת כ"ק אד"ש מה"מ, שמבאר[30] שהרמב"ם סובר דהשפעת הגאולה תהי' אף על אוה"ע ולא כפרט מגאולתם של ישראל. וכמו שאומר הרמב"ם (בהל' מלכים רפי"ב): "שיהיו ישראל יושבים לבטח עם רשעי עולם . . ויחזרו **כולם לדת האמת** כו'". ובהע' שם אומר דמהמשך דבריו בהל' מלכים משמע שאין כוונתו שיתגיירו ויקבלו עליהם את דת ישראל[31].

היינו שכ"ק אד"ש מה"מ מדייק ברמב"ם שכוונתו היא שלא יתגיירו אלא יחזרו למוטב – שלפני"ז – ויקיימו ז' מצוות שלהם. והיינו כדברי צרור החיים ולא כדברי המקורות וציונים[32].

וכן משמע שזוהי דעתו של הר"נ בדרשותיו[33], וכן סובר המהרש"א בע"ז[34], וכך משמע מדברי הילקו"ש[35].

[אך לכאו' יקשה דזוהי סברת הרמב"ם (דאוה"ע לעת"ל ימשיכו לקיים את ז' מצוות שלהם) מהא דכותב (בהל' מלכים ספי"ב) "ולא יהי' עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד" היינו דלעת"ל יעסקו בתורה, והרי ידוע[36] דהרמב"ם פוסק שגוי שלמד תורה חייב מיתה. ואם לעת"ל ישארו רק בגדר גויים, איך שייך שיעסקו אוה"ע בתורה?

ושאלה זו מתרץ כ"ק אד"ש מה"מ בלקו"ש[37]: שכוונת הרמב"ם היא שיעסקו בידיעת ז' המצוות שלהם. שבז' מצוותיהם תלוים בזה הרבה מגופי תורה].

---

30) לקו"ש חכ"ג עמ' 179 ובהע' 76.

31) אך עיי"ש דמוסיף שצ"ע מהל' דת האמת, שמוכח בכמה מקומות שכוונת הרמב"ם הוא לדת ישראל. ומפנה ללקו"ש שם עמ' 195 ובהע' 75 ששם אומר שהרמב"ם בסוף פ"ד אומר שמטרת המלך (וכן המה"מ) היא להרים דת האמת כו' ובהע' שם אומר בפי' שאין הכוונה לדת ישראל אלא משפטי העולם - תיקון העולם. ועיי"ש עוד.

32) ואולי יש להוסיף ולתלות מחלוקת המקורות והציונים וצרור החיים בדברי הר"נ הנ"ל ובא"ת האבני נזר שמציין בהע' הנ"ל. ואכ"מ.

33) דרוש ז'.

34) כד, א.

35) תהילים רמז תרפ"ד.

36) הלכות מלכים פ"י ה"ט.

37) חכ"ז עמ' 277.

והנה בלקו"ת[38] מובא שלעת"ל אוה"ע יקיימו מצוות כאשה.

והיוצא שיש ד' דעות באיזה אופן תהי' מציאות העולם לעת"ל:

א. עבדים. ב. גרים. ג. ישארו ב"נ. ד. יקיימו מצוות כאישה.

עמלק לע"ל

והנה, לגבי עמלק יש לחקור מה יהי' מצבו בימוה"מ, דלכאו' מצינו כמה וכמה דעות בזה, ובהקדים המחלוקת הידועה מהו הדין באם עמלקי ירצה להתגייר עוד קודם להגאולה:

א. הרמב"ם (הל' איסורי ביאה פי"ב הי"ז) אומר שכל עכו"ם כשיתגיירו הרי הן כישראל לכל דבר ולכאורה משמע בפשטות שכולל אף את עמלק ומוכח מזה שלגבי הב' עממין מחלק ואומר שיתקבלו לבנ"י אך לא לענין נישואין אך לגבי עמלק אינו מחלק מידי.

ג. ולעומתו, דעת הרמב"ן (בראשית ל"ו י"ב) היא (ע"פ הסבר המגילת ספר בדבריו): באם עמלק יתגייר יקבלוהו, אך לא לענין חתנות.

ד. המכילתא (בשלח, וכן ראה במדרש תנחומא – כי תצא) אומר דבאם יגיעו גרים מעמלק לא יקבלום כלל. ובהסברת מכילתא זו מצינו ב' אופנים:

1. המגילת ספר אומר שהמכילתא סובר כהרמב"ן, שלא שיקבלום רק לענין חתנות.

2. עמק הברכה (ענין מחיית עמלק) אומר דהמכילתא ס"ל דלא יקבלום כלל.

וא"כ מצינו בזה ג' דעות: א. יקבלום. ב. יקבלום חוץ מלענין חתנות. ג. לא יקבלום כלל.

ולכאו' יש להשליך זאת אף על לעת"ל, שכאשר יגיירו כל הגויים לעת"ל יהי' החילוק הנ"ל לגבי עמלק האם וכיצד יקבלום כאשר יתגיירו. וכמ"ש הרבינו בחיי (שמות טז, יז) דס"ל דלעת"ל יתגיירו כל אוה"ע חוץ מעמלק.

אך באמת יש לדחות כל זה ע"פ הסבר החסידות שלעת"ל עמלק יושמד לחלוטין וכלל לא יהי' קיים כמציאות בעולם. וכדלקמן.

38) שלח מג, א.

מציאות אוה"ע לע"ל - בהשפעת בנ"י

ויש להוסיף ולעיין, האם מציאות אוה"ע לעת"ל ואופן קיומם הוא בהשפעת בנ"י:

עה"פ[39] "והי' באחרית הימים נכון יהי' הר בית ה' בראש הרים ונשאו מגבעות עולם ונהרו אליו כל הגויים" מצינו פירושים שונים:

רש"י אינו מפרש דבר עה"פ, היינו שאינו מפרש מי הוא המורה ומלמד לגויים[40]. וכן המצודת ציון מפרש (על הפסוק שלאח"ז) "ויורנו - ענין הלימוד", ואינו מפרש מי המלמד.

אך המצודת דוד מפרש ד"ויורנו" היינו ה' **ע"י לומדי התורה**. ועד"ז מפרש הרד"ק "והמורה הוא מה"מ"[41].

ובפשטות בזה חולקים הם - האם (אופן) מציאותם הגויים לעת"ל תלוי' בהשפעת בנ"י או לא: המצודת דוד והרד"ק סבורים שיהי' בהשפעת בנ"י, ורש"י והמצודת ציון (שאינם מפרשים דזהו בהשפעת בנ"י) סבורים דלא יהי' בהשפעת בנ"י.

ומדברי כ"ק אד"ש מה"מ משמע דס"ל שיהי' בהשפעת בנ"י, ובהקדים מה שמבאר בלקו"ש[42] ששואל מדוע לפי דעת הרמב"ם (עיי"ש) עם ישראל מצווים לכוף את כל באי עולם (לקיים ז' מצוות), ולכאו' מהו הקשר בין בנ"י לקיום הז' מצוות של בני נח?!

ומבאר בזה דמכיון שתכלית מ"ת הי' בכדי להביא ש"והי' ה' למלך על כל הארץ" לכן צריך שכל אוה"ע יכירו בזה (שזה ניכר ומתבצע ע"י שמקיימים את ז' מצוותיהם). ומכיון שמלכות ה' ומצוותיו הפכו ל'נחלה' לבני ישראל, כדברי הרמב"ם "משה רבינו . . **הנחיל** התורה והמצוות . . לישראל", לכן יש לבנ"י את ה(כח וה)ציווי להשליט ולגלות מלכותו ית' בכל העולם. עכ"ד.

והרי שלימות הכרה בה' תהי' בעיקר לעת"ל כמ"ש "כי אז אהפוך אל עמים וגו'" (כדברי כ"ק אד"ש מה"מ בתחילת השיחה שם) והשפעת בנ"י על אוה"ע היא

---

39) ישעי' ב, ב.
40) המוזכר בפסוק לאח"ז.
41) וראה בזה ד"מ משפטים תשנ"ב ס"ב.
42) חכ"ו שיחה ג' לפר' יתרו.

נצחית (כמבואר בשיחה שם), וא"כ מובן שלעת"ל שלימות הכרת בני נח בה' תהי' ע"י בנ"י דוקא.

וכן מובן ממה שמבאר כ"ק אד"ש מה"מ בשיחה[43] איך יהי' אופן ההנהגה בהשפעת בנ"י על אוה"ע לעת"ל:

הרמב"ם פוסק שמשה ציוה מפי הגבורה לכוף את כל באי עולם שיקבלו עליהם את ז' מצות ב"נ שנצטוו עליהם, והלכה זו היא (ככל התורה) נצחית, ולכן הרמב"ם פוסק שאף לעת"ל יהי' זה כך, וכמו שאמר שמה"מ יתקן את כל העולם כולו לעבוד את ה' ביחד שנאמר "אז אהפוך" וכו'.

וצריך להבין, שהרי הלכה היא שכאשר יד ישראל תקיפה (כאשר בנ"י יושבין על אדמתם, שזהו המצב שיהי' לעת"ל), כל גוי שנמצא בא"י (ואף אם נמצא באופן עראי ולא לסחורה) חייב לקבל עליו ז' מצוות ב"נ. וא"כ איך בנ"י ישפיעו לעת"ל על אוה"ע הרי בנ"י נמצאים בא"י (לעת"ל) ובא"י גופא כל הגויים מקיימים את מצוותיהם, ובנ"י לא יצאו לחו"ל, וא"כ איך יוכלו להשפיע על ב"נ?

ומבאר כ"ק אד"ש מה"מ ע"פ מה שכתוב בישעי': "והי' באחרית הימים . . **והלכו** עמים רבים ואמרו **לכו** ונעלה אל הר בית ה' . . ויורנו בדרכיו ונלכה באורחותיו . . ושפט בין הגויים" כו'. היינו שלעת"ל האומות יגיעו לא"י כדי ללמוד מבנ"י איך וכיצד לעבוד את ה'. וזהו מכיון שיאיר אור ה' שישפיע עליהם להגיע לא"י.

ויוצא מכך שכל מה שאוה"ע לעת"ל יקיימו את ז' מצוותיהם (ומכאן יש להוכיח לאופן שבו ישארו הגויים לעת"ל – שיהיו רק כגויים שמקיימים ז' מצוות ולא גרים) יהי' בהשפעת עם ישראל.

וכך מובן מהכתוב בתניא (ספל"ו) – דלעת"ל יזדכך גשמיות הגוף והעולם וזה יגרום שבנ"י יהיו כלים לגילוי האור הגדול שלעת"ל, וזה יגרום שיאיר לאוה"ע, כמ"ש "והלכו גויים לאורך", וזה מה שישפיע עליהם לקיים ז' מצוות ב"נ.

שיטת תורת החסידות בכהנ"ל

בחסידות מבואר דלעת"ל לא כל אוה"ע ישארו, אלא יהיו כאלה שישארו לעת"ל, ויהיו כאלה שלעת"ל יעברו (לגמרי) מן העולם. וישנם כמה ביאורים מי ישאר ומי יעבור:

---

43) לקו"ש חכ"ה שיחה ב' לפר' תולדות.

א. במ"א מבואר[44] דכל העמים שמוצאם הוא משם ויפת -ישארו בעולם, וכל העמים שמוצאם הוא מחם יעברו מן העולם.

ב. ובמ"א מבואר[45], שישנם ג' דרגות ביחס הגויים לעם ישראל בזמן הגלות:

1. גויים שאינם מציקים ומרעים כלל לעם ישראל ולכן לעת"ל הרע שבהם (כיון שמקבלים מגקה"ט) יתברר ויהי' בטל לקדושה. וזה מ"ש "אז אהפוך אל עמים שפה ברורה" כו'.

2. גויים שמציקים ומרעים לבנ"י, אך אינם רוצים בביטולם מכל וכל. ולכן החלק החיובי שבהם ישאר ויהי' חלק פנימי בקדושה (וכן גם בסוג הראשון - החלק הטוב שלהם יהי' חלק פנימי של הטוב והחלק הרע יתברר ויהי' חלק טפל של הטוב). והחלק הרע שלהם יתבטל לגמרי (ולא יתברר כלל).

3. גויים שכל עניינם הוא להשמיד את עם ישראל (כגון עמלק) -לעת"ל לא ישארו כלל.

ג. ועוד מבואר שם בסגנון אחר קצת:

1. מי שבגלות כיבד את בנ"י לעת"ל ישרת את בנ"י.

2. מי שלפעמים הציק לבנ"י, לעת"ל ישארו אך לא יזכו לשרת את בנ"י.

3. אלו שתמיד הציקו בתמידות ובעקביות לבנ"י – לעת"ל יועברו מן העולם לגמרי ועליהם נאמר "ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ",

ג. במ"א[46] מבואר חילוק אחר שאינו תלוי ביחס אוה"ע לבנ"י בזמן הגלות, אלא באמונתם בהקב"ה (בזמן הגלות):

1. אלו שמאמינים בה', ואלו הם חסידי אוה"ע. והם לעת"ל ישארו (ואף בעוה"ב).

2. אלו שמאמינים שיש אלוקים, אך מאמינים בשיתוף, ולכן לעת"ל ישארו אך יעברו זיכוך ובירור.

3. ואלו שכלל לא מאמינים שישנו מציאות של אלוקים (ח"ו) הם לעת"ל יאבדו לגמרי מן העולם.

---

44) ראה יהל אור עמ' קיז.

45) אור התורה סוכות עמ' א'תשסז. בלק עמ' א'נג.

46) ראה במקומות שצויינו בהע' הקודמת.

א"כ לסיכום מצינו בחסידות ד' חילוקים בענין זה:

א. חילוק בין בני שם ויפת לבני חם.

ב. חילוק בין גויים שאינם מציקים, לגויים שמציקים לע"י. ועד לגויים שעניינם הוא להשמיד את בבנ"י.

ג. חילוק בין גויים שמכבדים את בנ"י, לגויים שלפעמים מציקים לבנ"י, ועד לגויים שתמיד מציקין לעם ישראל.

ד. חילוק בין אלו שמאמינים בה' ומקיימים את דבריו. לגויים שמאמינים בקיומו ומודרדין בו, ועד לגויים שכלל אינם מאמינים בקיומו.

עכ"פ מובן דגם ע"פ חסידות לעת"ל לאוה"ע יהי' קיום. ויש לברר באיזה אופן לעת"ל יהיו אוה"ע, האם יהפכו לטוב או לא וא"כ באיזה אופן יהי' זה, וכדלקמן.

החידוש בשנים האחרונות

ומן הראוי לציין את דברי כ"ק אד"ש מה"מ בשיחות האחרונות, שרואים במוחש איך מחמת התקרבותנו[47] לגאולה רואים בגלוי כבר (ומעין ו)התחלת בירור אוה"ע (ע"י מה"מ):

בדבר מלכות ש"פ אחו"ק תשנ"א מבאר כ"ק אד"ש מה"מ דענין הגאולה הוא שפועלת בעולם – מגלה את מציאות העולם האמיתית (אלוקות), ובסוף אותה שיחה אומר כ"ק אד"ש מה"מ שמכיון שאנו עתה בסוף זמן הגלות וסמוך לגאולה רואים בגילוי איך הגאולה חודרת בעולם ואוה"ע עצמם. ורואים זאת בזה שהיום אוה"ע עוזרים לבנ"י לקיים התומ"צ ואינם מונעים ומעכבים אותם מכך, ואדרבה הם גם מסייעים לזה, ומוסיף כ"ק אד"ש מה"מ שרואים זאת לא רק ביחס לאוה"ע לבנ"י, אלא גם באוה"ע עצמם:

א. רואים שאוה"ע עוזרים זה לזה, בזה שמדינה זו (אמריקה) שלחה ריבוי אנשם מצבאה וכן מזון תרופות וציוד וכו' למדינה אחרת כדי לעזור להם במצוקתם, ואף ללא בקשת עזרה מצידם והעיקר לעזור לאחר ולהצילו עד מהיפך החיים ר"ל.

ב. נשיא מדינה זו (אמריקה) הכריז בתחילת נשיאותו שרוצה להיזכר כ"נשיא החינוך" עי"ז שיחולל שינויים גדולים בחינוך ועד שיצא בהכרזה מפורטת לפועל

47) ועד לדברי כ"ק אד"ש מה"מ ביחידות כללית במוצאי י"ט-כ' כסלו תשנ"ב: "בימינו אלה ימות המשיח שבהם נמצאים עכשיו . . שנמצאת כבר הגאולה האמיתית והשלימה בפשטות".

לענין חינוך הנוער.

וכן בדבר מלכות ש"פ משפטים תשנ"ב מתעכב כ"ק אד"ש מה"מ על המאורע שקרה באותו ערב שבת, שנשיאי שתי המעצמות הגדולות נפגשו ביניהם והחליטו לצמצם בכלי נשק ולקצות את התקציבים ואת המשאבים לכלכלה וכדו' – לעזרת האנושות.

ומסביר כ"ק אד"ש מה"מ דזהו תחילת קיום היעוד[48] "וכתתו חרבותם לאיתים וחניתותיהם למזמרות לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה". ומוסיף כ"ק אד"ש מה"מ דיעוד זה יתקיים ע"י מה"מ, וכן הוה - שהחלטה זו באה בזכות זה שנשיא הדור הגיע לחצי כדור התחתון ובירר את העולם - גם את החצי התחתון שבו, ולכן הגיע כבר החלטה והכרזה זו.

א"כ רואים שכבר התחיל בירור אוה"ע לעת"ל, וזה מדגיש ביתר שאת שאנו עכשיו מתקרבים (ועד שנמצאים) לימות המשיח שאז יהי' שלימות בירורם.

ומובן מכך דמכיון שכנ"ל שלימות בירור אוה"ע לעת"ל יהי' ע"י בנ"י (בכלל, ומה"מ בפרט), לכן כבר עכשיו צריכים אנו להתחיל, וביתר שאת וביתר עוז, בהשפעה על ב"נ לקיים את הז' מצוות שלהם (שזהו גם מה שיקיימו בגאולה, כנ"ל דזוהי שיטת הרמב"ם וכ"ק אד"ש מה"מ).

וכדברי כ"ק אד"ש מה"מ בדבר מלכות ש"פ צו תנש"א שההוראה למעשה היא שכאו"א מישראל צריך להתעלות מהרגליו ולפעול יותר ומעבר לרגילותו ע"י הנתינת כח ממשה שבדורנו, ולפעול ולהשפיע (על עצמו ו)על יהודים אחרים וכן ע"י השפעה על אוה"ע בנוגע לז' מצות שלהם.

48) ישעי' ב, ד. מיכה ב, ג.

ראיית מלכי האומות בזמן הגלות - לצורך הכרה בכבוד מלך המשיח

הת' יצחק זאב שי' ברנדלר
ישי"ג חח"ל צפת

"המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשונה ובונה המקדש ומקבץ נדחי ישראל" (הל' מלכים פי"א ה"א)

חובת ההשתדלות עד שכדאי להוציא עלי' ממון

"העיד רבי יוסי בן אליקים משום קהלא קדישא דבירושלים: כל הסומך גאולה לתפלה - אינו נזוק כל היום כולו. אמר רבי זירא: איני? והא אנא סמכי ואיתזקי! אמר ליה: במאי איתזקת - דאמטיית אסא לבי מלכא; התם נמי מבעי לך למיהב אגרא למחזי אפי מלכא,

דאמר רבי יוחנן: לעולם ישתדל אדם לרוץ לקראת מלכי ישראל, ולא לקראת מלכי ישראל בלבד אלא אפילו לקראת מלכי אומות העולם שאם יזכה - יבחין בין מלכי ישראל למלכי אומות העולם" (ברכות ט, ע"ב).

רבי זירא סמך גאולה לתפילה ואחר כך נתפס באותו יום על ידי עבדי המלך והוכרח להביא למלך הדסים. אמרו לרבי זירא: לא ניזוקת. היית צריך לשלם בשביל הזכות לראות מלך גוי זה וזאת על פי מאמר רבי יוחנן, שעל יהודי מוטלת חובת ההשתדלות לצאת ולקבל את פניו של מלך מאומות העולם שיוכל להיווכח בהבדל בין כבודו של מלך זה וכבוד מלך ישראל.

חיוב עכשווי ביחס למלך עתידי

התבוננות קלה בזמנו של בעל המימרא - רבי יוחנן ובזמנם של האמוראים רבי יוסי בן אליקים ורבי זירא - זמן הגלות בו אין מלך לישראל, מלמדת שחיוב זה אינו דווקא כשקיים בהווה מלך ישראל, אלא אף כשבזמן הנוכחי אין מלך לישראל ובעתיד יעמוד מלך, הנה כבר כעת מוטלת חובת ההשתדלות בראיית מלך האומות.

וכזאת אנו מוצאים בפירוש רש"י על אתר (דף ט' שם) שמדגיש שהמדובר

בקבלת פני מלכי האומות כעת עבור ההבחנה בין כבודם וכבוד (מלכי) ישראל לעולם הבא, ומבאר שזו משמעות הלשון "שאם יזכה" ובלשונו:

"שאם יזכה — לעולם הבא לראות גדולתן של ישראל, יבחין — כמה הרבה גדולתן יותר על האומות עכשיו".

ומפורשים הדברים במאמרו של רבי יוחנן כפי שמופיע בירושלמי (ברכות פ"ג ה"א, ונזיר פ"ז ה"א):

"מצוה לראות גדולי המלכות לכשתבוא מלכות בית דוד יהא יודע להפריש בין מלכות למלכות".

א"כ נמצאנו למדים על עצם הצורך בראיית מלכי האומות כדי להבין בינם ובין מלכי ישראל ואנו אף מוצאים את אמרתו של רבי יוסי בן אליקים לרבי זירא שראוי לשלם עבור כך כסף, אולם עדיין אין אנו יודעים האם זוהי ממש חובה 'הלכתית' או שזו רק הנהגה לא מחייבת שראוי להשתדל לקיימה.

גדר של 'מצווה' עם נפק"מ לדינא

בהמשך מסכת ברכות (יט, ב) אנו לומדים שזה עניין 'הלכתי' של ממש ונפקא מינה לדינא:

"אמר ר' אלעזר בר צדוק מדלגין היינו על גבי ארונות של מתים לקראת מלכי ישראל ולא לקראת מלכי ישראל בלבד אמרו אלא אפי' לקראת מלכי עכו"ם שאם יזכה יבחין בין מלכי ישראל למלכי עכו"ם".

והיינו, שמותר לכהן לדלג על ארון קבורה שמת בתוכו לצורך הריצה לראות במלכי האומות כדי להבחין בהבדל בינו ובין מלך ישראל לעתיד לבוא, וזאת מצד שרוב ארונות הקבורה יש בהם 'פותח טפח' וממילא איסורם הוא רק מגזירת חכמים והם אינם גוזרים במקום שיש מצווה בדבר.

נמצאנו למדים שראיית מלכי האומות יש לה ממש דין 'מצווה'.

[ולהעיר מדברי הטור (יו"ד סימן שעב) שדין זה הוא דווקא בארונות קבורה של ימיהם משא"כ בארונות שבזמננו יש איסור תורה וממילא אין לדלג על ארונות קבורה לצורך כך, אולם יסוד העניין שיש בדבר 'מצווה' הלכתית שגזירת חכמים לא תחול עליו שריר וקיים].

מלך ישראל - מלך המשיח

לכאורה באופן תיאורטי אין למצוות ראיית מלכי האומות קשר למלך המשיח דווקא אלא למלכי ישראל בכלל ואם הי' מצב שיקום מלך ממלכי ישראל ללא גאולה שלימה ע"י משיח הרי שגם בשביל ראיית כבודו נהפך הדבר למצווה (וכן לשיטת הרמב"ם - כדלקמן), ולכן בפשטות בלשון מאמרי חז"ל הללו שנאמר 'מלכי ישראל' הכוונה למלכי ישראל באופן כללי.

אמנם למעשה הרי לא שייכת עמידת מלך בזמן הגלות, והמלך שכחלק מהכרת כבודו רץ היהודי בזמן הגלות לקראת מלך ממלכי האומות הוא "המלך המשיח (ש) עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד ליושנה" (לשון הרמב"ם בתחילת הלכות מלך המשיח).

וכך אכן מבאר רש"י את מאמר חז"ל זה (במסכת ברכות נח, א - שם הובא המאמר שוב בהקשר אחר):

"שאם יזכה — לעולם הבא ויראה בכבוד מלך המשיח, יבחין — כמה יתר כבוד נוטלי שכר מצות, יותר ממה שהי' כבוד האומות בעולם הזה".

חלות ה'מצווה' תובן לאור ייחודיותו של מלך המשיח

ייתכן לומר שדברי רש"י הללו לא באים רק לומר שמבחינה מעשית מלך ישראל שיבוא אחר זמן הגלות הוא מלך המשיח ולכן כלפיו מכוונים הדברים, אלא שדווקא זה שזהו מלך המשיח מסביר בקל כיצד יש חיוב בהווה על דבר שלא קיים בעתיד שכשמדובר על מלך המשיח.

ודבר זה מובן יותר מחמת שני טעמים:

א. כלפי מלך המשיח אכן מצינו חיובים הלכתיים עוד קודם בואו והם האמונה בו והציפי' לביאתו שאלו חיובים המוטלים על יהודי כל זמן משך הגלות עוד קודם ביאת המשיח. וחיובים אלו הינם עיקריים ויסודיים עד שמי שאינו עומד בהם "כופר . . בתורה ובמשה רבינו" (רמב"ם תחילת הלכות מלך המשיח) והם מיסודי הדת (הקדמת הרמב"ם לפרק 'חלק' בפירוש המשניות) וממילא לא יפלא כלל על קיום מצווה הלכתית בזמן הזה כלפי מלך המשיח העתיד לבוא.

ב. מלך המשיח אינו רק דבר עתידי אלא הוא "מן חייא" - הוא נמצא בעולם בזמן ומקום הגלות עד שמצינו שתלמידי האמוראים הצביעו על רבותיהם כמשיח, וכדברי המפרשים על כך שיש משיח בכל דור, וכדיוק לשון הרמב"ם "ואם יעמוד

מלך" היינו שהוא כבר מלך - עוד בזמן הגלות.

וממילא אף שההבחנה בין כבודו האמיתי ובין כבוד מלך האומות היא תהי' דווקא "לעולם הבא", אך הוא עצמו קיים בהווה ולכן מובן בפשיטות מדוע כבר כעת שייכת המצווה לראות את מלכי האומות.

ה'מצווה' בפסק דין הרמב"ם

את חובה זו אנו מוצאים בדברי הרמב"ם בסוף פ"ג מהלכות אבל וז"ל:

"מדלגין על גבי ארונות של מתים לקראת מלכי ישראל ואפילו מלכי עכו"ם כדי להבחין בינם לבין מלכי ישראל כשיחזור כבודן למקומן".

אחד משינויי הלשון בין דברי הרמב"ם לדברי רבי יוחנן ורבי צדוק שבבלי הוא שרבי יוחנן ורבי צדוק משתמשים בלשון "שאם יזכה יבחין" אך הרמב"ם משמיט את השאלה שבדבר וכותב בצורה וודאית "כדי להבחין בינם לבין מלכי ישראל", ע"ד לשון הירושלמי - "לכשתבוא מלכות בית דוד יהא יודע להפריש בין מלכות למלכות".

הביאור לכך בדא"פ: רבי צדוק משתמש בלשון של ספק כפי שהדבר הוא באמת שלא וודאי שיהודי זה שנמצא בזמן הגלות יזכה לביאת והתגלות מלך המשיח והרא' בכבודו.

אולם הרמב"ם מדבר מצד פעולתו של היהודי ומסביר שמטרת דילוגו ע"ג ארון המת לצורך ראיית מלך ממלכי האומות נעשית "כדי להבחין בינם לבין מלכי ישראל כשיחזור כבודן למקומן" - באופן וודאי, שיהודי מצפה ומחכה לביאת המשיח כעת, ומאמין שוודאי עתה הוא יבוא "ולא יחשוב שיתאחר" (פיה"מ שם) ולכן יציאתו לקראת מלך האומות אינה 'על הספק' "שאם יזכה יבחין" אלא מונח אצלו בפשיטות שבזמנו "יחזור כבודן למקומן" ע"י מלך המשיח שיחזיר "מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשונה".

נקודה נוספת בה יש לעיין בלשון הרמב"ם הוא שאין הוא מדבר על מלך המשיח בפירוש אלא על מלכי ישראל באופן כללי. וניתן לומר שזאת לפי שיטתו ש"המשיח ימות וימלוך בנו תחתיו ובן בנו" (הקדמה לפיה"מ שם) וכמשתמע מפסק הרמב"ם בהלכות מלכים (פ"ד הלכה ח) ש"המלך המשיח נוטל מכל הארצות שכובשין ישראל חלק אחד מי"ג ודבר זה חק לו ולבניו עד עולם" ואפשר לומר שלשיטת הרמב"ם שלא רק שאין זה שייך למלך המשיח מצד משיחיותו אלא זה בתור מלך ישראל רגיל

אלא אדרבה יהיו בזמן הגאולה מלכי ישראל שאינם 'מלך המשיח' - ילדיו של משיח שימלכו וגם כלפיהם אמורה 'מצווה' זו.

אולם כד דייקת שפיר אין הכרח להסביר כן בדברי הרמב"ם וזה שנקט מלכי ישראל בכללות בפשטות יש לומר שזאת בהתאם לכלל ברמב"ם של ה'יד מלאכי' שלפעמים הרמב"ם לא משנה מלשון הש"ס ואין לדייק מכך.

ועוד יש להוסיף בזה הסבר שבכך שהרמב"ם לא משנה כאן מלשון הש"ס ומדבר על "מלכי ישראל כשיחזור כבודן למקומן" אין זה דיבור בכללות אלא זהו גופא עניינו של משיח השבת המלכות לישראל[1].

1) ראה בארוכה בס' ענינו של המשיח להרשד"ב וולף שי' פ"ב.

נחלת שבט לוי לעתיד לבוא

הת' שניאור זלמן שי' גרליק
ישי"ק תות"ל נתניה

"כל שבט לוי מוזהרין שלא ינחלו בארץ כנען, וכן הם מוזהרין שלא ייקחו חלק בביזה בשעה שכובשין את הערים, שנאמר: "לא יהי' לכהנים הלוים, כל שבט לוי, חלק ונחלה עם ישראל" וכן הוא אומר בארצם לא תנחל . . בביזה" (הל' שמיטה ויובל פי"ג ה"י).

"והיכן מוסיפים אותן, בערי הקיני והקניזי והקדמוני שנכרת לאברהם אבינו ברית עליהם, ועדיין לא נכבשו, ועליהן נאמר בתורה "ואם ירחיב ה"א את גבולך". (הל' רוצח פ"ח ה"ד).

"לא יהי' עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד . . כדי שיהיו פנוים בתורה וחכמתה, ולא יהי' להם נוגש ומבטל כדי שיזכו לחיי עוה"ב . . ובאותו הזמן לא יהי' שם לא רעב ולא מלחמה ולא קנאה ולא תחרות, שהטובה תהא מושפעת הרבה וכל המעדנים יהיו מצויים כעפר, ולא יהי' עסק כל העולם אלא לדעת את ה'". (הל' מלכים פי"ב ה"ד-ה)

נחלת הלוי לעת"ל

בחלוקת הארץ ע"י משה רבינו, שבט לוי ובכללם הכהנים, לא קיבלו נחלה כשאר השבטים: "לא יהי' לכוהנים הלוים, כל שבט לוי, חלק ונחלה עם ישראל"[1].

זוהי גם הסיבה לכך שהם לא נמנו עם כל שבטי ישראל, ובלשון הכתוב: "כי לא התפקדו בתוך בני ישראל כי לא ניתן להם נחלה בתוך בני ישראל"[2].

הטעם לדבר מובא גם הוא: "בעת ההיא הבדיל ה' את שבט הלוי, לשאת את ארון ברית ה' לעמד לפני ה' לשרתו ולברך בשמו עד היום הזה. על כן, לא הי' ללוי חלק ונחלה עם אחיו, ה' הוא נחלתו, כאשר דבר ה' אלוקיך לו"[3].

---

1) דברים יח, א.
2) במדבר כו, סב.
3) דברים (י, ח) וכן ברמב"ם הלכות שמיטה ויובל פרק יג הלכה יב.

אנו רואים שהדבר חוזר ונכפל בתורה כמה פעמים כאיסור מפורש[4], ואכן, הרמב"ם פוסק זאת להלכה ומונה את העניין (מל"ת קס"ט) בתוך מניין המצוות[5] וכן במשנה תורה בהלכות שמיטה ויובל "כל שבט לוי מוזהרין שלא ינחלו בארץ כנען . . ואם נטל נחלה בארץ מעבירים אותה ממנו"[6].

עם כל זאת, אמנם, מצינו בנבואת יחזקאל שלעתיד לבוא יקבל שבט לוי נחלה: "והלוים לעמת גבול הכהנים חמשה ועשרים אלף ארך ורחב עשרת אלפים כל ארך חמשה ועשרים אלף ורחב עשרת אלפים"[7].

ולכאורה, הרי "דבר ברור ומפורש בתורה שהיא מצוה עומדת לעולם ולעולמי עולמים, אין לה לא שינוי ולא גרעון ולא תוספת . . הא למדת שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה"?![8]

וכיוון שנמנית כמל"ת מוכרחים אנו לומר שהיא לדורות, שהרי מצוות שהן זמניות אינן נמנות בתרי"ג מצוות[9]. וכדלקמן.

פלוגתת הראשונים

אפשר לומר שחלקים אלו אינם בגדר של נחלה, אלא רק מקום מגורים, שהרי יש מצוה לתת ללוים ערים מיוחדות לשבת, אף על פי שאסור לתת להם נחלה כמו לשאר השבטים[10],

ובלשון הכתוב: "צו את בני ישראל ונתנו ללוים מנחלת אחוזתם ערים לשבת . . ואת הערים אשר תתנו ללוים את שש ערי מקלט אשר תתנו לנוס שמה הרוצח

---

4) במדבר (יח, כ) "ויאמר ה' אל אהרון בארצם לא תנחל וחלק לא יהי' לך בתוכם אני חלקך ונחלתך בתוך בני ישראל".

ובהמשך הפסוקים (שם כ"ג-כ"ד) "ועבד הלוי הוא את עבודת אהל מועד והם ישאו את עוונם חקת עולם לדורותיכם ובתוך בני ישראל לא ינחלו נחלה. כי את מעשר בני ישראל אשר ירימו לה' תרומה נתתי ללוים לנחלה על כן אמרתי להם בתוך בני ישראל לא ינחלו נחלה".

5) מל"ת קס"ט בספה"מ. וכן הסמ"ג לאווין רע"ו-רע"ז.

6) הלכות שמיטה ויובל פרק יג, הלכה י.

7) יחזקאל מח, י-יג.

8) רמב"ם הל' יסוה"ת רפ"ט. ומצינו בשו"ת 'עמודי אור' סי' ע"ד עיי"ש, ובמנ"ח מצוה ת"ח, ובכ"מ.

9) ספר המצוות שורש ג', וכפי שמביא בהקדמתו ב"יד".

10) יהושע כא, ועיין לקו"ש חכ"ה חיי שרה (א') ועיי"ש בקשר הלוים לערי המקלט ול"דברי תורה קולטים" לתפקיד הלוים- ועוד צ"ע.

ועליהם תתנו ארבעים ושתים עיר"[11].

וכך סובר הר"ן[12] וזה לשונו: "שכשם ששבט לוי לא נטל חלק בראשונה, כך לא יטול בשני', אלא שיתנו לו ערים לשבת סמוך לירושלים, והן מכלל תרומת הקדש המפורשות בפרשה"[13].

אולם לדעת התוס'[14] וכך גם נפסק להלכה לדעת הסמ"ג[15], זו נחלה כנחלת שאר השבטים, כיוון שבהמשך הפס' באותה נבואה ביחזקאל, במניין שערי ירושלים נמנים כל השבטים מקבלי הנחלה ובינהם גם שבט לוי: "שער ראובן אחד שער יהודה אחד שער לוי אחד"[16].

ומוכיח מהמשך דברי הגמרא: "אמר מר עתידה ארץ ישראל להתחלק לשלושה עשר שבטים. אידך למאן? אמר ר' חסדא לנשיא"[17].

כיוון שהגמרא שואלת "אידך למאן"? מקשה תוס': הרי כתוב שער לוי אחד? כלומר, כבר יש לנו שלושה עשר, על ידי מנשה ואפרים ולוי גם ללא הנשיא?

ולכן מתרץ "הא כתיב נמי שער יוסף אחד". כלומר מנשה ואפרים נמנים כאחד. ואם כן גם עם נחלת לוי יש לנו רק שנים עשר חלקים ולא שלושה עשר, ועל כן השיבה הגמרא, שהנשיא נוטל החלק הי"ג.

וא"כ נשארנו עם השאלה (ואכן הקשו ע"כ המפרשים[18]) איך ינחלו שבט לוי בימוה"מ, והרי מל"ת היא לדורות?

שיטת הרמב"ם

ננסה למצוא מהי שיטת הרמב"ם בעניין נחלת שבט לוי לעת"ל וכן דרך לתווך בין שיטות הראשונים:

---

11) במדבר (לה, ב. ו).
12) החולק על התוס', אבל לצורך נוחות העיון ומפני קוצר היריעה הקדמנו את המאוחר.
13) שטמ"ק ב"ב שם וראה גם מהרש"א, ועי' גם רש"ש שם.
14) רשב"ם.
15) לאווין רע"ו-רע"ז.
16)יחזקאל מח, לא.
17) בבא בתרא קכב, א.
18) מנ"ח מצוה תח ותקה. ביאור הרי"פ פערלא לרס"ג ח"ב ל"ת רלד (רנד, ב ואילך) שו"ת עמודי אור סי' עד ובכ"מ.

כיוון שהרמב"ם לא כותב בפירוש מהי שיטתו אלא סתם "כל שבט לוי מוזהרין שלא ינחלו בארץ כנען", אפשר לומר (וכך כותב במנחת חינוך) שדעת הרמב"ם כדעת הר"ן שלא ינחלו הלוים לעת"ל, שאם הי' סובר כך ה"ה לו לכתוב כפי שכתב על נחלת הנשיא באופן מפורש "המלך המשיח נוטל מכל הארצות שכובשין ישראל חלק אחד משלושה עשר".

מצד שני, נראה בדברי הסמ"ג "ולעתיד לבוא נוטלין חלק אף בארץ שנאמר שער לוי אחד" ואם כן, אפשר לומר ששיטת הרמב"ם היא כדעת הרשב"ם, שהרי דרכו של הסמ"ג "תמיד להלוך בעקבות הרמב"ם וברוב המקומות בספרו אינו אלא כמעתיק כו'"[19].

ולפי זה שיטת הרמב"ם שאכן ינחלו הלוים לעת"ל נחלה ככל השבטים (ואם כך, מהיכן מביא זאת הסמ"ג, שהרי כנ"ל לא מצינו במפרש אצל הרמב"ם?)

ונראה לבאר זה עפ"י ביאור הרבי בדיוק לשון הרמב"ם: "כל שבט לוי מוזהרין שלא ינחלו בארץ כנען". בכל הלכות שמיטה ויובל כותב "בארץ ישראל" או "בארץ" סתם, ומהשינוי "בארץ כנען" נראה שהרמב"ם שולל משהו מסוים, וממילא בכל חבל ארץ שאינו "ארץ כנען" כן ינחלו שבט לוי לעת"ל.

ובכך מתיישבת במקצת המחלוקת בין הר"ן ורשב"ם, כיוון שאז באמת הנחלה הניתנת באזור ביהמ"ק עפ"י נבואת יחזקאל היא לא נחלה "רגילה" אלא מקום מגורים קרוב עבור הלוים המשרתים, ובנוסף תינתן להם נחלה מחוץ לגבולות ארץ כנען. ובכל מקרה נדון בכך עוד בהרחבה בהמשך.

כעת ננסה להבין, מה שולל הרמב"ם בלשונו?

הרי בשאר הארצות "שכובשן מלך ישראל כו' מדעת רוב ישראל" נוחלים שבט לוי ככל השבטים, שהרי כותב מיד בהלכה שלאח"ז "שאר כל הארצות שכובש מלך ממלכי ישראל הרי הכהנים והלוים באותן הארצות ובביזתן ככל ישראל[20]", ואם נאמר שכוונתו לכיבוש מלך בחו"ל הרי "כל הארץ שכובש הרי היא שלו ונותן לעבדיו כו' כפי מה שירצה". כך שבארצות שחוצה לארץ ודאי נוחל (או מקבל) שבט לוי ככל ישראל.

ולכן חייב לומר שהחלק בו חל החידוש ואותו גם שבט לוי ינחל לעת"ל הוא

---

19) וצ"ע מהיכא מסיק הא.

20) הלכות שמיטה ויובל פי"ג ה"י-י"א.

חלק מ"ארץ ישראל" וזהו גם דיוק לשון הרמב"ם בהלכה י"א "אין הדברים אמורים אלא בארץ שנכרתה עלי' ברית לאברהם ליצחק וליעקב **וירשוה בניהם ונתחלקה להם**".

ולסברת המנחת חינוך יש לומר שהרמב"ם לא הביא מפורש דין זה, אפשר לומר שאין דרכו לכתוב עניינים מחודשים "דבר שלא בא בגמרא אלא בקושיא אגב גררא אין דרכם להעתיקו".

כך שנחלת שבט לוי לעת"ל אינה מתוך "ארץ כנען", שכן האיסור על הלוים לנחול אותה הוא נצחי, אלא מתוך ארצות העמים קיני, קנזי וקדמוני שהם חלק מארץ ישראל שהובטחה לאברהם, אך לא מארץ כנען. זאת מלבד שלושת ערי מקלט שיירשו בכל מקרה, בלי קשר לשאר השבטים "וכשמוסיפין ערי מקלט אחרות בימי המשיח הכל ללוים".

ההבדל בין ארץ כנען לארץ הקיני, הקניזי והקדמוני

שבט לוי לא נחל יחד עם שאר השבטים כיוון ש"ה' הוא נחלתו", וכדברי הרמב"ם: "ולמה לא זכה לוי בנחלת ארץ ישראל ובביזתה עם אחיו מפני שהובדל לעבוד את ה' לשרתו ולהורות דרכיו הישרים ומשפטיו הצדיקים לרבים שנאמר יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל לפיכך הובדלו מדרכי העולם לא עורכין מלחמה כשאר ישראל ולא נוחלין ולא זוכין לעצמן בכח גופן אלא הם חיל השם שנאמר ברך ה' חילו והוא ברוך הוא זוכה להם שנאמר אני חלקך ונחלתך".

אך כל זה הוא בארצם של **בנ"י** אשר הובדלו ממנה כי "הובדלו מדרכי העולם". ואילו בגאולה יקבלו בארצות אחרות שחלוקה זו היא כנתינה ("ואם ירחיב **ה"א** את גבולך") פרטית[21], וממילא יכולים לקבל בה חלק ונחלה[22].

ההבדל בין שבט לוי ל"כל ישראל"

וכאן הבן שואל, הרי "לא יהי' עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד" ומאחר

---

21) ע"ד שאר האומות.

22) ומבואר עפ"י חסידות, ונשאלת השאלה במה שונה ארץ קיני, קניזי וקדמוני מארץ כנען, שירשו אותם שבט לוי בגאולה?

ומבאר כ"ק אד"ש מה"מ, ארץ כנען מסמלת בירור הרע והתעסקות עמו (מידות), וע"כ לא שייך זה ללוים ש"הובדלו מדרכי העולם", אך ז' הארצות שלמעלה מהתבררות ועבודה עם זולת (מוחין) - שייכת היא (גם) לשבט לוי.

ו"לא שבט לוי בלבד אלא כל איש ואיש כו' כמו שזכה ללוים כו'", א"כ מהו ומדוע יהי' חילוק בין הלוים ש"הובדלו מדרכי העולם" לכלל בנ"י?

ומסביר כ"ק אד"ש מה"מ, עיסוק בנ"י בתורה לעת"ל הוא מחמת שינוי מצב העולם וכמאמר הרמב"ם "ובאותו הזמן לא יהי' שם לא רעב ולא מלחמה ולא קנאה ולא תחרות". ואילו מעמד ומצב הלוים הוא מחמת מעלתם העצמית, ולכן ג"כ לעתיד ישנו הפרש בין שבט לוי לכלל בנ"י[23].

אי-הזכרת שבט מנשה ואפרים

כפי שהזכרנו קודם, עפ"י דעת הרשב"ם וכך הוא דעת הרמב"ם, ינחל שבט לוי לעת"ל ואילו מנשה ואפרים יתאחדו וינחלו כשבט אחד, שבט יוסף.

ועל אף שלכאורה ישנה הבטחת יעקב ליוסף ככתוב בפרשת ויחי: "ועתה שני בניך הנולדים לך בארץ מצרים עד בואי אליך מצרימה לי הם אפרים ומנשה **כראובן ושמעון יהיו לי**" – הנה כבר כתב ע"ז בס' 'משך חכמה' וז"ל: "פירוש, שהשם הבטיח לו שיתן הארץ הזאת לזרעו אחוזת עולם, אולם אפרים ומנשה כעת היינו בזמן הזה יהיו כראובן ושמעון, אבל בבוא הגואל האחרון יהיו לאחדים"[24].

אמנם לכאורה צריך להבין, שהרי כתיב בסוף ספר יחזקאל (מז,יג) "כה אמר ה' אלהים גם גבול אשר תתנחלו את הארץ לשנים עשר שבטי ישראל יוסף חבלים", כלומר שיטול יוסף **שני חלקים**, ומפורש עוד כשהוא מונה נחלת השבטים מונה אותם בנפרד,

ומוכח מכך שאפרים ומנשה אף בעולם הבא יטלו שני חלקים למניין שנים עשר שבטי ישראל?

ובמלבי"ם[25] כתב: "שיהי' שבעה שבטים בצד צפון לתרומת הקודש וחמשה לצד

---

23) ועפ"ז נמצא דבר פלא, אשר בחלוקת הארץ בראשונה ע"י משה (שהייתה הרי "על פי ה'") נעשתה ע"י אלעזר הכהן ולא ע"י משה, וע"פ המובא בפנים יבואר - דמאחר ואם הייתה ע"י משה לא יכלה להשתנות, שהרי "מעשה ידיו נצחיים המה", ואילו לעת"ל ינחלו שבט לוי בנוסף על דור המדבר, וכן הנשיא יקבל חלק נוסף בגוף הארץ, נמצא דא"א לעשותה ע"י משה, אלא ע"י משיח "גואל ראשון הוא גואל אחרון" בגאולה נצחיית וממילא חלוקה נצחית, ועוד יש לעיין בזה.

24) כמו שפרשו רשב"ם ותוספות פרק יש נוחלין (ב"ב קכב,א) מקרא דכתיב שער יוסף אחד, וזה שאמר ועתה יטלו שני בניך שני חלקים עכ"ל, וכן כתב בס' 'יקרא דשכבי' (שאלוניקי - נדפס בשנת תל"ד) קט,א.

25) יחזקאל פמ"ח, ב-ז.

דרום לתרומת הקודש, וזה מטעם שעתה יקח גם לוי חלקו בתרומת הקודש, וכל מקום שנחשב לוי לשבט, יחשבו מנשה ואפרים לשבט אחד, וא"כ יש ששה בצפון כי **מנשה ואפרים לאחד יחשבו**, וששה בדרום עם לוי" עיי"ש, היינו שאף שיקחו ב' חלקים יהי' על זה דין של **נחלה אחת**[26].

וצריכים להבין, מדוע תשתנה חלוקת הארץ לעת"ל[27]?

ובעיון יעקב ביאר בזה: לכך ניתנה הבכורה ליוסף כדי שלא יוכל עשו לקטרג על יעקב שנטל ממנו הבכורה, היינו, דעי"ז שניתנה הבכורה ליוסף וראובן לא הקפיד וכו' עי"ז גם לא יקטרג עשו על יעקב שנטל ממנו בכורתו.

אבל לעת"ל שלא יהי' שריד לבית עשו, על כן אין מן הצורך ליתן לו הבכורה, ויופקע הבכורה ממנו ולכן יטלו מנשה ואפרים רק חלק אחד.

ובפשטות הדברים י"ל ע"פ מ"ש הרמב"ן[28]: "והנכון בעיני, כי הכתוב לא ימנה בשבטי ישראל רק שנים עשר, וכך אמר בברכת יעקב "כל אלה שבטי ישראל שנים עשר" . . והנה רצה לברך את לוי כי מברכתו יתברכו כל ישראל, שיהיו קרבנותיו לרצון להם לפני השם, והוצרך להשאיר אחד מן השבטים שאינן נמנים בשום מקום רק שנים עשר, כי לעולם לא ימנו שבטי ישראל רק שנים עשר".

---

26) אבל אכתי צ"ב דאם הוא נחלה אחת למה באמת נוטל ב' חלקים ויל"ע.

27) ובס' "שבט מישראל" ביאר ענין זה נטילת חלקי מנשה ואפרים לא היתה מצד זכותם בארץ אלא מחמת ירושה, משום שא"י מוחזקת לאבותינו, אבל לעת"ל איתא במדרש שעתידה ירושלים להיות כמדת כל א"י, וא"י יהי' מארצות חו"ל שיירשו נחלה בלי מצרים, והרי ירושלים לא נתחלקה לשבטים, וכן גם לע"ל לא תתחלק ירושלים, נמצא דארץ ישראל עצמה לא תתחלק כלל כיון שיהי' ירושלים, רק מה שיתוסף מחו"ל יתחלק לכל השבטים בשוה, ולכן לא יטול מנשה ואפרים מזה ב' חלקים "דאין הבכור נוטל בראוי כבמוחזק", אשר א"י עצמה החזיק בה אאע"ה, כמ"ש קום התהלך בארץ, וכיון דהוה מוחזק שייך שם חלק בכורה, אבל נחלת יעקב בלי מצרים לא הוי מוחזק, ולפי"ז מובן שגם שבט לוי יקח חלק בארץ, מאחר שלא נטל חלק בא"י משום שלא נשתעבד במצרים, והארץ לא ניתן כ"א למי שפרע החוב של "ועבדום וענו אותם" אבל בשאר ארצות יהי' שבט לוי שוה לשאר השבטים.

אך ביאור זה אינו מובן - הרי מובא בריבוי מקומות, שלכל אחד יש חלק בירושלים, ולא כביאורו.

עוד יש להקשות, ממ"ש בלקו"ש שכיון שנגזר בברית בין הבתרים "גר יהי' זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה" ולכאורה כיצד יתכן ששבט לוי לא נכלל בשעבוד? ומבאר ששבט לוי לא השתעבד במלאכה, לא משום שהם לא נכללו בגלות מצרים אלא פרט זה עצמו הוא חלק מאופן השעבוד של ישראל, שעבוד מצרים איננה ח"ו להרע לישראל אלא המטרה היא "ואנכי אעלך, הרי מובן מזה שכל השבטים נטלו חלק בשעבוד מצרים, וכדיוק בלשון הפסוק "כל הנפש בלשון יחיד הבאה מצרימה שבעים", אלא ששבט לוי נטל חלקו באופן מיוחד, הרי שגם הם היו בכלל השעבוד.

28) דברים לג, ו.

ובס' חתם סופר על התורה[29] כתב: "לעולם לא ימנו יותר מי"ב שבטים וכיון שכאן נמנה שבט לוי עמהם ע"כ נמנו מנשה ואפרים לשבט אחד, שלא יעלה מספרם ליותר מי"ב . . לכן לא ימנו יותר מי"ב שבטי ק-ה". עכ"ל[30].

היוצא מזה דמנשה ואפרים נחשבים לב' שבטים רק בעניינים אלו שאין שבט לוי נכלל בהם דעי"ז נשלם המספר די"ב שבטים כנ"ל[31],

אבל בעניינים אלו ששבט לוי נמנה לשבט בפ"ע הם - מנשה ואפרים - נחשבים לשבט אחד[32].

---

29) פ' קרח ע' צב.

30) ועד"ז איתא בשיחת ש"פ תבוא תשל"ג ס"ה, עיי"ש.

31) ועי' עוד בענין זה בצפע"נ פרשתנו מח, ג-ה, ובנועם כרך כד (ע' ז) נדפס מכתב ממנו בענין זה, ומקשר פלוגתא הנ"ל (בין הר"ן והרשב"ם) בפלוגתא אחרת בגמ' סוטה לו, ב, אם בחושן המשפט הי' כתוב יוסף או יהוסף, כי ההוספה של ה' היא תוספת מעלה המתבטאת בחלוקת הארץ, ששני בניו היו לשני שבטים וקבלו ב' חלקים, ואם תוספת זו נכתבה באורים וחומים, מעלה זו נשארת לעולם, שכן כל דבר הנכתב באורים ותומים לא משתנה, אבל אם תוספת זו לא נכתבה באורים ותומים משמעות הדבר שתוספת מעלה היתה לשעה בלבד, אם כן לעתיד לבוא יהיו רק שבט אחד עיי"ש.

32) ועפ"ז מה שנת' בלקו"ש חל"ח פ' פינחס א' הטעם דרק בחלוקה הראשונה בארץ דז' אומות לא נטלו שבט לוי חלק ונחלה, אבל לעת"ל כשיתוסף קני קניזי וקדמוני שפיר יטלו שם חלק בארץ, ומבאר שם (בסעי' ד') הטעם דז' הארצות ניתן לבנ"י בכדי שתהי' להם ארץ לישב בה ע"ד שיש לשאר אומות העולם ארץ ונחלה בעולם ובזה נפקעו שבט לוי, אבל מה שיקבלו ישראל לע"ל ארץ קיני קניזי וקדמוני אין זה בסוג "נחלה" כמו ארץ כנען, אלא נתינה מיוחדת מאת ה' כדכתיב ואם ירחיב ה"א את גבולך וגו' שהוא רק מצד הרחבה ולא מצד ההכרח דישובם בארץ, בזה שפיר יכולים הלוים לקבל עי"ש, ובסעי' ה' הוסיף שם ביאור ע"פ פנימיות הענינים דג' אומות הם עבודת המוחין דשייך לשבט לוי, וא"כ זה גופא מכריח דאז מנשה ואפרים יטלו רק נחלה אחת כיון דאי אפשר להוסיף על הי"ב שבטים וכפי שנת'.

הוספת ערי מקלט לעתיד לבוא

הת' יוסף יצחק שי' הניג
ישי"ק חח"ל צפת

"אף בערי מקלט הוא אומר "אם ירחיב ה' אלהיך את גבולך", "ויספת לך עוד שלש ערים" וגו' ומעולם לא הי' דבר זה. ולא צוה הקב"ה לתוהו" (הל' מלכים פי"א ה"ב)

הביאור בכללות ענין הערי מקלט לע"ל

בכללות הענין דערי מקלט, מזדעקת לכאורה שאלה פשוטה: לעתיד לבוא יהי' הרי "ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ", ובני האדם לא יזיקו אחד לשני, וא"כ צריך להבין מדוע יצטרכו ערי מקלט לע"ל?

ובלקו"ש[1] מביא כ"ק אד"ש מה"מ את דברי השל"ה, זית רענן, ועוד, שמפרשים, שהרי דעת הרמב"ם היא שאין בין עוה"ז לימות המשיח אלא שיעבוד מלכויות בלבד. וא"כ יוצא שטבע בני אדם ישאר כפי שהוא היום, ובמילא גם הטבע של רציחה ישאר.

וכ"ק אד"ש מה"מ מוסיף שאפשר לומר שהרמב"ם בא לתת גושפנקא וראי' מהתורה לדבריו לכך שעולם כמנהגו נוהג – מכך שהרמב"ם מביא זאת בתור הלכה נוספת ולא משייך אותה להלכה הקודמת העוסקת בראיות לביאת המשיח מן התורה.

אך כ"ק אד"ש מה"מ סותר זאת משני טעמים – שהרי אם זה הי' באמת ראי' לדבריו לא הי' כותב זאת ברמז ובדיוקים אלא במפורש. ויותר מכך לא משתמע מדבריו שזוהי באמת ראי' שהרי הוא פותח את הלכה ג' בפרק דכאן ב"לא יעלה על הדעת שמלך המשיח יעשה אותות ומופתים וכו'", ומדוע הוא לא מסתפק בהלכה הקודמת שהוכיח (לכאורה) מהתורה שעולם כמנהגו נוהג? אלא מכך מובן שאין רצונו של הרמב"ם להביא ראי' מערי מקלט על עולם כמנהגו נוהג.

ומבאר זאת כ"ק אד"ש מה"מ, ובהקדמה:

---

1) חכ"ד ע' 107.

הציווי לערי מקלט אינו בגלל שיש (טבע ד)רוצח, וצריך להצילו וכו', אלא בגלל שיש ציווי והוראה (כביכול) מהקב"ה ל'גואל הדם' לנקום את נקמת קרובו, שציווי זה יכול וישנו גם בגאולה, וכמו ר' ישמעאל שרשם בפנקסו (כבר בזמן הגלות) את חיובו בקורבן חטאת – וע"ז באה התורה ומחייבת להוסיף ערי מקלט (כאשר ישנו מצב של "הרחיב הוי' אלוקיך וגו'") כדי להציל את הרוצח בשגגה שלא יהרגהו גואל הדם.

אך כ"ק אד"ש מה"מ מקשה גם על תירוץ זה:

המצב שבו קם הרוצח כדי לנקום את נקמת קרובו זה נעשה (כפי שהתורה מתארת) כאשר '**ויחם לבבו**' – וא"כ איך יתכן שבזמן דלע"ל כאשר "לא יהי' לא קנאה ולא תחרות", "ויהי' עסק כל העולם כולו לדעת את ה' בלבד וגו'" – יהי' 'תשוקה' (ויחם לבבו) אצל גואל הדם **לרצוח יהודי?!**

ומכח זה כ"ק אד"ש מה"מ מגיע לתירוץ נפלא:

כפי שנתבאר לעיל, לא יתכן שהתורה תיתן היתר לגואל הדם לרצוח יהודי שלא חייב מיתה (מצידה) כדי לקרר את זעמו (היינו היצר הרע שלו) בנקמה, אלא שה 'ויחם לבבו' שישנו בגואל הדם נפעל ע"י התורה - שכביכול הגואל הדם 'מתחמם' ע"כ שישנו א' בישראל שהרג יהודי אחר ועשה את הארץ שפוכה בדמים יקרים של יהודי, וע"כ התורה נתנה לו ציווי להעבירו מן העולם (אך כיוון שהקב"ה חס על בנ"י נתן אפשרות זאת רק באופן של 'רשות' ועד לערי מקלט ולא רק זאת אלא גם ציווה להוסיף ערי מקלט חדשים).

ולהעיר, שבענין זה יש ביאורים נוספים, וכמו המנחת חינוך (מצוות תקכ) שכתב - שכל הצורך בהוספת ערי מקלט לע"ל הוא מצד גזרת הכתוב, שהתורה ציוותה שיהיו תשעה ערי מקלט אע"פ שלא יהי' צורך בהם (אך עדיין אין זה מסתדר עם המשך הכתוב – שכל הסיבה של ערי מקלט הוא על מנת שלא ישפך דם בארצך היינו שלמצווה הזאת יש טעם ע"פ שכל ולא גזרת הכתוב).

וכן מצינו ביאור מהאריז"ל[2], שמבאר שהייתה גזרה לפני הקב"ה שכל זרעו של הבל (בנו של אדם הראשון) יהרגו, וע"כ יוצא מצב שבו אם ח"ו תגיע הגאולה בעיתה אזי עד אז כבר יכלו כל זרעו של הבל אך אם יהיו זכויות לעם ישראל והגאולה תגיע במצב של אחישנה (שהקב"ה יחיש ויביא את הגאולה עוד קודם זמנה) אזי ישארו עוד כמה מזרעו של הבל וע"כ יצא מצב שבו יצטרכו להיות כמה רציחות ל"ע בגאולה

2) הובא בשל"ה בית דוד בסופו ע' כד.

כדי להשלים את 'המכסה'. אמנם ודאי שלא יהיו אלה רציחות במזיד כ"א בשוגג, וע"כ יצטרכו לערי מקלט (אך כמובן שביאורים אלו אינם ע"ד הפשט כפשוטו וע"כ ההסבר לכך בפשטות הוא לפי ביאור כ"ק אד"ש מה"מ הנ"ל)).

המיוחדות שבהוכחה זו דהרמב"ם

ומכאן נבוא להלימוד מכך על נצחיות והבטחת הגאולה, ובהקדים:

בלקו"ש[3] כ"ק אד"ש מה"מ מדייק בל' הרמב"ם כנ"ל ושואל מדוע הרמב"ם נזקק לכל שלושת ההוכחות מהתורה לאמונה במשיח. וביותר אין מובן מדוע הרמב"ם מפריד את הראיי' השלישית (מערי מקלט) מההוכחה הראשונה?

ומבאר, שהראי' מערי המקלט נותנת לא סתם תוקף לאמונה בביאת משיח - אלא תוקף של **מצווה** מן התורה!

כלומר: בשונה מהבטחת דבר מהנביא או משאר חלקי התורה יש במצווה מין התורה תוקף מיוחד, ובשנים:

א. **הנצחיות שלה שאין בה שום שינוי** (בשונה מנבואה שיכולה להתבטל ולהתקיים ברוחניות בלבד).

ב. **ושהוא מוכרח להתקיים בפשטות ובגשמיות** (משא"כ בשאר חלקי התורה אין הדבר מוכרח להיות בגשמיות אלא הוא תלוי בתנאים וגדרים מסוימים לפי מה שפירשו רז"ל)

ולכן מביא הרמב"ם ראי' לאמונה במלך המשיח ממצווה מהתורה דווקא (הוספת ערי מקלט), כיון שזהו הסיוע הכי חזק שאפשר.

משמעותם הפנימית

בקונטרס תורה חדשה מאתי תצא זכינו שכ"ק אד"ש מה"מ יעסוק בשיחה גם על הנושא הזה (הוספת ערי מקלט לע"ל) – ושם כ"ק אד"ש מה"מ שואל שאלה פשוטה ביותר: מדוע המצווה שהיא הראי' לאמונה במלך המשיח היא מערי המקלט דווקא?

ומבאר זאת, ובהקדים חילוק בתלמוד תורה בכלל:

---

3) לקו"ש חל"ד ע' 114.

נאמרו על תורתינו הקדושה שני ביטויים: א. אילנא דטוב ורע. ב. אילנא דחיי. ושני ביטויים אלו הם באמת שתי מדרגות בתורה: א. נגלה דתורה. ב. פנימיות התורה.

ולא בכדי נקראו בשמות אלו: אילנא דטוב ורע מראה על התעסקות ובירור עם הרע שנמצא פה בעולם שצריך לברר את הרע מין הטוב וכו' לעומת זאת פנימיות התורה נקראת אילנא דחיי כיוון שהיא לא מתעסקת עם הטוב והרע אלא עם אלוקות (דע את אלוקי אביך).

ועפ"ז כ"ק אד"ש מה"מ אומר יהי' אפשר לחלק בין הזמן דגלות לבין זמן הגאולה: בזמן הזה בירור הרע הוא **כשישה** סדרי משנה - התעסקות עם איסור והתר וטומאה וטהרה; אך בימות המשיח שאז יבורר הרע לגמרי וכו' ההתעסקות תיהי' בפנימיות התורה במדרגות הכי עליונות.

אך כדי להגיע מהמצב דזה"ז שישנו בכללות רע בעולם למצב ש'לייחד יחודים' וכו' נדרש לשם כך הוספת עוד שלוש ערי מקלט (ובמיוחד מודגש העניין בשלוש – אוריאן **תליתאי** היינו החוזק שמהשלוש), שזהו כבר סוג אחר לגמרי של לימוד התורה, לימוד של "תורה **חדשה** מאתי תצא".

ומבאר כ"ק אד"ש מה"מ את ענינם של ערי המקלט: כאשר ניהי' לאדם ל"ע התעסקות עם הרע, הוא צריך לגלות לעיר מקלט, שזהו לימוד התורה, שהתורה היא 'מגנא ומצלא' והיא תשמור עליו מכל רע היינו היצר הרע. וכל זה הוא בגלות אך בגאולה הסוג של ערי מקלט יגרום ליהודי לעבור מהעוה"ז המגושם לחיים הטובים ואמתיים – שאלו חיי הגאולה.

אומות העולם לעתיד לבוא

הת' מנחם מענדל שי' הכהן הענדל
ישי"ק תות"ל נתני'

"ואם יעמוד מלך מבית דוד הוגה בתורה ועוסק במצוות כדוד אביו, כפי תורה שבכתב ושבעל פה, ויכוף כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה, וילחם מלחמות ה' – הרי זה בחזקת שהוא משיח, אם עשה והצליח, ונצח כל האומות שסביביו, ובנה מקדש במקומו, וקבץ נדחי ישראל – הרי זה משיח בוודאי, ויתקן את העולם כולו לעבוד את ה' ביחד, שנאמר: "כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה, לקרוא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד" (הל' מלכים פי"א ה"ד)

"אל יעלה על הלב, שבימות המשיח יבטל דבר ממנהגו של עולם, או יהי' שם חידוש במעשה בראשית; אלא עולם כמנהגו נוהג. וזה שנאמר בישעי' (י"א, ו.) "וגר זאב עם כבש ונמר עם גדי ירבץ", משל וחידה. ענין הדבר – שיהיו ישראל יושבין לבטח עם רשעי העולם, המשולים כזאב ונמר, שנאמר (ירמיהו ה, ו): "זאב ערבות ישדדם – (ו)נמר שקד על עריהם". ויחזרו כולם לדת האמת ולא יגזלו ולא ישחיתו, אלא יאכלו דבר המותר בנחת עם ישראל, שנאמר, (ישעי' יא, ז.): "וארי' כבקר יאכל תבן". וכן כל כיוצא באלו הדברים בענין המשיח, הם משלים; ובימות המלך המשיח יוודע לכל לאיזה דבר הי' משל, ומה ענין רמזו בהן" (הל' מלכים פי"ב ה"א)

"לא נתאוו החכמים והנביאים ימות המשיח – לו כדי שישלטו על כל העולם, ולא כדי שירדו בגויים, ולא כדי שינשאו אותם העמים, ולא כדי לאכול לשתות ולשמוח: אלא כדי שיהיו פנויין בתורה וחכמתה, ולא יהי' להם נוגש ומבטל, כדי שיזכו לחיי העולם הבא, כמו שביארנו בהל' תשובה" (הל' מלכים פי"ב ה"ד)

"ובאותו הזמן לא יהי' שם לא רעם ולא מלחמה ולא קנאה ותחרות – שהטובה תיהי' מושפעת הרבה, וכל המעדנים מצויין כעפר. ולא יהי' עסק כל העולם, אלא לדעת את ה' בלבד. ולפיכך יהיו ישראל חכמים גדולים, ויודעים דברים הסתומים; וישיגו דעת בוראם כפי כח האדם,שנאמר (ישעי' יא, ט) "כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים" (הל' מלכים פי"ב ה"ה)

הביאור הבא לקמן מתחלק לג' חלקים:

א. שני אופנים במציאות האומות לעת"ל (ובפרטיות: א. שני צדדים, ב. הסתירה שבהם, קושיות נוספות. ג. הסבר ב' הצדדים. ד. ההכרעה לדעת הרמב"ם מתורת החסידות. ה. התיווך בין שני האופנים. ו. תועלת ישראל מכך).

ב. שלוש דרגות באומות – ובירורם לעת"ל (ובפרטיות: א. מדרשים המתארים הבושה והכלימה דהאומות. החילוק שמוסיף בתנא דבי אליהו ב. החילוק בג' האומות דווקא - אלו שהתבררו ואלו שלא. ג. הסיבה לכך מצד שרשם למעלה).

ג. מצב האומות בימות המשיח. (ובפרטיות: א. האם ימותו. ב. אופן השפעה על אומות העולם. ג. לימוד התורה בגויים לעת"ל. בהתקדמות בדור הגאולה).

שני אופנים במציאות האומות לעת"ל

בנוגע לעצם קיומם של אומות העולם לעת"ל מצינו בכללות ב' דעות[1]: א. לע"ל אוה"ע יכרתו ויאבדו לגמרי, ולא תשאר מציאותם בכלל. ב. מציאותם של אוה"ע תישאר לע"ל, אלא שיהיו כפופים תחת שלטונו של מלך המשיח.

ולדוגמא:

נאמר בנבואת בלעם[2]: "וישא משלו ויאמר . . אראנו ולא עתה, אשורנו ולא קרוב, דרך כוכב מיעקב, וקם שבט מישראל, ומחץ פאתי מואב, וקרקר כל בני שת: והי' אדום ירשה, והי' ירשה שעיר אויביו, וישראל עושה חיל". ולדעת רוב המפרשים[3], פסוקים אלו מדברים לגבי פעולותיו של מלך המשיח.

והנה, על הנבואה "וקרקר כל בני שת" מצינו ב' פירושים:

א. בתרגום אונקלוס[4] מתרגם: "וישלוט בכל בני אנשא". כלומר, שמשמעות המילה "וקרקר" היא שלטון, והכתוב אומר "שכל בני שת" - כל בני האדם - יהיו תחת שליטתו של מלך המשיח.

ב. האבן עזרא (ועוד[5]) מפרש: "כמו "מקרקר קיר". כלומר, שמשמעות המילה

---

1) בכללות הבא לקמן, ראה לקו"ש חכ"ג, שיחה ב' לפ' בלק.

2) בלק כד, יז-יט.

3) הרמב"ן (וז"ל "והנבואה הזאת לימות המשיח היא"), הרמב"ם, האברבנאל, אור החיים ועוד. (שכן זהו התוכן של "דרך כוכב וקם שבט מישראל" – היינו מלך המשיח).

4) וכן משמע מרש"י על הפס' ומהרמב"ם.

5) התרגומים על הפסוק והרמב"ם.

"וקרקר" היא הרס וחורבן. ("מקרקר קיר" = הרס קיר), והכתוב אומר שמשיח יחריב את "כל בני שת" – כל האומות, חוץ מבני ישראל[6].

ושני פירושים הללו חלוקים בעצם קיומם של אומות העולם לעת"ל, האם **יישארו** תחת שליטתו של מלך המשיח, או **שיאבדו** מהעולם.

וכמו כן מצינו בגמרא (סנהדרין קא, א) מחלוקת בפירוש הנבואה המופיעה בזכרי' (יג, ה) "והי' בכל הארץ נאום ה', פי שניים בה ויכרתו וגווע, והשלישית יוותר בה". – כלומר, שני שלישים יכחדו מהעולם, וישארו רק שליש.

ומביאה הגמ' ב' פירושים מה נכלל בשליש זה: א. דעת ריש לקיש – "שלישי של שם". כלומר, שהשליש שיישאר הוא דוקא מבני בניו של שם - עם ישראל. ב. דעת ר' יוחנן – "שליש של נח". כלומר[7], שהשליש שייותר הם מכללות בניו של נח (מכל האומות). וטעמו בצידו שאינו סובר כריש לקיש, שכן: "לא ניחא למרייהו דאמרת להו הכי", כלומר, שלמרייהו - הקב"ה, לא נוח שאומות העולם כולם "יכרתו ויגווע", שכן הקב"ה מקפיד אף על אומות העולם שכן הם מבריאותיו.

וגם שתי פירושים אלו חלוקים בעצם מציאותם של אומות העולם לעת"ל האם נכללים בשליש שיוותר ושהם יהיו מהשני שליש "שיכרתו ויגווע".

נבואות ומדרשים לשני הצדדים

והנה בנבואות ומדרשים המדברים אודות קיומם של אומות העולם לעת"ל, מצינו ג"כ שני צדדים אלו, ולדוגמא (בדיעה שאוה"ע יישארו לע"ל)[8]:

א. בישעיה[9]: "והי' **באחרית הימים** נכון יהי' הר בית ה' . . ונהרו אליו כל הגויים והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה . . ושפט בין הגויים והוכיח לעמים רבים", "לקבץ כל הגויים ולשונות ובאו וראו את כבודי . . והגידו את כבודי בגויים", "והיו

---

6) ומחלוקת על דרך זה מצינו בהמשך הנבואה, ב' פסוקים לאחרי זה: עה"פ "והי' אדום ירשה" בתרגום אונקלוס (וכן כתב בדב"ק בספר השורשים, וכן משמע ברמב"ם) כתב "והרי אדום ירתא". כלומר, שמשמעות המילה ירשה הוא ירושה, והכתוב אומר שמשיח יירש את אדום. (וכן את שעיר). ובתרגום יונתן (וכן כתב בספר השורשים לר"י בן ג'נאח) כתב: "ויהוון אדומאי תריכין". כלומר, שמשמעות המילה "ירשה" הוא גירושין, והכתוב אומר שמשיח יגרש (מן העולם) את אדום.

7) הסבר זה הינו לפירושו השני של היד רמה לסנהדרין (שמסיים עליו "והכי מסתבר), וכן משמע מחדא"ג מהרש"א שם.

8) ראה גם: מיכה ד, א. ואילך. זכרי' ב, א. וראה רד"ק שם יד.

9) ב, ב ואילך. סו, יח ואילך. מג, ג. סא, ה.

מלכים אומנייך ושרים מניקותייך", "ועמדו זרים ורעו צאנכם".

ב. בצפני' (ג, ט): "אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד".

ג. בגמרא (שבת לב, ב): "שכל הזהיר בציצית, זוכה ומשמשין לו שני אלפים ושמונה מאות עבדים שנאמר: "כה אמר ה' צבאות בימים ההמה אשר יחזיקו עשרה אנשים מכל לשונות הגויים והחזיקו בכנף איש יהודי"".

וכן מצינו נבואות ומדרשים המתאימים לדיעה הב' הנ"ל (שאוה"ע יאבדו לע"ל):

א. במדרש[10] (עה"פ שהובא לעיל שיישארו בעולם רק שליש): "ומה הן השלישית? אלו ישראל". היינו שרק הם ישארו, ואומות העולם יכרתו ויגוועו[11].

ב. מפורש בכתוב (האזינו לב, מג): "כי דם עבדיו יקום ונקם ישיב לצריו", היינו שהקב"ה מבטיח שינקום בכל הגויים שיצרו ליהודים בגלות.

ג. בישעי' (סג, א) "מי זה בא מאדום חמוץ בגדים מבצרה". ונבואה זו מתארת[12] את חורבן אדום לעתיד לבוא, שהנביא ממשיל את הקב"ה לגיבור שעושה נקמה באויביו, ובגדיו אדומים מדם רב.

הצריך ביאור בכ"ז

ובכ"ז צריך להבין:

א. ראשית כל יש להבין בעצם הדבר - כיצד יתווכו ב' הדעות הנ"ל: האם לע"ל יישארו אוה"ע או שיבטלו ויאבדו?

ב. ריש לקיש עצמו, שסובר (בגמ' בסנהדרין שהובאה לעיל) שאומות העולם יכחדו לעת"ל, הוא זה שסובר (בגמרא שבת שהובאה לעיל) שלהזהיר בציצית יהיו ריבוי עבדים, ולכאורה זוהי סתירה מיני' וביי'.

ובאמת גם לולי הכתובים המפורשים שאוה"ע יישארו לע"ל, עדיין אינו מובן כלל כיצד ניתן לומר שאוה"ע ייכרתו לע"ל, ומכמה טעמים:

---

10) במדב"ר טו, יג.

11) ולהעיר שישנם המבארים (חידושי אגדות מהר"ל לסנהדרין, עץ יוסף לעין יעקב, וכן משמע מפרש"י שם. (עיין בלקו"ש חכ"ד בלק ב. הערה 25)) שכל המחלוקת בין ריש לקיש לרבי יוחנן, אינה בנוגע לאומות העולם האם נכללים ב"השלישית יוותר בה", אלא האם גם בני ישראל נכללים "בפי שנים . . יכרתו יגוועו", ואכ"מ.

12) ראה פירוש הרד"ק שם.

א. מפורש בתהילים (קמה, ט): "טוב ה' לכל **ורחמיו על כל מעשיו**", והדבר פשוט, שהשמדת האומות אינה פעולה של חסד ורחמים!

ב. אף שמצינו שהקב"ה עשה פעולות של השמדה וכליון, וכמו בדור המבול וכיוצא בזה, הנה שם הי' זה כעונש על החטאים שלהם, אמנם בנדו"ד המדובר הוא אודות השמדת **כל בני שת** - כולל אוה"ע שלא חטאו (ובפשטות זה כולל גם את אלו שקיימו ז' מצוות בני נח, שעליהם מפרש הרמב"ם[13] שיש להם חלק לעוה"ב)?!

ולכאורה הי' ניתן לבאר את הסתירות דלעיל, שאכן בתחילת ימות המשיח יחיו הגויים כרגיל, ולא יארע להם כל רע, על תקופה זו נאמרו כל הכתובים שמצדדים לצד הראשון (קיומם של הגויים), שכן בה יתוקנו האומות, ויכנעו לעם ישראל. אלא שתקופה זו לא תמשך זמן רב, מכיון שאוה"ע לא יולידו לע"ל. וע"ז נאמר "פי שניים בה יכרתו ויגוועו" – שתהי' זו תוצאה טבעית במשך הזמן, כיון שלא יהי' להם ממשיכים.

ולפי זה תתיישב הסתירה בין המקורות: הצד הראשון (והמצדדים לשיטתו) – מדברים על הזמן הראשון שעוד ישארו. הצד השני (והמצדדים לשיטתו) – מדברים על הזמן המאוחר יותר שייכרתו.

וכך תתיישב גם הקושיא מהפסוק "ורחמיו על כל מעשיו": נברא הוא בעל מדידה והגבלה, ולכן מובן שהעובדה שאדם יכול וישנו כח להוליד זוהי תופעה על טבעית ולא מובנת. שכן הכח להוליד הוא כח בלתי מוגבל, שיכול להוליד עד אין סוף, וזהו חסד מיוחד במינו שנתן ה' לאדם, שהכניס את כוחו האין סופי לתוך טבע הגוף המוליד. (והחסד הזה כה גדול, עד שאפילו המלאכים אין בכוחם להוליד).

וממילא מובן שזה שאוה"ע לא יוכלו להוליד אי"ז פעולה דהיפך החסד והרחמים, שהרי מצד עצם מהותו של האדם המוגבל, אין לו כח להוליד, ולע"ל הקב"ה יפסיק לתת לאוה"ע כח זה.

אבל ביאור זה אינו מספיק לגמרי, שכן מפורש בנבואות הנ"ל שלעת"ל ייהפכו האומות להיות קוראים ועובדים לה', וכן מפורש שיעבדו וישרתו את בנ"י, וצריך ביאור מדוע בהמשך הזמן תתבטל מציאותם בעבדים של בנ"י.

ויש להדגיש ששאלה זו הינה נוגעת להלכה:

פסק הרמב"ם (פי"א ה"א): "ואם יעמוד מלך מבית דוד הוגה בתורה ועוסק

13) פ"ח הי"א.

במצוות כדוד אביו, כפי תורה שבכתב ושבעל פה, ויכוף כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה, וילחם מלחמות ה' – הרי זה בחזקת שהוא משיח, ואם עשה והצליח, ונצח כל האומות שסביביו, ובנה מקדש במקומו, וקבץ נדחי ישראל - הרי זה משיח ודאי". ולאחר מכן ממשיך הרמב"ם: "(מה הוא יעשה **לאחרי** שכבר יראו שהוא 'משיח ודאי') "ויתקן את העולם כולו לעבוד את ה' ביחד שנאמר: (צפני' ג, ט) "כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד".

והיות שספרו של הרמבם אינו סיפור דברים בעלמא (מה יעשה **לאחרי** שידעו שהוא משיח בוודאי) אלא ספר "הלכות הלכות", מסתבר שגם הפרט ד"יתקן כל העולם כולו" הוא פרט **בהלכה**.

והדבר נוגע **לפועל בזמן הזה**, שכן הרמב"ם פוסק: (פ"ח ה"י) "צוה משה רבינו מפי הגבורה לכוף את כל באי עולם לקבל מצוות שנצטוו בני נח". והיות שמשיח יפעל: "ויתקן את העולם.." נמצא, שענין הפעולה לכוף את **כל באי עולם** לקבל מצוות שנצטוו בני נח" הוא מעין והכשרה לביאת ופעולת משיח צדקנו בזה[14].

הביאור בכ"ז

והביאור בכל זה:

מן ההכרח לומר, איפוא, שלכל הדעות אין הכוונה שלעתיד לבוא תתבטל המציאות באומות העולם בפשטות; ויהיו אף לעת"ל, וכל המחלוקות הם רק סביב השאלה באיזה אופן יהי' מציאותם לעת"ל.

והביאור בזה: לאחר הגאולה העתידה, כאשר יהי' גילוי אלוקות בעולם, הרי פשוט, שאז לא יהי' כל מקום לטומאה ורע בעולם כמו שכתוב: "ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ". וממילא מובן שגם בנוגע לבני האדם לא תהי' לעת"ל כל מציאות של רשעים ואויבי ה'.

ולאחר שכל הרשעים והאויבים יקבלו את עונשם כמבואר בכמה נבואות[15] אזי יהי' (כמ"ש הרמב"ם) "ויתקן את העולם כולו" - כל הסוגים שנכללים בעולם, דומם

---

14)ולהעיר שהרמב"ם מסיים הדינים השייכים לבני נח בסוף פרק י' בהלכות מלכים (לפני ההלכות דמלך המשיח) "צוו החכמים לבקר חוליהם ולקבור מתיהם עם מתי ישראל ולפרנס עניהם בכלל עניי ישראל מפני דרכי שלום. והרי נאמר "**טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו**" ונאמר "דרכי' דרכי נועם וכל נתיבותי' שלום".

15) שהובאו לצד השני. ובאות ב. בהמשך החיבור, יבואר בהרחבה איזה מאומות העולם יהיו יוצאים מן החלל, שאותם יאבד ה' מן העולם, בהוותם רע גמור שאין לו תקנה. עיין שם.

צומח חי ומדבר - לעבוד את ה'[16].

ובזה יש לדון: ידוע שהעולם כולו, על כל חלקיו, נברא בשביל עם ישראל, וכפי שמפרש רש"י (בראשית א, א) את המילה "בראשית": "בשביל התורה שנקראת ראשית ובשביל ישראל שנקראו ראשית", כולם נוצרו בשביל עם ישראל.

וגם ענין הגאולה וגילוי האלוקות שיהי' אז נועד בעיקר בשביל עם ישראל, וממילא מובן שגילוי אור ה' בכל הבריאה הוא דבר טפל ביחס לעיקר ("בשביל ישראל").

אמנם בזה גופא יכולים להיות ב' אופנים:

א. שגאולת אומות העולם נרגשת **אצל האומות** כענין בפני עצמו. כלומר: שגם אז תינתן חשיבות עצמית לבני אומות העולם. הם אמנם יתבטלו כלפי בני ישראל ויסייעו להם, אך תהי' חשיבות גם בהם עצמם, משום שיש מטרה אלוקית גם בהם עצמם – שהאור האלוקי יחדור במהותם הפנימית. הם יעבדו את ה' לא רק בתור טפלים לבני ישראל, אלא גם כתוצאה ממציאותם שלהם, כי גם בהם יש חשיבות, בתור מעשה ידיו של הקב"ה.

ב. גאולת אומות העולם אינה נרגשת אצלם כענין בפ"ע, אלא כפרט בגאולת ישראל. כלומר: הגאולה והגילוי האלוקי נועדו **רק** בשביל בני ישראל, ובהם אכן תחדור האמת האלוקית בפנימיותם. שכלם, רגשותיהם וכל כוחותיהם יתאחדו עם האלוקות בצורה מושלמת.

אלא שכדי שלעם ישראל יהי' טוב ונוח בעבודת ה', יש צורך שגם מצב אומות העולם יהי' כראוי, והעולם יהי' מזוכך – כי רק עולם כזה הוא מקום מוכשר ליהודים לעבוד את ה'.

ולשם כך תתגלה האמת האלוקית גם בגויים, אך הגילוי לא יחדור במציאותם הפנימית. ואדרבא: הגילוי האלוקי ישלול מהם את חשיבותם העצמית, ויתן להם הרגשה שהם מיותרים לחלוטין, וכל קיומם נועד להיות רק אמצעי למטרה – למען ישראל. היינו שאין כל חשיבות למהותם הפנימית (שכלם. רגשותיהם וכו'), וכל מטרת קיומם היא **שבפועל** הם עושים את תפקידם כמשרתים לעם ישראל.

---

16) וכמו שרשי מפרש (ואתחנן ו, ד) את הפסוק "שמע ישראל **ה' אלוקינו ה' אחד**" "ה' שהוא אלוקינו עתה ולא אלוקי העובדי כוכבים הוא עתיד להיות ה' אחד שנאמר: "כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה'" (-צפני' ג, ט.) ונאמר "ביום ההוא יהי' ה' אחד ושמו אחד" (זכירה יד, ט).

שני האופנים – שני הצדדים

ועפ"ז תובן המחלוקת הנ"ל גבי עצם מציאות אוה"ע לע"ל:

לכל הדעות תיהי' מציאות פיזית של גויים, והמחלוקת היא בענין **היחס** כלפיהם.

ובזה היא המחלוקת: ישנם הסוברים שתהי' לאוה"ע חשיבות גם בפני עצמם, והגאולה תבוא (גם) למענם. ולפי שיטה זו, מפורש הפסור "וקרקר כל בני שת" במובן של **שלטון**, והיינו שהיחס אליהם אינו כאל רובוטים או כאל בהמה... מדובר במפורש במציאות אנושית רגילה, שאפשר למשול ולשלוט עליה; ומלך המשיח יביא אותה לידי תיקון.

ולעומתם ישנם הסוברים שכל מציאות אוה"ע לע"ל תהי' רק כפרט בגאולת ישראל, וממילא הם לא יהיו מציאות לעצמם כלל, וזוהי הכוונה בזה שאוה"ע ייכרתו ויאבדו - שלא יהיו שום מציאות.

ההכרעה לדעת הרמב"ם ולתורת החסידות

לפי הסבר זה יוצא **שלהלכה** לדעתו של הרמב"ם, וכן על דרך זה בתורת החסידות, מוכרע לפי הצד השני שרואה באוה"ע מציאות חשובה כשלעצמה:

הרמב"ם מדגיש בכמה מקומות, שהחידוש דהגאולה לעת"ל יהי' גם באוה"ע, ובכל המקומות הוא אומר זאת כענין בפני עצמו (ולא כפרט בגאולת ישראל).

ולדוגמא:

א. בפי"א ה"ד: "ויתקן את העולם כולו לעבוד את ה' ביחד שנאמר כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד". ומכאן שהוא מתייחס לאוה"ע כאל מטרה בפני עצמה, ולא רק כאמצעי שנועד להביא תועלת לעם ישראל.

ב. בתחילת פי"ב: "שיהיו ישראל יושבין לבטח עם רשעי העולם . . ויחזרו **כולם לדעת האמת**, ולא יגזלו ולא שיתחיתו אלא יאכלו דבר המותר בנחת עם ישראל. ומכך שאומר "**שיחזרו כולם לדת האמת**", משמע שמתייחס לאוה"ע כמציאות בפני עצמה שתחזור לדת האמת[17].

ג. גם בסיום ספרו מדגיש הרמב"ם: שחוץ מזה ש: "ובאותו הזמן לא יהי' שם

17) ביאור הענין כיצד אך אוה"ע יחזרו "לדת האמת" - דלכאורה זה דת ישראל, יבואר להלן בסימן ג.

לא רעב כו'" ושבני ישראל יהיו "חכמים גדולים ויודעים דברים הסתומים", אלא גם "ולא יהי' עסק **כל העולם** אלא לדעת את ה' בלבד". כלומר, שגם בכל האומות יהי' שינוי פנימי, והם יעבדו את ה' לא רק כחלק מעבודתם לעם ישראל אלא מצד מציאותם עצמה (ש"**כל העולם**" בפשטות מובן שהולך על אוה"ע)

וכן משמע גם בתורת החסידות:

בתניא פל"ו (לגבי הגילוי לעת"ל) כותב אדה"ז: "שאז יזדכך גשמיות הגוף והעולם, ויוכלו לקבל גילוי אור ה' שיאיר לישראל ע"י התורה שנקראת עוז ומיתרון הארה לישראל יגי' חושך האומות גם כן, כדכתיב "והלכו גויים לאורך וגו'", וכתיב "בית יעקב לכו ונלכה באור ה'", וכתיב "ונגלה כבוד ה' נראה אל כל בשר יחדיו וגו'", וכתיב "לבוא בנקרת הצורים ובסעיפי הסלעים מפני פחד ה' ומהדר גאונו גו'" וכמו שנאמר: "והופע בהדר גאון עוזך על כל יושבי תבל ארצך'".

ולכאורה: מדוע אדה"ז צריך להוסיף ש"מתוך ההארה לישראל יגי' חושך האומות"? ולכאורה ניתן הי' להסתפק במה שכתב לפני כן "שאז יזדכך הגשמיות וכו'", שכבר מזה מובן שזיכוך הגשמיות (של הגוף והעולם) נוגע לישראל למטה, שיוכלו לקבל גילוי אור ה'?

ומכאן, שאדה"ז בא להדגיש כהצד השני הנ"ל, ו"שיגי' חושך האומות" זה לא כמו שמבואר לפני כן, שבכדי שבני ישראל יוכלו לקבל גילוי אלוקות בעולם, יש צורך לברר גם אותו, אלא שזה ענין שנוגע לאוה"ע עצמם.

יגי' חושך האומות" – התועלת לישראל

והנה עדיין צריך להבין:

נתבאר לעיל שכל המציאות של השמים והארץ וכל צבאם – שזה כולל גם את אוה"ע – הם (כלשון רש"י בראשית א, א) "בשביל ישראל ובשביל התורה", וממילא איך אפשרי לומר שגאולת אוה"ע הינה ענין בפני עצמו, מלבד גאולתם של ישראל, מוכרח להיות תועלת אף לישראל?

והביאור בזה: כאשר ביטולם (של אוה"ע) אינו נרגש בהם, חסר בשלימות הגאולה (גם לישראל), שכן לע"ל יהי' "והי' ה' למלך על **כל הארץ**", ומלך חייב לשלוט על מציאות מסויימת, ולכן צריך שאוה"ע יהיו מציאות **בפ"ע** דוקא, וע"י שגם אוה"ע מרגישים את ה"למלך", נפעלת גאולה שלימה ומתקיים מה שכתוב (צפני' ג, ט) "לקרוא **כולם** בשם ה' **ולעבדו** שכם אחד".

ועי"ז דוקא נפעלת תכלית כוונת בריאת העולם, ש"נתאווה הקב"ה להיות לו ית' דירה בתחתונים", שבתחתונים שבכללם אומות העולם, נפעלת דירה.(שכן הם מציאות בפני עצמה[18]). וזוהי התועלת אצל בני ישראל – שנעשית שלימות הגאולה אצל בני ישראל.

התיווך בין הדעות – ע"ד החסידות

לעת"ל יהי' גילוי אלוקות בכל העולם כולו כמ"ש: "והי' ה' למלך על כל הארץ". אך בפשטות יהי' בזה חילוק בין כל האומות ובין ישראל.

והביאור בזה: אוה"ע אינם חלק מעצמותו של הקב"ה אלא הם מציאות שהקב"ה בראה, כלומר שכל קיומם תלוי בחיות האלוקית, ומבלעדי' הם כאין ואפס.

ויוצא שלע"ל יהיו באוה"ע ב' תנועות הפוכות: מצד א' הם ירגישו שהם מציאות בפ"ע, והגאולה הייתה גם בשבילם כנ"ל, אלא שמצד שני יורקש בהם שכל מציאותם היא שהקב"ה בראם, וממילא אין הם מציאות אמיתית.

אמנם ישראל הם "חלק אלקה ממעל ממש" (תניא פ"ב), ו"ישראל וקוב"ה כולא חד" (זוהר חלק ג), היינו שמציאותם מעצמותו ית'. ולכן לעת"ל, כשיתגלה עצמותו של הקב"ה בבריאה כולה, יוכח ויתגלה לכל כיצד מציאותם של ישראל דוקא היא עצמותו ית'.

שלוש דרגות באומות ובירורם לעתיד לבוא

בתחילת החיבור נגענו בשאלה בעצם קיומם של אומות העולם לעת"ל, ומסקנת הדברים (עפ"י שיחתכ"ק אד"ש מה"מ בלקו"ש חכ"ט שיחה ב' לפרשת בלק) הייתה, שגם לע"ל יהיו אוה"ע קיימים, אלא **שבהרגשתם** יחושו שכל מציאותם אינה אלא דבר טפל לעיקר - עם ישראל.

וכפי שהודגש לעיל, כל זה הוא רק בנוגע לאוה"ע שלא הצרו לישראל בזמן הגלות, אך יהי' סוג של גויים שיאבד מן העולם לגמרי כאותו רע שאין לו תקנה, ולקמן נעמוד על חלוקה זו, מי מבין האומות יתקיים ומי הם יאבד וייכרת. ואף נעמוד

---

18) להעיר מהמבואר בחסידות שישראל מבררים את הנצוצות שבאומות העולם נעשה עילוי בהם, שכן הניצוצות שבאומות העולם שורשם מ'תוהו', שלמעלה משורש ישראל – 'תיקון'.

וע"י שבני ישראל מבררים את הניצוצות שבאומות העולם, יורשים הם את האורות תוהו.

בהרחבה עיין בספר הערכין ערך אומות העולם סימן ט"ז, שמבאר בהרחבה, ומביא הוכחה מכמה וכמה פסוקים.

על מהותה של חלוקה זו – מדוע באמת יהי' חלקן של אומות אלו שנחרץ גורלם לכליון.

בושה וכלימה

נפתח בדברי המדרש המתאר את הבושה הגדולה שתהי' בימות המשיח לעובדי עבודה זרה, ולכל אלו שיעברו על רצונו של ה'.

וכך נאמר במדרש תהילים (מזמור ל"ו): "ר' יהושע בן לוי ור' שמואל בר נחמני ורבנן אמרי, כשהקב"ה יושב לדון את אוה"ע ואת ישראל לעת"ל, לישראל דן אותם לכף זכות, ואומות העולם מתביישין. ומה עושה? מכניס יצר הרע ביניהם והם אומרים: "מבקשים אנו שיהפוך את דיננו", ומה הקב"ה עושה? דן אותם ומחריבן ומתביישין שנית".

ועוד נאמר במדרש תהילים (מזמור צ"ז): ""יבושו כל עובדי פסל" אמר ר' שמואל בר נחמני: לעת"ל יתתסו כל אוה"ע ופסליהם בידיהם, ואומר להם הקב"ה "והלא אין בהם ממש . . כשרואים אוה"ע שאין בהם ממש, משליחים אותם מידיהם. אותה שעה ה' כביכול נותן ממשות לעבודה זרה, ובאין העבודה זרה (-הפסלים עצמם) ומשתחווים לה', ואומות העולם בושו וגם נכלמו".

בילקוט שמעוני (רמז תנ"ב. וראה גם בגמ' ע"ז ג, ב) מופיע תיאור מפורט של הדו שיח שיתנהל בין ה' לבין הגויים: "לעת"ל מביא ה' ספר תורה ומניחה בחיקו, ואומר: "כל מי שעסק בתורה יבוא ויטולו שכרו" . ומתקבצין ובאין כל אוה"ע בעירבוביא, שנאמר "כל הגויים נקבצו יחדיו". אמר הקב"ה: "במה עסקתם"? אומרים לפניו: "רבונו של עולם, הרבה שווקים תקנו, הרבה מרחצאות עשינו, כסף וזהב הרבינו, וכולם לא עשינו אלא בשביל ישראל כדי שיעסקו בתורה".

אומר להם הקב"ה: "כל מה שעשיתם לעצמכם עשיתם, שווקים להושיב בהם עצמכם; מרחצאות לעדן עצמכם; כסף וזהב – שלי הוא שנאמר "לי הכסף ולי הזהב", כלום יש בכם יגיד זאת - ואין זאת אלא תורה שנאמר: "וזאת התורה. ." אומרים לו: "רבונו של עולם תנה לנו מראש ונעשנה".

אומר להם: "שוטים שבעולם, מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת, מי שלא טרח בערב שבת - מה יאכל בשבת?! ואעפ"כ יש לי מצווה קלה וסוכה שמה, לכו ועשו אותה", מיד כל אחד ואחד הולך ועושה לו סוכה בראש גגו, והקב"ה מקדיר עליהם את החמה בתקופת תמוז, מיד כל אחד ואחד מבעט את סוכתו ויוצא שנאמר: "ננתקה

את מוסרותימו ונשליכה ממנו עבותימו", מיד הקב"ה יושב ומשחק עליהם שנאמר: "יושב בשמים ישחק ה' ילעג למו" ואמר ר' יצחק: "אין לו לה' שחוק בעולמו אלא אותו היום בלבד".

ועוד נאמר במדרש (ילקוט שמעוני רמז שצד) שגם בני ישראל ישתתפו בדין עם ישראל: "לעת"ל ה' יושב, והמלאכים נותנים כסאות לגדולי ישראל והם יושבים ודנים לעובדי אלילים עם ה', וכן הוא אומר: "ה' במשפט יבוא עם זקני עמו", ומי הם? -אלו כסאות בית דין וזקני ישראל, שנאמר: "כי שמה ישבו כסאות למשפט ישבו כסאות לבית דוד" אמר רבי פנחס בן חלקיה: "ומהו "ועתיק יומין יתיב"? אלא שהוא יושב ביניהם כאב בית דין ודן את העובדי אלילים . . ואין עובדי אלילים יכולים לפתוח את פיהן".

מי יחי' ומי ימות

וממדרשים אלו שמתארים את הבושה והכלימה שתיהי' לעת"ל מנת חלקם של הגויים לעת"ל, נפנה לברר את אלו מבין אומות העולם יעביר הקב"ה מהעולם לגמרי, ואלו מהם יישארו ויתקנו.

והנה, מפורש בתנא דבי אליהו רבה (פכ"ב) [האמורא רק ענן בר תחליפא הי' רגיל לעיתים קרובות את אליהו הנביא. אליהו הי' מספר לו דברים ומלמד אותו דברי תורה רבים (-כתובות קו, א)]:

"פעם אחת הייתי עובר ממקום למקום. מצאני זקן אחד ואמר לי: "וכי יש עובדי כוכבים ומצוות לימות בן דוד?" אמרתי לו: "כי כל הגויים וכל הממלכות עינו אותם את ישראל וילחצו אותם, והיו רואים בשמחתם של ישראל ויצטערו ויכעסו בלבבם, ואחר כך הם הולכים לעפרן ושוב אין חוזרין לעולם. וכל הגויים וכל הממלכות, אשר לא עינו את ישראל ולו לחצו אותם והיו רואין בשמחתן של ישראל והיו [-ויהיו] איכרים וכורמים לישראל, שנאמר: "ועמדו זרים ורעו צאנכם, ובני נכר אכריכם וכרמיכם"".

לפי דבריו אלו מצאנו הבחנה ברורה: הגויים שהצרו וענו לישראל – יהיו בגאולה, ויראו את שמחתם של עם ישראל ויכעסו, ואח"כ ימותו ולא יקומו לתחי' לעולם. ואלו של הציקו – יהיו בגאולה, וירצו להיות קרובים יותר לעם ישראל, וישרתו את ישראל.

ולאמיתו של דבר מדברי הנביאים וחז"ל אלה עולה שאיבודם של אלו שהצרו

לישראל לא יהי' בתורת פריעה של "חוב ישן", כעונש על העבר, אלא אותם רשעים עתידים להלחם נגד בני ישראל בימות המשיח עצמם, ואז ינצח אותם מלך המשיח. וכך מובן מדברי הנביאים והמדרשים[19] בענין מלחמת גוג ומגוג על ישראל.

ולדוגמא מצינו בילקוט שמעוני (רמז תרא): "שלוש מלחמות של מהומה עתידין בני ישמעאל לעשות באחרית הימים . . ומשם בן דוד יצמח ויראנו באובדן אלו ואלו".

נצחון מלך המשיח על אויביו, כך מתברר, יהי' בדרך ניסית, וכך נאמר בישעי' (יא, ד): "והכה ארץ בשבט פיו וברוח שפתיו ימית רשע", כלומר בכח דיבור בלבד ימית את שונאו.

ובפירוש הרד"ק על הפסוק מבאר: "כי יקללם וימותו, כמו שכתוב בצדיקים: "ותגזור אומר ויקים לך"".

וכן נאמר בשמואל: "כל אשר ידבר בא יבוא", ונאמר באלישע הנביא: "ויקללם בשם ה' ותצאנה שתי דובים מן היער, ותבקענה מהם ארבעים ושתים ילדים".

וראה גם במדרש תהילים (מזמור סו): "ואמרו לו (-למלך המשיח): איפרכיא פלונית מרדה בך, והוא אומר: "ילך מלאך המוות ויחבל בה"".

וכמו כן מצינו בנבואת יחזקאל על מלחמת גוג ומגוג, שמבטיח הקב"ה: "ושפטתי אותו בדבר ובדם וגשם שוטף ואבני אלגביש (ברד), אש וגפרית אמטיר עליו ועל אגפיו ועל עמים רבים אשר איתו".

הביאור עפ"י חסידות

אמנם לכאורה קשה למובא לעיל, שכן ממקורות אחרים נראה, כי גם חלק מאוה"ע **שהצירו לעם ישראל** יישארו קיימים לע"ל.

וכך דרשו חז"ל (מדרש תהילים וילקוט שמעוני תהילים קיד, א) את הפסוק: "הללו את ה' כל גויים שבחוהו כל האומים": "שאל רבי שמעון בנו של רבינו הקדוש את אביו: "מי הם כל גויים" ומי הם "כל האומים"? אמר לו: "כל גויים" – אלא ששעבדו בישראל, "כל האומים" – אלו שלא רשעו בהם. אומרים כל האומים: "ומה אלו ששיעבדו בישראל מקלסין לה', אף אנו שלא שיעבדנו בהם – על אחת כמה וכמה" (ולכן מקדים הפסוק את הילול הגויים על אף שהם נחותים יותר בדרגתם,

19) ראה בעיקר ביחזקאל פל"ח-ט.

לפני שבח האומים).

וא"כ נמצא שאף הגויים שהצרו לישראל בזמן הגלות, יישארו קיימים לע"ל, וצריך להבין שהרי נתבאר לעיל שאלו שהצרו לישראל ייכרתו ויאבדו?

והביאור בזה:

בימות המשיח יתחלקו האומים לשלוש קבוצות, וכפי שמבאר כ"ק אדמו"ר הצמח צדק[20]:

א. **לאומים** – (כלשון הכתוב (תהילים סד, ה) "ישמחו וירננו לאומים") אלו הן האומות שאינם משעבדים את ישראל ומצרות להם.

אופן בירורם לעת"ל: הבירור שלהם לעת"ל הוא שיהפכו **לגמרי** מרע לטוב, וגם החלק ה"רע" שבהם יתעלה ויתוקן. אלא שבחינת ה'רע' שתתעלה תהי' בדרגה נחותה יותר; ולא תהי' חלק מהקדושה ממש, אלא תהי' במעמד של דבר שולי, טפל וחיצוני.

לפי זה מוסבר לשון הכתוב: "**שבחוהו** כל **האומים**", שכן, גם הרע שב"אומים" יתהפך לטוב, כאמור, והקשר שלו לה' יהי' רק כדבר חיצוני ושולי - "שבחוהו".

ולפי החלוקה הזו מבאר לשון הפסוק (צפני' ג, ט): "אז **אהפוך** אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' לעבדו **שכם** אחד", שמדובר כאן, מצד אחד – על מהפך פנימי ("אהפוך"), והכוונה לחלק החיובי שבהם שיהי' טוב לגמרי, ויתכלל בקדושה. ומצד שני – הפסוק נוקט לשון: "ולעבדו **שכם** אחד", שהמושג 'שכם' מתייחס לכתף שנמצאת בחלקו **האחורי** של גוף האדם, והיינו לחלק הרע שבהם, שגם הוא יתוקן – אלא שיהי' זה כחלק טפל וחיצוני.

ב. **גויים** – (נקראים בלשון גויים מלשון "גיאות", היינו מה שמשעבדים את ישראל מחמת גאוותם) אלו הן האומות שמשעבדות ומצרות לעם ישראל. אך יש בהם גם נקודה חיובית: הם אינם מעוניינים באובדנם של ישראל, אדרבא, הן רוצים בקיומם של בני ישראל, אלא שהם נהנים להזיק להם ולרדות בהם.

אופן בירורם לע"ל: מאחר שיש בהם נקודה חיובית, הם ישארו קיימים לעת"ל, ואולם בחי' הרע שבהם תאבד לגמרי (ולא כאותן אומות שלא הצרו לישראל, שאצלם גם הרע יתוקן).

---

20) בהבא להלן, ראה שערי אורה לאדמו"ר האמצעי (ד"ה יביאו לבוש מלכות פרק סד), אור התורה לאדמו"ר הצ"צ (סוכות, בלק). וראה בארוכה בספר הערכים ערך אומות העולם.

לפי זה מוסבר לשון הכתוב: "**הללו** את ה' כל **גויים**" – שכלפיהם משתמש הכתוב בלשון הילול, שמשמעו זוהר ואור, שכן החלק השלילי שבהם לא יהי' קיים עוד, וכל מה שיותר ממציאותם הוא רק החלק החיובי, שיהי' לחלק פנימי מאור הקדושה[21].

ג. **עמלק** - (סוג אומות נוספות – שבמקום אחר אומר הצמח צדק כי כל בני חם נכללים בקבוצה זו) אומות אלו, גרועות מאלו שבקבוצה השני', משום שהן מנגדות לעצם קיומו של עם ישראל – לכן מכונה עמלק "ראשית גויים": מתוך קדושת "הגויים", שמציקים לעם ישראל, הוא מתייחד ונהי' ראשית. סוג גויים זה אינו רוצה רק להציק ולהצר לבני ישראל, אלא הוא רוצה יותר מכך להשמידם כליל, היל"ת[22].

במקום אחר (אוה"ת להצ"צ פר' תבא) מופיעה החלוקה בין שלוש הקבוצות בצורה שני' במקצת:

א. גויים שמוקירים ומכבדים את עם ישראל בזמן הזה – הללו יזכו לעת"ל להיות משרתים ומסייעים לעם ישראל, ועליהם נאמר (ישעי' נא, ה) "ועמדו זרים ורעו צאנכם".

ב. גויים שמצרים לישראל בזמן הזה – הללו יישארו קיימים לעת"ל, אך לא יזכו לזכות שזכתה לה הקבוצה הראשונה.

ג. גויים שמציקים ומרעים לישראל בצורה קבועה ותמידית - יאבדו לגמרי מן העולם, ועליהם נאמר (זכרי' יד ב) "ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ"[23].

---

21) ועניינם ברוחניות: גויים – ז' מדות הרעות, גורמים שהאדם יכול ח"ו באיזה מדה רעה, אך לא באמונה. עמלק – קליפת עמלק היא הקליפה שכנגד הדעת, ופועלת ח"ו באמונה.

22) ובחסידות: דרגא הא' זהו בחי' הטוב שבנוגה. דרגא הב' – שהרע שבנוגה בהם רק לפרקים. דרגא הג' שהם עצמם מבחי' הרע שבנוגה.

23) ביאור נוסף ע"ד החסידות: א. 'חסידי אומות העולם': אלו שמאמינים בהקב"ה ומקיימים את ז' מצוות בני נח. הם כמובן יזכו להשאר קיימים בזמן הגאולה, ועליהם נאמר (רמב"ם הל' מלכים סוף פרק ח) כי יש להם חלק לעולם הבא".

ב. המורדים בה' ועוברים על רצונו, אך מודים ומאמינים בקיומו. הללו אף הם עובדי ע"ז ממש, אך באותה שעה עצמה הם אינם מכחישים את קיומו של כח נעלה יותר מאותו אליל שהם עובדים לו. (אין זאת אלא שהם חושבים כי זו הדרך שבאמצעותה יוכלו לקבל הרבה שפע, ואין להם כח לקבל מרות עליהם) ומכיון שבסוג גויים זה קיים טוב מסויים, האמונה הכללית בה', לכן הם ישארו לעת"ל, אם כי יצטרכו לעבור תהליך של זיכוך וטיהור, ולא יהיו בקבוצה הקודמת.

ג. גויים כאלה שאינם מאמינים כלל במציאות הבורא וכופרים בכך שהעולם נברא מאין ליש, סוג זה גרוע כמובן מאותם עובדי ע"ז שבקבוצה השני', מכיון שאין בהם אפילו ניצוץ קטן של אמונה וטוב, ולכן הם יאבדו מן העולם לגמרי, במסגרת העברת הרע מן העולם שיהי' אז.

שני סוגים בכוחות הטומאה

במבט פנימי ועמוק יותר, החלוקה עצמה בין האומות נובעת מהבדל עקרוני ומהותי בשורש קיומם, והבדל זה הוא הגורם לכך שהם ישארו ויתוקנו – ואילו אחרים יאבדו ויכרתו.

כלומר, ישנם ג' סוגים באוה"ע:

א. חסידי אומות העולם – מקבלים אף בזמן הזה חיות אלוקית.

ב. שאר האומות – מקבלים את חיותם מכוחות הרע והטומאה, שלוש קליפות הטמאות.

כלומר: אין הכוונה שמקבלים את חיותם שלא מה' שאין מציאות של שפע ממקום אחר, אלא שהחיות האלוקית עוברת דרך כוחות אלו, ומקבלת הגדרה של איסור ורע (ולכן לעת"ל שיהי' "ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ", אינם אובדים שכן מקבלים חיות מן הקדושה).

ובגאולה – שיבוטלו כל המחסומים, והאלוקות שם לא תעבור דרך צמצומים והסתרים של כוחות הטומאה, אוה"ע ימשיכו להתקיים כמציאות בפ"ע.

ג. עמלק - שונה הוא משאר האומות, שכן כבר **בעצם קיומו** עומדות כוחות הטומאה, כל קיומו נעוץ בכך שהחיות האלוקית מתעלית ומסתתרת בכוחות הטומאה, ולכן בבוא העת, כאשר כוחות אלו יעלמו - יעלם גם הוא, באופן טבעי.

משרתים לעם ישראל

וכאן אנו מגיעים לחידוש מפתיע: מסתבר שלא רק אלו שהציקו והזיקו לעם־ישראל ייכרתו מן העולם, אלא, כדברי הנביא: "כי כל הגוי וכל הממלכה אשר לא יעבדוך יאבדו". זאת אומרת, שעצם העובדה שאומה כלשהי לא תשרת את עם־ישראל תחייב אותה בעונש אבדון.

והדבר אומר דורשני: ידוע שגוי שעובר על אחת ממצוות בני נח, חייב מיתה (רמב"ם הלכות מלכים ספ"ט); מובן גם, שגויים שמתנכלים לעם ישראל ראויים לעונש; אך גוי שכל חטאו מתבטא בכך שהוא אינו מסייע לעם־ישראל - מדוע ראוי הוא שיאבד מן העולם? האם יש מצווה על בני נח לשרת את עם־ישראל, שבגללה אם הם אינם עושים כן - "יאבדו"?!

שאלה זו שואל הרבי (לקו"ש חכ"ד עמ' 161), ומסביר: עם־ישראל הוא

מטרת כל הבריאה, וכדברי רש"י בתחילת ספר בראשית: "בשביל ישראל שנקראו 'ראשית'". העולם כולו, על כל מרכיביו, נברא בשביל בני ישראל, אלא שלעיתים אמת זו אינה גלויה; לעתיד לבוא תתגלה האמת בעולם, ואז אכן יחושו כולם שכל קיומם הוא בשביל עם־ישראל.

וכיוון שכך, גויים אלו שלא ימלאו את תפקידם ויסרבו לשרת את עם ישראל, תאבד מציאותם **מאלי**'. לא תידרש פעולה מיוחדת להשמדתם, אלא באופן טבעי הם לא יהיו קיימים. שכן, כל קיומם נועד כדי שיסייעו לעם ישראל, ואם הם אינם עושים כן – **אין להם כל זכות קיום**, ולכן הם "יאבדו".

מצב האומות בימות המשיח

כל הביאור שהובא לעיל על מצבם של אומות העולם לעתיד לבוא, מעורר מספר שאלות בסיסיות: האמנם הם ישתנו לגמרי בבת אחת ויעברו מהפך קיצוני? האם יגדל מספר המצוות שיהיו מחוייבים בהם? כיצד יהי' מותר להם, כגויים, לעסוק בלימוד התורה? ובשורות זה ננסה לגעת בנקודות אלו, ולהכריע כפי האפשר.

ההשפעה על אומות העולם

בכדי להבין טוב יותר את ההשפעה שתהי' על אומות העולם מצד בני ישראל נקדים שאלה בדברי הרמב"ם (הל' מלכים שם פי"ב ה"ב): "לא נתאוו החכמים והנביאים לימות המשיח, לא כדי שישלטו על כל העולם, ולא כדי שירדו בעכו"ם, ולא כדי שינשאו אותם העמים, ולא כדי לאכול ולשתות ולשמוח, אל כדי שיהיו פנויין בתורה ובחכמתה".

למקרא הדברים מתעוררת שאלה פשוטה: הרמב"ם מדבר כאן על "החכמים הנביאים", וכי יעלה על הדעת שזו תהי' משאת נפשם של אנשים נעלים כמו החכמים והנביאים?!

והלא אפילו אם נשאל את חכמי אומות העולם מהי שאיפתן ומשאת נפשם הגדולה, לא ישיבו שהם מבקשים לשלוט על העולם ושינשאו אותם העמים האחרים, אלא עיקר עסקם הוא במושכלות ואין להם תשוקה לרדות ולשלוט, ועל אחת כמה וכמה שכן הוא אצל החכמים והנביאים בעם ישראל, מדוע איפה צריך לשלול הרמב"ם מחשבה כזו?

ומבאר בזה כ"ק אד"ש מה"מ (לקו"ש חל"ד שיחה ב' לחיי שרה), שהרמב"ם

לא בא לשלול שהחכמים והנביאים ביקשו לשלוט על העולם, אלא שהי' אפשר לחשוב שהם משתוקקים לימות המשיח כדי שיוכלו להשליט בעולם את האמונה בה' ולהביא "שכל בני בשר יקראו בשמך". ועל כך אומר הרמב"ם שהאמת היא שלא זו משאת נפשם, אלא שאיפתם היא שההשפעה על אומות העולם תבוא מאלי', ולא שיצטרכו להשליט אותה על העמים.

והנה, ישנם שני דרכים להביא את אומות ההעולם לידי הכרה בה'[24]:

א. ע"י השלטת האמת האלוקית בעולם, אם בכפיית האמת על האנשים, אם בהנחלת ההכרה הזו ע"י הסברה.

ב. שעם ישראל אינו עושה דבר אלא "עוסק בתורה ובחכמתה", והאור האלוקי מאיר מעצמו על העלם ומביא אותו לידי הכרה בה'[25].

ולאמיתו של דבר – זה יהי' בהמשך ישיר, שבהתחלה יהי' כאופן הא' – שבני האומות יעבדו את ה' מתוך הסכמה ורצון פנימי אבל האמת האלוקית לא תחדור עדיין בעצם מציאותם בתקופה זו, הם והאמת האלוקית עדיין לא יהיו לדבר אחד ממש, בסתר ליבם עדיין תסתתר נקודה פנימית של אי הסכמה, אלא שלא יהי' דרכה של נקודה זו לגבור ולהתנגד לאמת האלוקית.

אך בתקופה נעלית יותר כאופן הב' – כאשר "והיתה לה' המלוכה". אז תתפשט מלכותו של ה' בעולם בשלימות, וכל באי עולם יהיו חדורים באמת האלוקית בכל מציאות, ללא נתינת מקום ואפשריות לדבר אחר.

ושתי אופנים אלו מרומזים בלשון הרמב"ם בהל' מלכים:

---

24) וב' אופנים אלו ישנם בפעולת בנ"י על אוה"ע במשך הדורות:

א. ע"י מלחמה לכבוש את ארצם, שאז דינם "שיהיו לך למס ועבדוך" (שופטים ד, יא), כלומר – שע"י שיקבלו עליהם ז' מצוות ב"נ – הם נחשבים "כלמס" (רמב"ם הל' מלכים פ"ו).

ב. כמו שהי' בימי שלמה – "וישב שלמה על כס ה'" (דה"א כט, כד), ולא הוצרך למלחמה אלא מלכת שבא באה לשלמה.

ובסגנון דתורת החסידות: א. בירור בדרך מלחמה. ב. בירור בדרך ממילא. (להרחבת הביאור בזה עיין בספר 'מסתר צפונותיך' ערך אומות העולם).

25) ועין לקו"ש חכ"ה שיחה ב' לפ' תולדות, שמקשה שם כיצד נקראת הפרשה "תולדות", שכן מדובר על עבודתו של יצחק שהוא הי' עולה תמימה ולא יצא מארץ ישראל, בשונה מאברהם שיצא ועשה שם "תולדות" נפשות לה'. ומבאר שם, שלעת"ל ההשפעה על אומות העולם תהי' בדרך ממילא מפני גילוי אור ה' לישראל, וזו הייתה עבודתו של יצחק. (עיין שם שמבאר הוכחה לכך ממש"נ "זבל פרדותיו של יצחק ולא כספו וזהבו של אבימלך"). וזה עולה בקנה אחד עם האופן השני כמבואר בפנים.

א. בסוף פרק י"א כותב – שהמשיח "יתקן את העולם כולו לעבוד את ה' ביחד" – היינו שישנה פעולה ישירה של השפעה על העולם והבאתו לידי תיקון.

ב. בסוף פרק י"ב כותב – "ובאותו הזמן לא יהי' שם לא רעב ולא מלחמה ולא קנאה ותחרות . . ולא יהי' עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד" – וכאן לא מוזכרת פעולה כלשהי של המשיח או של עם ישראל, אלא זו תהי' מציאות העולם בימות המשיח, שתבוא בדרך ממילא מהשפעת האור האלוקי של אותם ימים[26].

וכן מרומז בלשון הפס' (עובדי' א, יא): "ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו" – שה"מושיעים" "**ישפטו**" – הם ירדו וימשלו בעשיו ויאלצו את אוה"ע להתבטל כלפי ה'. וממשיך הפסוק – "והיתה לה' המלוכה" – שאז יהי' זה מצד ההכנה הפנימית של אוה"ע, וממילא והיתה המלוכה **בכל**.

ועל כך אומר הרמב"ם שההשתוקקות של "החכמים והנביאים" לימות המשיח אינה לדרך הפעולה הראשונה, של השלטת האמת האלוקית על העולם, אלא למצב שבו בנ"י "פנויים בתורה ובחכמתה", וממילא העולם כולו יתנהל כפי האמת ויעבוד את ה'.

ועפ"ז מסביר כ"ק אד"ש מה"מ בשיחה הנ"ל דבר נוסף:

בזמן שילדה שרה את יצחק אבינו הי' ניסים גדולים של פקידת עקרות, ריפוי חולים ועוד. והנה עה"פ "ותאמר שרה צחוק עשה לי אלוקים, כל השומע יצחק לי (בראשית כא, ה) מפרש רש"י: "הרבה עקרות נפקדו עמה, הרבה חולים נתרפאו בו ביום, הרבה תפילות נענו עמה וכו'".

ולכאורה אינו מובן – והלא ה' אינו עושה ניסים ללא צורך, ומהו הצורך בכל הניסים הללו?

אלא – שכדי שבנ"י יחלו לפעול על אוה"ע נדרשת פעולה מוחצת של ה' שגם אוה"ע ירגישו שעיקר מציאותו של העולם, ובכלל זה מציאותם של "בני נח" היא עם ישראל. לידת יצחק לא היתה נס פרטי שנעשה לאברהם ושרה, אלא נס כללי כדי שאברהם ושרה יעשו: "אב לכל העולם" "ושרה על הכל" – וממילא כשאירע הנס הוא חדר בעולם כולו ונשתנו סדרי בראשית (גם אצל אומות העולם)[27].

---

26) עם זאת ענין זה שייך לבנ"י, שכן זה תוצאה מעבודתם (ומוכח מזה שהרמב"ם כולל באותה הלכה מעלת יגיעת בנ"י, ו"יהי' עסק כל העולם". כלומר, שזה "שלא יהי' עסק כל העולם" קשור ונמשך מבנ"י).

27) עיין בלקו"ש שם שמחלק בין אופן ההשפעה של שרה לאופן ההשפעה של אברהם, שאברהם

האם יתגיירו הגויים

לאחר שביארנו שבתקופה השני' בה יחול שינוי פנימי באומות העולם, מובן שאת ז' מצוות בני נח הם יקיימו בתכלית השלימו (מצווה עליהם לקיים גם היום), והשאלה היא, האם יתווספו להם מצוות חדשות?

ובכן, ענין זה שנוי במחלוקת: בגמרא (עבודה זרה כד, א) מוכח מן הפסוק "כל צאן קדר יקבצו לך" (ישעיהו ס, ז) שהגויים יקפידו על איסור הרבעת בהמה לעת"ל. ואומר רבי אליעזר – שזהו מכיון שלעת"ל "כולם גרים גרורים הם".

הגמ' מביאה את דברי רב יוסף – שמוכיח זאת מן הפסוק: "אז אהפוך אל עמים שפה ברורה" (צפני' ג, ט), הרי שיקיימו מצוות.

אך אביי מקשה על הוכחה זו – "ודלמא מעבודת כוכבים", היינו שרק ממנה יחדלו אך על שאר האיסורים ימשיכו לעבור.

וענה לו רב יוסף – "לעבדו שכם אחד" כתיב, שמכאן הוכחה שיקיימו מצוות. ("לעבדו" – במובן של עבודת ה' על ידי קיום מצוותיו).

לגבי פירושם של הדברים נחלקו המפרשים:

דעת רש"י: האומות יקיימו את כל המצוות, ויהיו ישראלים גמורים, שזהו לדעתו משמעות הפסוק "**שכם אחד**", שמפרש שם: "שכם אחד" – "משמע אין חילוק בעובדיו ישראל והאומות תהא עבודתם שווה בכל מצוותיו".

וכן דעת הר"ן (דרוש ז) – "שכל האומות ישובו לאמונתו בכל פרטי המצוות"[28].

דעת המהרש"א: הכתוב "שכם אחד" משמעו שיקיימו "חלק אחד", כלומר אוה"ע יקיימו רק חלק מהמצוות, והכוונה לז' מצוות בני נח שמחוייבים בהם גם כיום.

וכן משמע מהמדרש (ילקוט שמעוני רמז תרפד): "אין מלך המשיח בא אלא ליתן לבני אומות העולם שתי מצוות, כגון: סוכה ולולב. (ובמ"א (מדרש תהילים, על מזמור כא): "סוכה, לולב, תפילין של יד ושל ראש, מזוזה וציצית").

פעל באופן הראשון – ולכן הפעולה באה רק לאחר זמן. ושרה מסמלת האופן השני – שלכן הפעולה ע"י באומות העולם הינה בדרך ממילא עיי"ש.

28) עיין שם שמביא הפסוק "כי אז אהפוך" (צפני' ג, ט) והגמ' בעבודה זרה. ומכיח מדרשת רז"ל עה"פ (איכה ב, ג) "מה אשווה לך ואנחמך", שזה שיש קנאה ושנאה בין אוה"ע לישראל זהו מפני שינוי המצוות בינינו אך לעת"ל "שאשווה לך" שגם להם יהיו אותם מצוות, "ואנחמך" שלא יקנאו יותר.

הרי שרק מצוות בודדות יתווספו להם, אך לא יקיימו את כולם.

והנה, באמת בענין זה ישנה מחלוקת תנאים: המשנה (ברכות נד, ב) דנה מה מברך האדם כאשר רואה מקום שנעקרה ממנו עבודה זרה:

דעת חכמים: בארץ ישראל – עליו לברך "ברוך שעקר עכו"ם מארצנו וכשם שנעקרה ממקום זה, כן תעקר מכל המקומות והשיב לב עובדיהם לעמך" (כלומר, היות שזה "בארצנו" ארץ ישראל, סבור שהעובדים היו **יהודים**, ולכן מתפללים שישובו לה').

בחוץ לארץ - עליו לברך – ברוך . . המקומות", אך אינו אומר "והשב לב עובדיהם לעבדך", שכן מסתבר שהגויים אלו שעבדו ע"ז.

דעת רבי שמעון בן אלעזר: בארץ ישראל – כחכמים.

בחו"ל – סובר שעליו כן לברך גם כן "והשב לב עובדיהם לעובדך", שכן "עתידין להתגייר" כמ"ש (צפני' ג, ט) אז אהפוך אל עמים שפה ברורה"[29].

דעת הרמב"ם

וכעת יש לדון בדבריו של הרמב"ם כמו איזה צד סובר:

כתב הרמב"ם (הלכות מלכים ריש פרק יב): "שיהיו ישראל יושבים לבטח עם רשעי העולם . . ויחזרו כולם לדת האמת".

והנה בלשון הרמב"ם "בדת האמת" – כתב ב"מקורות והציונים": "ברכות נד, ב, שעתידים להתגייר וכו' וע"ז כד, א, כולם גרים וכו' לעתיד לבוא, עי' לעיל סוף פרק ד' גבי מלך שתיהי' מגמתו להרים דת האמת".

כלומר, שכוונתו שהיות שבסוף פרק ב" מוכח שהרמב"ם כותב "דת האמת" וכוונתו ליהדות בשלימותה, במילא גם כאן שהרמב"ם אומר "ויחזרו כולם לדת האמת" כוונתו שאומות העולם יתגיירו.

אך באמת כ"ז אינו, שהרי בלקו"ש חלק כג הנ"ל, מצטט את לשון הרמב"ם הנ"ל וכו' וכותב בהערה 76: "דמהמשך לשון הרמב"ם בהלכות מלכים, משמע, דאין כוונתו

---

29) להעיר שדעת הרמב"ם (הל' ברכות פרק י הלכה ט) כרבי שמעון בן אלעזר שגם בחו"ל צריך לומר "והשב לב עובדיהם לעובדך". (ואף הבית יוסף ואבודרהם פסקו כך). והטור הקשה על דברי הרמב"ם כיצד פוסק כדעת יחיד? ורבו המפרשים שיתרצו ע"כ (ב"י, רמ"א, מאירי, ריטב"א וכו'). ומוכח א"כ שסובר שיחזרו ויתגיירו. ולקושי שמתעורר לפי הכתוב להלן בפנים ראה ג"כ בהמבואר להלן.

בזה שיתגיירו ויקבלו דת ישראל, אף בכמה מקומות ברמב"ם (הלכות מתנות עניים ריש פרק י', הלכות חגיגה פרק ב הלכה ה-ו) מוכח שדת האמת היא ישראל, וכן צריך עיון בלשון "דת האמת"[30] שבסוף פרק ד' בהלכות מלכים".

ובשולי הגליון ציין לגישת הר"ן שהובאה לעיל.

והסיבה לכך: שכן אם סובר שיהיו גרים לעתיד לבוא מדוע כתב בתחילת פרק יב שאומות העולם "לא יצרו ולא ישחיתו", שכן אם יהיו ישראל, ברור שלא יעשו זאת – שיגזלו – שהרי אסור להם! אלא מוכח שסובר שלא יתגיירו.

והנה, הטעם שאכן אין האומות מתגיירין לעתיד לבוא – ניתן להסביר עפ"י הגמ' ביבמות (כד, ב): "ת"ר אין מקבלין גרין לימות המשיח[31]. כיוצא בו, לא קיבלו גרים לא בימי דוד ולא בימי שלמה".

ומוכיח זאת ר"א מפסוק – "אמר רבי אלעזר: "מאי קרא? "הן גור יגור אפס מאותי מי גר איתך עליך יפול" (ישעי' נד, טו) אבל לאידך אחרים לא".

(כלומר, מי שהי' עם ישראל בימי עניים וגלותם, הוא יוכל להיות איתם בעת מנוחתם לעתיד. ולא מי שירצה להתתטרף אלי' בעת הרווחה).

ולכן סובר הרמב"ם שאינם מתגיירים לעתיד לבוא, שכן יש חשש שלא יתגיירו

---

30) ולכאורה, אפשר להסביר זאת, עפ"י לקו"ש חלק כ"ה פרשת תולדות (ב):
בלקו"ש שם – הרבי מבאר, אודות המצב לעתיד לבוא באומות העולם שיקיימו ז' מצוות בני נח, ומביא שם מ"ש הרמב"ם "ויתקן את העולם", וכן מ"ש בישעי' (ב, כ) "ונהרו אליו כל הגויים".
ובלקו"ש חלק כו – (שיחה ג' לפרשת יתרו) שהגדר של גר תושב זהו מי שמקבל עליו ז' מצוות בני נח מצד ציווי ה' **בתורה**. (כמ"ש הרמב"ם בהל' מלכים פרק ח הלכה יא).
ובלקו"ש חלק לא - (שיחה ב' לפרשת משפטים) ציין בהערה 56, למה משכתב בגליון הש"ס (להגר"י ענגל) שבכל גירות: יש בו ב' ענינים – א. סילוק הכותיות ב. קבלת הישראליות, שזה שלימות הגירות. ובגר תושב: יש רק את האופן הראשון, שיצא מכלל עכו"ם.
והיעב"ץ כתב (יורה דעה סימן ג) שזה שהרמב"ם (הלכות איסורי ביאה פרק יב הלכה ו) סובר שהבא על בת גר תושב אין קנאין פוגעין בו, זהו מפני שסובר שבגר תושב חל **גירות**. (ומבאר שלכן הביא זאת בהלכות איסורי ביאה בדיני גירות, ולא בהלכות מלכים).
וזהו מ"ש "דת האמת" – שכוונתו שכולם יקבלו ז' מצוות בני נח **מפני שכן ציוה ה' בתורה**, ויחול לכולם דין גירות, ו"דת האמת", כלומר שזה חובם על פי דת האמת ולא יותר, ונמצא שעושים עפ"י "דת האמת". וזה שאינו סובר שיתגיירו **לגמרי** – שכן מהפסוקים "שלא ירעו ולא ישחיתו", משמע שלא יתגיירו **לגמרי**, שכן אחרת פשוט הוא.

31) ועיין בספר מנהגי מהרי"ל (עשרת ימי תשובה) שכתב שם שאדם צריך לשוב בתשובה בכל יום שכן לימות המשיח אין מקבלין בתשובה, שזהו ע"ד שאין מקבלים גרים שכן אי"ז אמיתי וע"פ מה שיבואר בגוף להלן משמע שאולי ניתן לומר לדבריו שבד"כ אם דחק ונכנס, יקבלוהו, וממילא כך לגבי גירות.

באמת, אלא מפני הטובה.

והנה, לכאורה מהכרעת הרמב"ם, משמע[32], שלעתיד לבוא כן יהיו כאלה שיתגיירו ויהיו ישראל גמורים:

בהלכות איסורי ביאה איתא (פי"ג הלכה טו): "לפיכך לא קיבלו בי"ד גרים כל ימי דוד ושלמה . . שמא בשביל . . חזרו . . ואעפ"כ היו גרים הרבה מתגיירין בימי דוד ושלמה בפני הדיוטות והיו בי"ד הגדול חוששין להם ולא דוחין אותם שטבלו מכל מקום, ולא מקבלים אותן עד שתראה אחריתם"[33].

ומזה משמע שאמנם לא יתגיירו כולם, אך יהיו כאלו שכן יתגיירו ולאחר "שתראה אחריתם" שלא עשו מפני הטובה יהיו ישראלים גמורין.

ההכרעה בתורת החסידות

מספר המצוות שיקיימו: בליקוטי תורה פ' שלח (מג, א) כותב כ"ק אדמו"ר הזקן: "אבל לעתיד "יעמדו זרים ורעו וגו'", שיהיו טפלים לישראל, שיקיימו מצוות שהאשה חייבת בהן, וכמ"ש (צפני' ג, ט): "כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה כו'", ויוכלו להעלות גם הם כו' רק שיהיו טפלים לישראל".

ומזה יוצא שאוה"ע לע"ל יקיימו אותם המצווה שחייבת האשה (ולכאורה זהו שמכך שהם יהיו אז עבדים, לכן יקיימו מצוות כעבד (שמחוייב במצוות כאשה).

קבלת גרים לעת"ל: באור התורה בפ' האזינו (דברים ד, א'תרפה): "והנה ניצוצות זהו עוון בירור דנפש הבהמית אבל לעתיד לבוא שכבר יושלם הבירור אז אין מקבלים גרים".

היינו שכל הסיבה שבזמן הגלות גוי רוצה להתגייר זה מצד הניצוץ האלוקי שמלובש בתוכו, ניצוץ זה צריך להתברר "ולהגאל" ולחזור לקדושה.

והרי ידוע – שכל "עבודת הבירורים" והעלת הניצוצות שייכת רק לזמן הגלות, והגאולה תבוא לאחר שיתבררו כל ניצוצות הקדושה בעולם.

ויוצא א"כ שאין מקבלים גרים לימות המשיח, שכן אין סיבה יותר לקבל גרים

---

32) ואכן, ב'עיתים למשפט' (בגמ' ביבמות הנ"ל) כתב, שזה שהרמב"ם לא הביא את הגמרא ביבמות שם בספר הי"ד, זהו מפני שסומך על דבריו באיסורי ביאה כדלקמן.

33) וכן כתב המאירי בע"ז: "וא"ת הרבה נתגיירו מאליהם ע"י בי"ד של הדיוטות וכו', ואף **לימות המשיח** אין מקבלין אותם בבי"ד הגדול אלא אחר דקדוק גדול". וכן כתב שם רש"י: (בגמ' בעבודה זרה הנ"ל) "כולם גרים גרורים הם לע"ל".

לעתיד לבוא, שהרי כבר לא יהיו יותר ניצוצות קדושה שצריך לבררם.

אופן לימוד התורה של האומות

לפי מה שנתבאר לעיל, יוצא א"כ ששיטת הרמב"ם היא שאומות העולם יקיימו ז' מצוות בלבד, ולא שהם יתגיירו לעתיד לבוא.

אלא שלפי זה מתעוררת מיד התמיהה: שכן בסוף ספרו כותב הרמב"ם: "ולא יהי' עסק **כל העולם** אלא לדעת את ה' בלבד" – והכוונה היא גם לאומות העולם שגם הם יעסקו בלימוד התורה, חכמתו ורצונו ית'.

ולכאורה אם אוה"ע לא יתגיירו, ממילא גם לא יהי' שינוי מצוות שלהם, ולא יתכן שהם יעסקו **בלימוד התורה**, שהרמב"ם **בעצמו** פסק (הלכות מלכים פרק י הלכה ט) ש"נכרי שעסק בתורה חייב מיתה"?

ומבאר כ"ק אד"ש מה"מ[34], שאומות העולם יעסקו בלימוד המצוות שהתחייבו בהם - שבזה מותר להם לעסוק. ומוכיח מהגמרא בבבא קמא (לח א): "שאפילו נכרי שעסק בתורה שהוא ככהן גדול".

ונסיים במעשה בפועל: יש להשפיע על בני אומות העולם לקיים את שבע המצוות שהם חייבים בהם, וכפסק דינו של הרמב"ם: (הלכות מלכים פרק ח' הלכה י') "צווה משה רבינו לכוף את כל באי עולם לקבל מצוות שנצטוו בני נח".

ואם הדבר הי' חשוב בכל הדורות, על אחת כמה וכמה בהתקרב הזמן של ימות המשיח, שענין זה הוא הכנה לכך שמשיח יתקן את כל העולם כולו לעבוד את ה'.

ובפרט, ואולי רואים במוחש, שבמשך הזמן האפשרות לפעול בעולם בנושא זה הולכת וגדלה, שכן הגויים עצמם מעוניינים לשמוע על כך, והתעניינותם והסכמתם לכך גדלה והולכת, ככל שמתקרב הזמן שבו יקויים הייעוד: "והי' ה' למלך על כל הארץ ביום הוא יהי' ה' אחד ושמו אחד".

34) לקו"ש חכ"ז ע' 237.

"וגר זאב עם כבש - משל וחידה"?

הת' חיים שלום מרדכי שי' ווילשאנסקי
ישי"ק חח"ל צפת

"אל יעלה על הלב שבימות המשיח יבטל דבר ממנהגו של עולם, או יהי' שם חידוש במעשה בראשית, אלא עולם כמנהגו נוהג, וזה שנאמר בישעי' וגר זאב עם כבש ונמר עם גדי ירבץ משל וחידה, ענין הדבר שיהיו ישראל יושבין לבטח עם רשעי עכו"ם המשולים כזאב ונמר, שנאמר זאב ערבות ישדדם ונמר שוקד על עריהם, ויחזרו כולם לדת האמת, ולא יגזלו ולא ישחיתו, אלא יאכלו דבר המותר בנחת עם ישראל, שנאמר וארי' כבקר יאכל תבן, וכן כל כיוצא באלו הדברים בענין המשיח הם משלים, ובימות המלך המשיח יודע לכל לאי זה דבר הי' משל, ומה ענין רמזו בהן" (הל' מלכים פי"ב ה"א)

עצם מציאותם של בעלי החיים בגאולה

בנוגע למציאות בעלי החיים בימות המשיח אומר המדרש[1]: ""והשבתי חי' רעה מן הארץ" ר' יהודה אומר מעבירם מן העולם. ר' שמעון אומר משביתן שלא יזיקו,

אמר ר' שמעון: אימתי הוא שבחו של מקום? בזמן שאין מזיקין, או בזמן שיש מזיקין ואין מזיקים? אמור בזמן שיש מזיקים ואין מזיקים. וכן הוא אומר "מזמור שיר ליום השבת" - למשבית מזיקין מן העולם - משביתן שלא יזיקו. וכן הוא אומר "וגר זאב עם כבש ונמר עם גדי ירבץ ועגל וכפיר ומריא יחדיו, ונער קטון נוהג בם. ופרה ודוב תרעינה יחדיו ירבצו ילדיהן וארי' כבקר יאכל תבן". עכ"ל המדרש.

ושואל על כך כ"ק אד"ש מה"מ[2]:

א. מהי ההוכחה לשיטת ר"ש מהפסוק "מזמור שיר ליום השבת" שמשמעו משביתן שלא יזיקו? הרי את הלשון משביתן גופא מבאר ר"י – שמשביתן מן העולם?

ב. כיצד מסתדר ר"י עם הפסוק "וגר זאב עם כבש" – שממנו משמע שתהי' מציאות בעלי חיים לע"ל (רק שלא יזיקו – כר"ש)?

---

1) תורת כהנים ויקרא כו, ו.
2) לקו"ש ח"ז ע' 188 ואילך.

ב"דרך הקודש" על התו"כ כאן מתרץ על השאלה השני', וז"ל: "וכן הוא אומר וגר זאב עם כבש" – ורבי יהודה בהכרח יתרץ לזה שאינו אלא משל על אומות העולם, אבל החיות - לא". היינו שמתרץ שר"י סבור כדעת הרמב"ם שנבואות אלו (בישעי') הרי הם משל וחידה על אומות העולם ("שיהיו ישראל יושבים לבטח עם רשעי עכו"ם").

אך תירוץ זה אינו מתקבל על הדעת[3] משום שחידושו (הדחוק) של הרמב"ם מיוסד על שיטתו בעניין הגאולה ש"לא יבטל דבר ממנהגו של עולם" ועל כן מוכרח לפרש שגם פסוקים אלו הינם משל וחידה, אך לשיטת ר"י שלומד בפשיטות ש"והשבתי חי' רעה" – משביתן מן העולם, הרי אין לך שינוי ממנהגו של עולם גדול מזה, ולכן לא נראה לומר שיתרץ כך[4].

ומבאר בהשיחה שם, שמחלוקתם תלוי' במחלוקת האם "חד חרוב" או "תרי חרוב" [בשאלה מה יהי' לאחר "שיתא אלפי שנין" – ששת אלפי שנות העולם, הנה ישנה מחלוקת בגמרא. תוכן העניין מוסכם על ב' השיטות, שמצב העולם יהי' "חרוב"[5] – שמציאותו הגשמית של העולם תשבות וההעלם וההסתר יחרב, וימשך בעולם השפעות אלוקיות נעלות, השגת אלוקות ביתר שאת. רק שבפרטי הדרגות ישנה מחלוקת – לדעת ר"ש הרי "חד חרוב" – יהיו אלף שנים שמסמלים על דרגא אחת. ולדעת ר"י "תרי חרוב" – יהיו אלפיים שנים, שמורים ב' דרגות כדלהלן]:

לשיטת ר"ש - השביתה (והדרגא) היחידה ("**חד חרוב**") שתהי' בימות המשיח היא – "שלא יזיקו"; ואילו לשיטת ר"י הנה יהיו בזה ב' דרגות ("**תרי חרוב**"): בתקופה הא' "משביתן שלא יזיקו". ובתקופה הב' "מעבירם מן העולם" - לגמרי[6].

וע"פ יסוד זה מתורצים השאלות הנ"ל:

א. ההוכחה לשיטת ר"ש מהפסוק "מזמור שיר ליום השבת" היא (לא מהמילה

---

3) כבהערה 12 בשיחה שם.

4) ובפרט ע"פ ביאורו של כ"ק אד"ש מה"מ (לקו"ש חכ"ז שיחה לפר' בחוקותי) שהכרחו של הרמב"ם לבאר שנבואות אלו הם "משל וחידה" הוא רק בהנבואות הקשורות עם ביאת משיח, וא"כ לפי שיטתו (של הרמב"ם גופא) יעוד זה ("והשבתי חי' רעה") יתקיים כפשוטו, כדלהלן בפנים (ס"ב).

5) הביאור בפנים הוא ע"פ תיווכה של תורת החסידות בין הגמ' הסותרות.

6) ואין לומר שגם ר"ש מסכים עם דברי ר"י (שבתקופה השני' משביתן מן העולם) וכל מחלוקתם היא רק על פירוש דברי הפסוק "והשבתי חי' רעה" (שלר"י הכוונה לתקופה השני' ולר"ש הכוונה לראשונה) משום שלדעתו הרי אדרבא, תכלית השלימות והעילוי זה דווקא כשאינם מזיקין ("יש מזיקין ואין (ולא) מזיקין").

"השבת" אלא) ממילת "ליום" (לשון יחיד) שמכאן משמע שיהי' "**חד חרוב**" דווקא (ולא "תרי חרוב" כר"י) וא"כ גם "משביתן שלא יזיקו" (כנ"ל).

ב. את הפסוק "וגר זאב עם כבש" (שממנו משמע שתהי' מציאות של חיות בגאולה) יפרש ר"י, שמדובר בתקופה הראשונה (האלף הראשון מה"תרי חרוב") שבה יהיו חיות אלא שלא יזיקו (כנ"ל).

ובהמשך הדיון מביאה הגמ' הוכחות לדעת ר"ש, וא"כ למסקנא – הלכה כמותו.

[וביאור עניין זה ע"פ פנימיות העניינים, מובא בחסידות[7], שבגלות מאיר רק "מוחין דקטנות", ועי"ז בא הכעס (כי לגבי אלוקות הרי הכל הוא דברים קטנים ופחותי הערך, שמי שמתקצף מדברים כאלו זה רק ילד קטן), עד שהורגים החיות אחת את חברתה. אך בגאולה שיאיר "מוחין דגדלות", הנה גם דברים ההפכיים יכולים לשכון ביחד, "וגר זאב עם כבש".

ובעומק יותר מבואר הקשר בין מוחין דגדלות בבנ"י, לבע"ח, ע"ד חמורו של רבי פנחס בן יאיר שלא אכל דבר שאינו מעושר[8] מפני שבעליו רפב"י הי' בדרגא נעלית מאוד (עד שהי' שקול כמשה וכל ששים ריבוא בני ישראל), וכך גם בגאולה כשתרבה הדעה, גם הבע"ח יתעלו להיות כמו חמורו של רפב"י (וממילא גם לא יזיקו).

והמורם מכל הנ"ל, שע"פ הלכה מציאות החיות תישאר בגאולה אלא שלא יזיקו (משום ריבוי הדעת).

מציאות החיות לדעת הרמב"ם[9]

והנה מכל הנ"ל מתעוררת קושיא עצומה על דברי הרמב"ם, כיצד מפרש הרמב"ם שלע"ל לא יהי' שום שינוי מנהגו של עולם בה בשעה שהתורה אומרת בפירוש "והשבתי חי' רעה" [וע"פ ביאור ב' התנאים (ר"ש ור"י) כוונת הפסוק היא כפשוטו שתהי' השבתה כלשהית בפעולת בעלי החים, שזהו היפך מנהגו של עולם[10]]?

---

7) ספר הליקוטים ע' תרס"ה.

8) חולין ז, א.

9) בכל הבא לקמן ראה לקו"ש חכ"ז ע' 191 ואילך.

10) ואי אפשר לומר שגם כאן יבאר הרמב"ם שזה "משל וחידה" (כבהנבואה ד"וגר זאב עם כבש") משום ש: א. בנבואות - ביאור זה מתקבל על הדעת (בדוחק עכ"פ), אך קשה לבאר כן בדברי תנאים ואמוראים. ב. מאמר זה מובא במדרש לאחר כמה וכמה מאמרים שפירושם הוא בהכרח בגשמיות, וע"כ

ובספר עבודת הקודש[11] מתרץ וז"ל: "שנראה דעת שמואל שלא יתחדש דבר בימות המלך המשיח על מה שהעולם נוהג בו היום ואל זה הדעת נטה הרמב"ם ז"ל בפרק י"ב מהלכות מלכים ומלחמותיהם, אמר שם בזה הלשון אל יעלה על הלב שבימות המשיח יבטל דבר ממנהגו של עולם או יהי' שם חדוש במעשה בראשית אלא עולם כמנהגו הולך וכו'. ואפשר לתקן זה בשנאמר כי כוונת שמואל שלא יחדש הקב"ה דבר חוץ מן הטבע אבל יהיו הדברים על טבעם ושרשם כמו שהיו בתחלת הויתם ובריאתם . . וכן האדמה נענשה גם כן וכמו שכתוב ארורה האדמה בעבורך בעצבון תאכלנה וגו' וקוץ ודרדר תצמיח לך וגו'. הרי גם היא נענשה בשלא תוסף תת כחה ומה שהוטבע בה בתחלת הבריאה. ובזה יתוקנו הכתובים שמעידים כי לעתיד לבא ישובו המעלות והטובות אל טבעם ושלמותם שהיו בו בתחלת הבריאה ונתמעטו בסבת החטא והוא שדייקו באמרם הגפן תתן פרי' כלומר הפרי הראוי לתת לה כמו שהי' בתחלת הבריאה וכן הארץ תתן יבולה והשמים יתנו טלם שנעצר בסבת חטאו של אדם וכל הדברים יחזרו ליושנם כמו שכתבנו בתחלת זה הפרק".

כלומר: זה שכתב הרמב"ם שלא יבטל דבר ממנהגו של עולם, אינו בסתירה להבטחות ויעודי התורה (ובכללם – "והשבתי חי' רעה") משום שטבע הבריאה מלכתחילה הי' כך, וזהו "מנהגו של עולם" האמיתי[12].

אך כ"ק אד"ש מה"מ אינו מקבל תירוץ זה מכמה טעמים, ומהם:

א. גם לדעה שבתחילת הבריאה הוציאה האדמה פירות, הרי אין זה מצד עצם טבעה (שכך הקב"ה בראה) אלא ששינתה מציווי ה' (שמצדו אמורים להיות אילני סרק) – וכ"ג בנוגע לחיות הטורפות.

ב. דעת הרמב"ם היא שבימות המשיח לא יהי' שינוי ממנהגו של עולם (ולא רק שלא יהי' חידוש במעשה בראשית), וא"כ הרי לאחר אלפי שנים שבהם נוהגים האילנות והחיות באופן מסויים, כל שינוי ממצב זה הרי הוא שינוי במנהגו של עולם!

ובעקבות זאת מבאר כ"ק אד"ש מה"מ שוודאי שגם הרמב"ם לומד שיעודים אלו יתקיימו בפשטות ובגשמיות, ודבריו בעניין "וגר זאב עם כבש" – ש"הרי זה משל וחידה", נובעים משיטתו בעניינו של מלך המשיח. וכדלהלן:

מסתבר שגם ענין זה הוא כפשוטו.

11) לרבי מאיר גבאי (בעמ"ס דרך אמונה) פל"ח.

12) לכאו' אפשר להקשות שא"כ מדוע מפרש הרמב"ם ש"וגר זאב עם כבש" זה משל וחידה הרי זה הי' טבען מלכתחילה? וי"ל שסובר הרמב"ם שגם בתחילת הבריאה היו החיות טורפות אחת את השני' אך לא בכוונה להזיק אלא רק לצורך אכילתן (וא"כ "וגר זאב עם כבש" ה"ז שינוי מנהגו של עולם).

הרמב"ם פוסק ש"אל יעלה על דעתך שהמלך המשיח צריך לעשות אותות ומופתים, ומחדש דברים בעולם, או מחי' מתים, וכיוצא בדברים אלו . . אין הדבר כן, שהרי רבי עקיבא חכם גדול מחכמי משנה הי', והוא הי' נושא כליו של בן כוזיבא המלך. והוא הי' אומר עליו שהוא המלך המשיח, ודימה הוא וכל חכמי דורו שהוא המלך המשיח, עד שנהרג בעוונות; כיון שנהרג, נודע שאינו זה. ולא שאלו ממנו חכמים לא אות ולא מופת".

ומכך מובן שגם ביאתו של משיח לא קשורה עם אותות ומופתים (כי אם את זה ביאתו גוררת, הרי מוכח שזהו עניינו). ולכן: כל הנבואות שבאות בהמשך לעניין ביאתו של מלך המשיח ("וגר זאב עם כבש" שבא בהמשך ל"ויצא חוטר מגזע ישי") הרי הם משל וחידה. אך בנוגע לשאר כל היעודים (ובתוכם "והשבתי חי' רעה"), יסכים הרמב"ם שיתקיימו בגשמיות - בתקופה השני' בימות המשיח[13].

וא"כ עד עתה ביארנו את מחלוקת ר"ש ור"י במציאות החיות לע"ל ואת פסק ההלכה כר"ש – שלא יזיקו. וכן ראינו כיצד מסתדר יעוד זה גם לשיטת הרמב"ם.

היתרי ואיסורי אכילת בעלי החיים לע"ל

במדרש תנחומא איתא בזה הלשון: "למה נקרא שמו 'חזיר' שעתיד לחזור להיות מותר". ובכוונת מאמר חז"ל זה נכתבו בדברי רבותינו הראשונים והאחרונים ביאורים רבים, ומהם:

א. בתורת משה[14] שואל מדוע נסמכה פרשת חיות האסורות באכילה (ובתוכם החזיר) לפרשת חנוכת המזבח ומיתת נדב ואביהוא? ומבאר: שבגאולה יטהר החזיר, ע"י שישתנו סימניו (ויתחיל להעלות גרה). ובאם לא היו מתים דתן ואביהוא הרי כבר אז הייתה באה הגאולה, והי' החזיר טהור.

ובספר "יבוא הלוי"[15] מביא לכך הוכחה מלשונו של מאחז"ל זה: דכתיב "עתיד חזיר **להטהר**", כלומר שסימן טומאתו עתיד להטהר, דאל"כ הול"ל "עתיד חזיר **להאכל**" שמשמעו שיאכל בסימן טומאתו.

---

13) ומאריך שם בביאור מדוע מחוייב שתבוא תקופה זו, ויתקיימו יעודים אלו, עיי"ש (לקו"ש חכ"ז ע' 203 ואילך).

14) להחתם סופר, פרשת שמיני.

15) לרבי יוסף אליהו הלוי, פרשת שמיני.

וכן כתב כ"ק אד"ש מה"מ[16] שלע"ל ישתנו סימניו של החזיר לסימני חי' טהורה. ומוסיף, שעפ"ז מובן מדוע אין זה בסתירה לכך שהתורה היא נצחית [כי בהמת החזיר הטמאה (שאינה מעלה גרה) תשאר אסורה, אלא שהבהמה שתהי' מותרת זו בהמת חזיר אחרת שמעלה גרה].

ב. ב"ראש אמנה"[17] מביא שכוונת מדרש זה היא לא כפשוטה אלא כוונתו היא שבעת מלחמות המלך המשיח, יוכלו לאכול חזיר כמקומות שכובשים - כהוראת שעה (משום הדין שבמלחמה מותר לאכול גם מאכלות אסורות).

ג. בשו"ת הרדב"ז[18] מביא ב' ביאורים: א. שיהי' ריבוי משמנים בגאולה עד שיורגש לבנ"י כאילו הותר החזיר (שהוא מאכל משובח, אך "לא שיותר באמת ח"ו"). ב. ע"ד הסוד: שהשר 'חזריא"ל' שתפקידו לקטרג על ישראל, יהפוך למליץ יושר.

ד. ב'נפש החיים'[19] מביא שכוונת מאמר זה שיבואו גרים מאדום המכונה חזיר.

הביאור בפנימיות הענינים

החזיר[20] כמו כל הדברים הטמאים בעולם מקבל את חיותו מהקב"ה ע"י הקליפות, שתפקידם להעלים ולהסתיר על הניצוצות האלוקיים הקיימים בו ומשו"כ הוא ג"כ אסור באכילה[21] ובגאולה כאשר יהי' "ונגלה כבוד הוי'" – התגלות אלוקות בעולם, הניצוצות יתבררו ויחזרו לקדושה – ולכן יהי' מותר גם לאכלו[22].

וע"פ ביאור זה יובנו דברי המדרש[23] "ואת החזיר, זו אדום, והוא גרה לא יגר, שאינה גוררת מלכות אחרי', ולמה נקרא שמה חזיר, שמחזרת עטרה לבעלי', הדא הוא דכתיב[24]: "ועלו מושיעים בהר ציון לשפט את הר עשו והיתה לה' המלוכה".

---

16) במענה לשאלת ר' יוסף ווינברג, הובא בשיעורים בספר התניא פרק נ' הערה 14.

17) למוה"ר דון יצחק אברבנאל, פי"ג.

18) ח"ב סימן תתכח.

19) לר' חיים פאלאג'י, מערכת הח, ה.

20) בהבא לקמן ראה המשך מים רבים פרק פד.

21) ועניין זה מרומז בכך שהיא לא מעלה גרה, שזה מסמל (בגשמיות) שהאוכל נבלע בגוף הבהמה ולא עולה משם ללעיסה חוזרת, וכ"ג בענייננו שזה מסמל ע"כ שהניצוצות האלוקיים נבלעים בתוכו ולא עולים משם חזרה – לקדושה.

22) ועפ"ז מובן מדוע טהרתו תהי' דווקא באופן של "ישתנו סימניו" (כנ"ל) ויתחיל להעלות גרה, כי בזה מרומז תוכן טהרתו (החזרת הניצוצות).

23) ויקרא רבה סוף פי"ג.

24) עובדי' א, כא.

היינו, שמלכות אדום נמשלה לחזיר משום שגם בה מוחבאים ונעלמים ניצוצי קדושה, ולכן כיום הם מנגדים לבני ישראל, (עד שנמצאים ב"גלות **אדום**" – הקשה מכולם) אך בגאולה שתתגלה האלוקות (כנ"ל), הניצוצות יוחזרו ("מחזרת עטרה לבעליה") וגם הם יחזרו למוטב ויסייעו לבני ישראל.

אך לפי ביאור זה אין מובן, שהלא החזיר איננו החי' הטמאה היחידה ומדוע רק לגביו מצינו ש"עתיד חזיר להטהר"?

ויובן זה ע"פ ביאורו הפנימי של הפסוק המזכיר את איסורו של החזיר: בפסוק מובאים ארבעה חיות "ואת הגמל . . ואת השפן . . ואת הארנבת . . ואת החזיר", ומבואר בחסידות שהם כנגד ד' הקליפות: גמל, שפן וארנבת הם כנגד ג' קליפות הטמאות, ואילו החזיר הוא כנגד קליפת נוגה. וכידוע[25] שקליפת נגה היא קליפה דקה יותר (משום שמעורב בה גם טוב), וג' קליפות הטמאות הם רע גמור. ועל כן: בתקופה הראשונה של הגאולה "כשיופרד הרע מהטוב"[26] הרי עדיין יש מקום לסט"א בעולם, ולכן רק קליפת נוגה (חזיר, אדום) תתברר[27]. ואילו בתקופה השני' ש"ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ", (בירור ג' קליפות הטמאות) הנה גם שאר החיות הטמאות יותרו[28].

והנה עפ"ז יובן היטב מה דאיתא במדרש "שוחר טוב" לתהילים: "מהו מתיר אסורים . . כל הבהמה הטמאה בעוה"ז מטהר אותה הקב"ה לע"ל". וא"כ משמע (שלא רק החזיר יטהר, אלא) שכל החיות יטהרו לע"ל? אך לפי הנ"ל מובן שמדובר פה על התקופה השני' כנ"ל.

ולכאורה הנה יש להקשות על זה מהמובא בתניא פרק ל"ז, וז"ל: "מאחר שכללות

---

25) תניא פ"ו.

26) לשון כ"ק אד"ש מה"מ בנוגע לימות המשיח - אג"ק ח"ב ע' סח-ט.

27) ויש לעיין, שעפ"ז נראה לומר שמלכות אדום היא הקלה ביותר ולכן תטהר ראשונה, והרי ידוע שהיא "הרשעה ביותר"? וי"ל, שדווקא משום שכל חיות הקליפות מגיעה מקליפת נוגה ה"ה נקראת הרשעה ביותר (ליתר ביאור עיין בשיחת ש"פ ויצא תנש"א ס"ח ובהערות שם).

28) והנה לכאורה לפי ביאור זה אין מובן, שהרי בגאולה "ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ", וכיצד תהי' מציאות של בעלי חיים אלו בכלל (המגיעים מגקה"ט)? ומבאר הרבי (באגרת הנ"ל): לקליפות מצד עצמן אין שום כח לחיות שום דבר, אלא שהניצוצי קדושה המלובשים בהם מחיים, [רק ששקעו כ"כ בקליפות עד שכבר נקראים על שמם, (ע"ד "חתיכה נעשית נבילה")] ובגאולה שיתבררו הניצוצות הנה יתבררו אתם גם כל שאר הדברים.

וצ"ע לשיטת הרמב"ם, שהרי לכאורה גם לשיטתו בירור קליפת נוגה יהי' כבר בתקופה הראשונה (כפי שהי' בתחילת הבריאה – שהטוב והרע היו נפרדים), אך טהרת החזיר הרי זה שינוי מנהגו של עולם.

נפש החיונית שבכללות ישראל תהי' מרכבה קדושה לה' אזי גם כללות החיות של עוה"ז שהיא קליפת נוגה עכשיו תצא אז מטומאת' וחלאתה ותעלה לקדושה להיות מרכבה לה' בהתגלות כבודו . . ועל ידי זה יתבלעו ויתבטלו לגמרי כל השלש קליפות הטמאות כי יניקתן וחיותן מהקדושה עכשיו היא ע"י קליפת נוגה הממוצעת ביניהן" - כלומר שכל קיומם של גקה"ט תלוי בקליפת נוגה וכשתבטל היא, ממילא יבטלו גם הם. ואם כן כיצד יתכן שגקה"ט יתבררו רק בתקופה השני' בעוד שקליפת נוגה (שבה תלוי קיומם) תתבטל ותעלה לקדושה בתקופה הראשונה?

ואולי י"ל שישנו חילוק בין ביטול הקליפות, להפיכתן לקדושה. שלאחר שתעלה קליפת נוגה לקדושה, הנה לא תהי' עוד השפעת חיות לקליפות, ומשו"כ **הרוע** יתבטל (ודוגמא לזה, שכבר בתקופה הראשונה של הגאולה (לפי חסידות) החיות לא יזיקו), אך הקליפות לא יתבררו ויעלו לקדושה (החיות הטמאות לא יהפכו לטהורות). משא"כ בתקופה השני' של הגאולה, הנה בה, גם הקליפות עצמן יעלו לקדושה. (ולכן כל החיות הטמאות יהיו מותרות באכילה).

בירור הנחש

והנה אולי אפשר לומר שעי"ז נבין עוד עניין שנראה שנוי במחלוקת בחסידות: בנוגע לנחש איתא בספר הליקוטים להצ"צ[29] שגם בגאולה הוא לא יתברר (כדכתיב "עפר תאכל כל ימי חייך" – גם לימות המשיח), אלא רק שהאיבה בינו לבין זרע האשה תתבטל כמ"ש "ושעשע יונק על חור פתן".

ואילו כ"ק אד"ש מה"מ מבאר[30] ש"ועד"ז בנוגע לבעלי חיים – וגר זאב עם כבש וגו', ועד שגם הנחש (פתן וצפעוני) יהפך לטוב, כמ"ש "גם אויביו ישלים אתו" זה הנחש, וכמו שהי' בתחלת הבריאה (לפני חטא עה"ד) שהי' שמש גדול. ויתירה מזו יש לומר, דכיון שכל ירידה היא צורך עלי', בהכרח לומר, שבירור ועליית הנחש לעתיד לבוא תהי' למעלה יותר גם מהדרגא ד"שמש גדול" שהי' לפני הירידה" שמכאן משמע (שלא רק שיתברר אלא יתירה מזו) שבגאולה יהי' בדרגא נעלית עוד יותר מקודם ירידתו.

אך ע"פ המבואר לעיל העניין מיושב היטב כי בספר הליקוטים דיבר על התקופה הראשונה שבה רק החזיר יתברר, ואילו במאמר של הרבי מדובר על התקופה השני'

---

29) אות נון – סמך, ע' קט.

30) בספר המאמרים מלוקט ח"ג ע' כו.

שבה גם כל שאר החיות הטמאות (ובתוכם הנחש) יתבררו.

לסיכום:

לגבי עצם קיומם של החיות הבאנו את דעת ר"י – משביתן מן העולם, ואת דעת ר"ש – משביתן שלא יזיקו. ואת פסק ההלכה (כרבי שמעון).

ביארנו כיצד מסתדר דין זה אף לשיטת הרמב"ם (ש"לא יבטל דבר ממנהגו של עולם") כי לשיטתו יעוד זה יתקיים בתקופה השני'.

הובאנו דעות המפרשים בנוגע ל"עתיד חזיר להטהר", וכן את ביאורו של הרבי ותורת החסידות בעניין זה. (החילוק בין התקופה הראשונה, שבה רק החזיר יטהר. לתקופה השני' בגאולה שבה כל הבהמות והחיות יטהרו) וכן את ישוב הסתירה בעניין בירור הנחש לע"ל.

אומות העולם לעתיד לבוא

הת' מנחם מענדל שי' ורדי
ישי"ק חח"ל צפת

"נתאוו הנביאים והחכמים ימות המשיח – לא כדי שישלטו על כל העולם, ולא כדי שירדו בגויים ולא כדי שינשאו אותם העמים ולא כדי לאכול ולשתות ולשמוח; אלא כדי שיהיו פנויין בתורה וחכמתה, ולא יהי' להם נוגש ומבאל כדי שיזכו לחיי העולם הבא" (הל' מלכים פי"ב ה"ד)

טעם בריאת אומות העולם

ידוע שבר"ה, עת ש"כל באי העולם יעברו לפניך כבני מרון", הכל באים לדין על הנעשה בשנה החולפת, ובדין זה נכללים כל הברואים כולם: הדומם, הצומח, החי, בני ישראל וגם אומות העולם.

ומבאר כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א[1], שאומות העולם נידונים בהתאם לעזרתם לעם ישראל בעבודתם בעוה"ז הגשמי, שהרי עיקר בריאת הולם היא בשביל ישראל, וכמאחז"ל "חייב אדם לומר בשבילי נברא העולם"[2], ואומות העולם נבראו כדי לעזור לנו לקיים את תכלית כל הבריאה – "להיות לו ית' דירה בתחתונים"[3].

ומציאות זו תהי' בגלוי לע"ל, כנאמר "והיו מלכים אומנייך ושרותיהם מניקותייך"[4], וככתוב ברמב"ם הנ"ל ש"נתאוו החכמים והנביאים ימות המשיח . . כדי שיהיו פנויין בתורה וחכמתה" – וזאת בעזרת אומות העולם.

חוצה - גם לגויים

כ"ק אדמו"ר הזקן אמר לאחר מאסרו, שבענין החסידות הוא התכוון לכל עם ישראל ללא שום מיעוט של אף חוג אחר מעם ישראל, וזאת מצד הענין של "יפוצו

1) שיחת יום ב' דר"ה תשל"ט.
2) סנהדרין לז, א.
3) בראשית רבה ספ"ג.
4) ישעי' מט, כג.

מעיינותיך חוצה"[5].

היינו שעניינו של י"ט כסליו הוא שגם ב'חוצה', כמו שהוא – יומשכו המעיינות. וכפי שכותב אדה"ז בנוגע לי"ט כסליו[6]: "הפלה ה' והגדיל לעשות בארץ" – "**בארץ**" – שדווקא ה' הגדיל לעשות.

וכעין זה יהי' לעת"ל: מציאות אומות העולם לא תתמוגג, שהרי אף ש"את רוח הטומאה אעביר מן הארץ"[7], עדיין יתקיימו אומות העולם בשם "זרים", כמו שכתוב "ועמדו **זרים** ורעו צאנכם"[8]. ואעפ"כ, לא רק שהם לא ינגדו למציאות האלוקית, אלא אדרבה "אהפוך אל עמים . . לעבדו שכם אחד"[9].

מיתת אוה"ע לע"ל

איתא בישעי': "בלע המוות לנצח"[10] – לעת"ל מלאך המוות יבולע ולא ישלוט עוד ובמילא לא ימותו. לעומת זאת איתא כמה פרקים לאחר מכן: "והנער בן מאה שנה ימות"[11] ו"לא יהי' משם עוד עול ימים", היינו שכשימות אדם בגיל מאה שנה זה יחשב כקללה משום שמת 'צעיר'. ומכך משמע שתהי' מיתה לע"ל, אלא שהחיים יהיו ארוכים יותר מבזה"ז.

ובגמ'[12] מבואר,שב"בלע המוות לנצח" מדובר בעם ישראל, שבשבילם מלאך המוות יבולע לנצח; וב"והנער בן מאה שנה ימות" מדובר אודות אומות העולם שבהם מלאך המוות ישלוט (לאחר זמן).

אך במדרש רבה[13] מצינו דעת ר' יהושע בן לוי שאף אומות העולם לא ימותו כלל. ומה שנאמר 'והנער בן מאה שנה ימות' הוא דורש באופן שונה – שלעת"ל לא יענשו בידי שמים עד גיל מאה, שלא כמו בעוה"ז שנענשים מגיל עשרים.

והיוצא מזה הוא שלב' הדיעות, מציאותם של אומות העולם לע"ל היא דבר

---

5) שיחת ש"פ מקץ תשכ"ב.
6) בית רבי עמ' לה.
7) זכרי' יג, ב.
8) ישעי' א, ה.
9) צפני' ג, ט
10) ישעי' כה, ח
11) ישעי' סה, כ.
12) צא, ב.
13) בראשית רבה כו, ב.

המוכרח[14].

השקפת אומות העולם

בספר זכרי' נאמר[15] "והי' ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהי' ה' אחד ושמו אחד" – בגאולה יהי' **רק** אלוקות בעולם. ולא יהי' שייך בכלל ענייני טומאה ורוע. מובן שזה נוגע גם לאומות העולם - לאחר שאויבי ה' הרשעים יענשו ויאבדו – יהי' אידיאל כל העולם **רק** לעבוד את ה'.

ובלקוטי שיחות[16] מחלק כ"ק אד"ש מה"מ בין שני סוגי השקפות שונות על מצב העולם לעת"ל: השקפה מצד עם ישראל והשקפה מצד העולם.

ההשקפה מצד עם ישראל:

כל ענין משיח וכל גילוי האלוקות שלעת"ל, הם **רק** בשביל ישראל. ומה שהעולם יהי' כ"כ מזוכך ונקי, זהו כדי שלישראל יהי' מקום מוכשר וטוב לעבוד את ה', וכן גם אומות העולם יהיו קיימים לע"ל כיון שיהוו חלק קטן בהכשרת המקום לישראל על ידי עזרתם.

ההשקפה מצד העולם:

איתא בגמרא (מגילה י, א) לגבי קריעת ים סוף, שלאחר הניסים העצומים שעשה הקב"ה על הים ולאחר אבידת כל המצריים, ביקשו המלאכים לומר שירה לה', אמר להם הקב"ה: "מעשה ידי טובעין בים, ואתם אומרים שירה"? וממעשה זה מובן כי כל ברואיו של הקב"ה, חשובים כל אחד בפני עצמו.

וכך גם בעניינו - בגאולה יהי' נרגש בכל פרט שהכוונה בבריאתו היא הבירור והזכוך **שלו**, וגם אומות העולם ירגישו בגאולה את תכלית בריאתם.

אומות העולם = חלק מתכלית הגאולה.

ובשיחה הנ"ל מבאר כ"ק אד"ש מה"מ שלהלכה לדעת הרמב"ם (ועד"ז בתורת החסידות) הולכים לפי השקפת העולם הנ"ל:

---

14) ישנם דיעות הסוברות שאומות העולם יחיו רק לימות המשיח ששם שייך כרמים, צאן ומראה, אך בעולם הבא, מכיון שכבר לא שייך שם עניינים גשמיים לא נצטרך אותם, לכן בעוה"ב יתבטלו, אך יש הסוברים שאומות העולם ימשיכו להתקיים אף בעולם הבא. ואכ"מ.

15) זכרי' יד, ט.

16) לקוטי שיחות חלק כ"ג, שיחה לפר' בלק.

בהלכות מלכים כותב הרמב"ם[17]: "ויתקן את העולם **כולו** לעבוד את ה' ביחד", "ויחזרו **כולם** לדת האמת"[18], "ולא הי' עסק **כל העולם** לא לדעת את ה' בלבד"[19]. וכוונתו לא רק לבנ"י, אל לכל העולם כולו, כולל אומות העולם, וכפי שכתב הרמב"ם במ"א[20] שכל נכרי שמקבל על עצמו לקיין שבע מצוות בני נח ונזהר בהם – יש לו חלק לעוה"ב.

כלומר, שבמ"ת נפעל עילוי באומות העולם כך שהם יכולים לקבל שכר בפני עצמם על עבודתם הם.

וכן מצינו שכותב כ"ק אדה"ז בתניא[21]: "מיתרון ההארה לישראל יגי' חושך האומות גם כן". ומדייק כ"ק אד"ש מה"מ (בשיחה הנ"ל) שבזה שאדמו"ר הזקן אינו מסתפק בתיאור ההארה שתיהי' לישראל לעת"ל, אלא מוסיף ש"מיתרון ההארה לישראל יגי' חושך האומות גם כן", הנה בזה הוא מדגיש שההארה הנפעלת באומות העולם לעת"ל, היא ענין בפני עצמו.

אמנם באמת עדיין צריך להבין:

במדרש תנחומא נאמר[22]: אמר ר' יהודה בר שלום – בזכות ישראל נברא העולם . . בראשית, מהו בראשית? אלו ישראל נקראו ראשית". זאת אומרת, שכל העולם נברא רק בשביל ישראל, וא"כ צריך להבין כיצד ייתכן שלע"ל יהוו אוה"ע תכלית בפ"ע, בעוד שתכלית בריאת העולם היא בשביל ישראל דוקא?

ולכן מוכרחים לומר, שגם הגאולה של אוה"ע קשורה בגאולת עם-ישראל. וכדי להבין זאת, יש להקדים סיפור שסיפר כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ[23]:

בכל יום מימות החול הי' נוהג כ"ק אדמו"ר מהר"ש לצאת לטיול בדרך מסויימת. באחד הימים (מצד סיבה מסויימת), נסע הרבי המהר"ש בדך אחרת, וכל האנשים, הגויים ועמי הארץ שנכחו במקום באותה שעה, כשראו את הרבי כרעו והשתחוו לפניו, לאחר מעשה זה שאלו את הרבי המהר"ש אודות מה שהתחש, וענה שזהו מה שכתוב "ברוך תהי' מכל העמים" (דברים ז, יד).

---

17) הלכות מלך המשיח פי"א ה"ד.
18) שם פי"ב ה"א.
19) שם שם ה"ה.
20) שם פ"ח הי"א.
21) סוף פרק לו.
22) בראשית יו"ד (הוצאת באבער).
23) מאמרים מלוקטים עמ' כו.

ומבאר כ"ק אד"ש מה"מ בסיפור זה[24], שעל ידי זה שגם גויים מכירים בקדושה – הנה בכח זה, נעשה עילוי בישראל עצמם.

וכעת נבין בנקל מדוע גאולת אומות העולם קשורה בגאולת עם ישראל:

כאשר אומות העולם "לא יגזלו ולא ישחיתו"[25], אך ביטולם לאלוקות מגיע רק כי הם משועבדים לישראל ובהם זה לא נרגש – הרי אי"ז שלימות ענין הגאולה ש"והי' ה' למלך על **כל הארץ**" (ואכן, אם באומות העולם לא נרגש **בהם עצמם** שה' הוא 'מלך' – הגאולה לא בשלימות. ובמילא, נחסרים גילוים גם מישראל).

אבל כאשר העולם וכל אשר בו מרגישים הם עצמם שה' הוא 'מלך' ונעשה הענין של "**לקרוא** כולם בשם ה' **ולעבדו** שכם אחד"[26] – או אז, הגאולה הינה גאולה **שלימה** ובה נשלמת כוונת הבריאה[27].

---

24) שם.

25) רמב"ם הלכות מלך המשיח פרק יב ה"א.

26) צפני' ג, ט.

27) היינו שאף שמציאותם מג' קליפות הטמאות, מ"מ – בגאולה תתבטל מרכבת הרע שבג' קליפות הטמאות ומציאות אוה"ע והחיות הטמאות – תהי' מותרת (ראה אג"ק ח"ג אגרת תקז).

רווחה נשמית לעתיד לבוא

הת' שניאור שי' כהן
תות"ל רמת אביב

"ולא יהי' עסק כל העולם, אלא לדעת את ה' בלבד. ולפיכך יהיו ישראל חכמים גדולים ויודעים דברים הסתומים העמוקים וישיגו דעת בוראם כפי כח האדם, שנאמר: 'כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים" (הל' מלכים פי"ב ה"ה)

כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א התייחס לפסיקותיו של הרמב"ם בהלכות מלכים בנוגע לימות המשיח והבהיר כי מהם ניתן ללמוד - "איך צריך להתכונן לזה, והסדר בפועל דביאת הגאולה האמיתית והשלימה".

כ"ק אדמו"ר מלך המשיח עסק רבות בדברי הרמב"ם. כ"ק אד"ש מה"מ העריך את הרמב"ם והדגיש כי כל דברי הרמב"ם הם בתכלית הדיוק[1]. התייחסות מיוחדת נתן הרבי לפסיקתו של הרמב"ם בסוגיות בענייני גאולה ומשיח, ואף הצהיר כי "ע"י לימוד הרמב"ם ממהרים ומזרזים את הזמן דימות המשיח"[1]. באחת ההתוועדויות בשנת תשנ"ב התייחס הרבי לכך שאת חיבורו "משנה תורה" בוחר הרמב"ם לסיים בהלכות הנוגעות לימות המשיח והבהיר כי מהן ניתן ללמוד - "איך צריך להתכונן לזה, והסדר בפועל דביאת הגאולה האמיתית והשלימה"[2].

תיאור הסדר בפועל של הגאולה האמיתית והשלימה

את תיאור הסדר בפועל של הגאולה האמיתית והשלימה ניתן למצוא בפסיקותיו של הרמב"ם בהלכות מלכים ומלחמותיהם: "המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות בית דוד ליושנה הממשלה הראשונה, ובונה מקדש ומקבץ נדחי ישראל. וחוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם"[3]. את מצב העולם בימות המשיח מתאר הרמב"ם במונחים של רווחה גשמית: "ובאותו הזמן לא יהי' שם לא רעב ולא מלחמה

1) התוועדויות תשמ"ג ח"ג עמ' 1573.
2) התוועדויות תשנ"ב ח"ב, עמ' 105.
3) הלכות מלכים, פרק יא, הלכה א.

ולא קנאה ותחרות, שהטובה תהי' מושפעת הרבה וכל המעדנים מצויין כעפר". ולמרות זאת, מבהיר הרמב"ם: "ולא יהי' עסק כל העולם, אלא לדעת את ה' בלבד. ולפיכך יהיו ישראל חכמים גדולים ויודעים דברים הסתומים העמוקים וישיגו דעת בוראם כפי כח האדם, שנאמר: "כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים""[4].

ניגודיות בין הרווחה הגשמית ובין ההתעלות הרוחנית

הרבי מלך המשיח מתייחס לניגודיות בין הרווחה הגשמית (מעדנים ורכוש גדול) ובין ההתעלות הרוחנית הצפוי' בגאולה האמיתית והשלימה, ומקשה: הרי מתיאור הרמב"ם את מצבם של בני ישראל: "ולפיכך יהיו ישראל חכמים גדולים ויודעים דברים הסתומים וישיגו דעת בוראם", מובן דכאשר בנ"י יהיו במצב כזה אין חשיבות לניסים ונפלאות הגשמיים הנ"ל שיהיו בפירות הארץ[5].

קושי' זו מתחדדת במיוחד לאור פסיקתו של הרמב"ם: "לא נתאוו החכמים והנביאים ימות המשיח לא כדי שישלטו על כל העולם ולא כדי שירדו בעכו"ם ולא כדי שינשאו אותם העמים ולא כדי לאכול ולשתות ולשמוח אלא כדי שיהיו פנויים בתורה וחכמתה ולא יהי' להם נוגש ומבטל כדי שיזכו לחיי העולם הבא"[6]. כלומר, הרי הענין של ימות המשיח הוא שאז יהי' "ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים" וכל העניינים הגשמיים לא יתפסו מקום, ומה נוגע שיהי' אז רכוש גדול?

רווחה גשמית כאמצעי לשמירת תורה ומצוות

ניתן לתרץ את העיסוק במעלת המעדנים הגשמיים ותועלת השפע הגשמי בכך שכאשר "הטובה תהי' מושפעת הרבה" הרי זה אמצעי לכך "שיהיו ישראל פנויים בתורה וחכמתה ולא יהי' להם נוגש ומבטל".

אך תירוץ זה מתעלם מהעובדה שהשלימות הצפוי' בגאולה האמיתית והשלימה נעלית יותר גם מאותה שלמות שהיתה בזמן שביהמ"ק הי' קיים, כולל בימי שלמה המלך שלא היו מלכיות שהצירו לישראל ויכלו לעסוק בתורה ומצוות כהוגן[7]. כלומר, השלימות שתהי' בימות המשיח היא לא רק מצד זה שתהי' אפשרות לעסוק בתורה ומצוות.

---

4) שם פרק י"ב, הלכה ה.
5) חידו"ב ח"א ע' 135 (מלקו"ש חל"ז ע' 79).
6) הלכות מלכים, פרק י"ב, הלכה ד.
7) לקו"ש חכ"ז ע' 249.

שלמות מצות ידיעת השם - הגדר של ביאת המשיח

בהמשך לכך, מדגיש הרבי מלך המשיח כי מה שמיוחד בשלימות של ימות המשיח הוא שדווקא אז "לא יהי' עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד". כלומר, שרק בגאולה האמיתית והשלימה ניתן יהי' לקיים בשלימות את "מצוות ידיעת השם" שהיא ה"יסוד" וה"עמוד" דכל המצוות, זאת מכיוון שדווקא בימות המשיח, כאשר תתקיים ההבטחה "והסירותי את לב האבן מבשרכם", רק אז תרבה הדעה והחכמה כמו שנאמר: "כי מלאה הארץ דעה את ה'"[7].

ועפ"ז מובן כי החיוב להאמין בביאת המשיח ולחכות לביאתו כולל את כל המעלות שיהיו אז, גם המעלות הגשמיות, כי תיאור המעלות הללו הוא ביאור וטעם על השלמות של קיום התומ"צ שתהי', ובמיוחד השלמות של מצות ידיעת השם – "וישיגו דעת בוראם". מובן אם כן שהאמונה ברווחה הגשמית היא פסק דין בנוגע למעשה בפועל והיא פרט וגדר בחיוב של האמונה בביאת המשיח[7].

רווחה גשמית - עניין צדדי ואמצעי לשלמות בשמירת תורה ומצוות

אך הרבי מלך המשיח אומר שתירוץ זה לא מספיק כדי להסביר את העיסוק הנרחב בעניינים הגשמיים בגאולה האמיתית והשלימה, מכיוון שלפי הנ"ל, הגדר דביאת המשיח הוא – שלימוד התורה וקיום המצוות של עם ישראל יהי' אז בתכלית השלמות, אך מצב העולם שיהי' ב"אותו הזמן", שלא יהי' בו "לא רעב ולא מלחמה וכו'", הוא רק עניין צדדי שיסייע לישראל לעסוק בתומ"צ בשלימות, וכמ"ש הרמב"ם: "לא נתאוו החכמים והנביאים ימות המשיח כו' אלא כדי שיהיו פנויים בתורה וחכמתה".

וא"כ, מדוע התיאור דמצב העולם שיהי' בגאולה האמיתית והשלימה הוא פרט וגדר בחיוב האמונה בביאת המשיח[7]?

עניין המצוות - לפעול בכוחות ואיברי האדם ובעולם הגשמי

הרבי מלך המשיח מתרץ את העיסוק בעניינים הגשמיים הצפויים בימות המשיח בכך שעניין המצוות הוא לפעול בכוחות ואיברי האדם ובחפצים הגשמיים, שבהם מקיימים המצוה, שיהיו כפי הוראת התורה. כלומר, שהמצוות יפעלו באדם ובעולם שיהיו בציור המתאים בכל פרטיהם כפי שהם צריכים להיות ע"פ הלכות ודיני התורה, ופעולה זו תהי' בתכלית השלמות רק בימות המשיח, שאז יהי' העולם בציור המתאים וכו'. כלומר, שלא רק שלא יהי'מניעות מצד העולם לקיום התומ"צ, אלא אדרבה – שהעולם גופא יהי' באופן ד"מלאה הארץ דעה את ה'" כדי לאפשר

לעם ישראל לקיים את "מצות ידיעת השם" בשלמות[7].

הברכה מעצמותו ית' - פועלת דווקא בעניינים הגשמיים

כאמור, עניין זה יתאפשר דווקא בגאולה האמיתית והשלימה מכיוון שכאשר מדובר בשכר של אורות והשפעות שמוגדרים בגדר של "בלי גבול", הם אינם יכולים להתגלות למטה במעלתם ומדרגתם אלא דווקא בדרך צמצום ומיעוט ההשפעה, אז הברכה וההשפעה הגדולה ביותר היא גילוי נעלה בעניינים רוחניים.

אבל מכיון שבגאולה האמיתית והשלימה מקור הברכה הוא מדרגה של "ופניתי אליכם", מעצמותו ית' שהוא לא מוגדר בשום גדר, לכן מגיעה הברכה דווקא בעניינים גשמיים, כלומר, בשפע גשמי בטוב הנראה והנגלה בלי שום צמצומים כמו שזה מצד עצמותו ית'[8].

שלימות התורה והמצוות - כאשר פועלים ומשפיעים בעניינים גשמיים

ויותר מכך, זה שהגוף מתענג בטבעו מדברים גשמיים (מעדנים ורכוש גדול) הוא לפי שענינים אלו שייכים לגוף מצד ענינו הפנימי, ולכן, ע"י הרכוש גדול והמעדנים יתוסף בעניין של "ומלאה הארץ דעה את ה'" – ע"ד העניין שבגאולה האמיתית והשלימה הנשמה תהי' ניזונת מהגוף[9].

ומזה יובן גם מה שנאמר שהתורה היא חיינו, כלומר, שהגילוי והביטוי של זה שהתורה היא חיותו וכל מהותו של האדם, היא כאשר התורה פועלת ומשפיעה לא רק על ענייני נשמתו, עניינים רוחניים ונעלים, אלא גם בעניינים גופניים ובכל ענייניו הגשמיים השייכים אליו[5].

האמונה ברווחה הגשמית נכללת בחיוב של האמונה בביאת המשיח

מהתירוץ של הרבי מלך המשיח ניתן להבין מדוע הרמב"ם מאריך בתיאור מצב העולם שיהי' בביאת המשיח – אף שהתיאור דמצב העולם הוא לכאורה רק תנאי וענין צדדי שעי"ז יתאפשר קיום התומ"צ בשלמות – כי בכך שהעולם יהי' במצב כזה – מתבטאת השלימות דתומ"צ שפועלים גם בעולם, ולכן נכללים גם העניינים הגשמיים בחיוב של האמונה בביאת המשיח[7]. מתירוץ זה ניתן גם להבין לעומק מדוע האמונה בביאת המשיח הוא עיקר בדת, כי בזה מודגש העניין של שלמות

8) ליקו"ש חי"ז ע' 229.
9) סה"מ מלוקט ח"ה ע' רמג ואילך.

התורה ומצוותי', שסוף סוף יפעלו בעולם, שיהי' במצב כזה שיתאים לקיום התומ"צ בשלימות7 בגאולה האמיתית והשלימה תיכף ומיד ממש.

זכותם של כל ישראל לעוה"ב ותחית המתים

הת' שמואל שי' מזרחי
ישי"ק חח"ל צפת

"העולם הבא אין בו גוף וגוי' אלא נפשות הצדיקים בלבד בלא גוף כמלאכי השרת . . כך אמרו חכמים הראשונים: העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתי'ה ולא תשמיש אלא צדיקים יושבים ועטרותי'ה בראשיהם והנהנין מזיו השכינה – הרי נתברר לך שאין שם גוף לפי שאין שם אכילה ושתי'" (הל' תשובה פ"ח ה"ה)

פתיחה

עניין תחית המתים, הוזכר במקומות מסוימים בתורה, ולמשל – בתנ"ך - בחומש דברים בפר' האזינו[1] – "אני אמית ואחיה", וכן בס' דניאל[2] "ורבים מישני עפר יקיצו", וכן בס' ישעיהו[3] ובס' יחזקאל[4] וכן במאמרי רז"ל רבים בגמ' – המשנה במס' סנהדרין – "כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא", וכן מסופר לעיתים בגמ' בכ"מ על וויכוחי חכמי ישראל עם מינים ואפיקורסים על ענייני תחיית המתים, ולדוגמא[5]:

"אמר לו ההוא מינא (כופר) לגביהא בן פסיסא: ווי לכון חייביא דאמריתון מיתי חיין - דחיין מיתי, דמיתי חיין (אבוי לכם שאתם אומרים שהמתים יחיו. שכן אפילו החיים מתים, ודאי שאין המתים קמים)? אמר לו ווי לכון חייביא דאמריתון מיתי לא חיין דלא הוו חיי דהוי חיי לא כל שכן (אבוי לכם האומרים שהמתים לא יקומו. שכן אלו שלא נולדו - נולדים וחיים, אלא שכבר חיו לא כל שכן שיחיו שוב)! וכן מצינו עוד מקומות[6] והוכחות בדברי רז"ל על ענייני תחיית המתים לעת"ל.

ולאחר מכן, מגיע הרמב"ם וכותב בהקדמה לפי' המשניות שלו לפרק חלק

1) דברים לב, לט
2) דניאל יב, ב,יג
3) ישעי' כו, יט
4) חזון העצמות היבשות, ספר יחזקאל, פרק לז, צא-יב.
5) מסכת סנהדרין צא, א.
6) לדוגמא: מסכת סנהדרין צ, ב. צ"א, א. ועוד.

במסכת סנהדרין, שכל עניינה של תחית המתים והעולם הבא הוא בעיקר שכר רוחני, ולא שכר גשמי גם לגוף[7].

שיטת הרמב"ם היא איפוא, שתחית המתים הינה רק לצדיקים, ואף הם יקומו לתחי' לזמן קצר ולאחמ"כ נפשותיהם יצאו מן הגוף ויעברו לחיי העוה"ב, שהוא יהי' לכל ישראל, אך ברוחניות.

בעקבות דבריו של הרמב"ם, הוא הותקף[8] ע"י כו"כ מגדולי ישראל שהשיגו עליו היאך הוא יכול לומר דבר כזה, שתחיית המתים היא שכר רוחני ולא שכר גשמי, ובעקבות התקפה זו, נאלץ הרמב"ם לכתוב את מאמר תחיית המתים, בו הוא מסביר באריכות את שיטתו בנוגע לתחיית המתים והעוה"ב. מפאת קוצר היריעה וגודל האיגרת, נצטט כאן מספר קטעים נבחרים מתוך האגרת הנ"ל:

"ובארנו בפרק חלק, והודענו הסיבה אשר שמתנו לבאר לכוון העולם הבא מבלתי תחיית המתים. ואמרנו, שלא ראינו בני אדם נושאים ונותנים רק תחיית המתים לבד, היקומו ערומים או בלבושיהם, וכיוצא באלו השאלות. אמנם העולם הבא שכחוהו לגמרי . . ועוד, שאנחנו בארנו שם שתחיית המתים היא פינה מפינות תורת משה עליו השלום, שאינה התכלית האחרון, הוא חיי העולם הבא".

וכן כותב שם לאחמ"כ:

"ובארנו גם כן שבעולם הבא אין בו מציאות גופות, אחר שאמרו חכמים זיכרונם לברכה שאין בו לא אכילה ולא שתיי' . . יהי' אם כן מציאותם בטלה גמורה".

ולאחמ"כ כותב בחריפות רבה ביותר:

"לא אליכם כל עוברי דרך הביטו וראו! משה ואליהו עליהם השלום, כליהם לא היו לבטלה, ששניהם היו אנשים מבני העולם הזה, אכלו ושתו בהם לפני המופת ואחריו, ואיך יקישו מזה למציאות הנמשכת אשר אין תכלית לה, אלא כמו שאמרו ז"ל "לעולם שכולו טוב לעולם שכלו ארוך" - איך יהיו בו כלים לגוף לבטלה?!"

ומכל הנ"ל מובן אשר שיטת הרמב"ם היא אשר תחיית המתים בגוף הגשמי

---

7) וראה בס' היד החזקה הלכות תשובה: העולם הבא **אין בו גוף וגוי' אלא נפשות הצדיקים בלבד בלא גוף** כמלאכי השרת . . כך אמרו חכמים הראשונים: העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתי'ה ולא תשמיש אלא צדיקים יושבים ועטרותי'ה בראשיהם והנהנין מזיו השכינה – **הרי נתברר לך שאין שם גוף לפי שאין שם אכילה ושתי'**.

8) ולדוגמא : דברי הראב"ד על שיטתו: "דברי האיש הזה בעיני קרובים למי שאומר אין תחיית המתים לגופות אלא לנשמות בלבד. וחיי ראשי לא הי' דעת חז"ל על זה".

איננה עיקר השכר, אלא עולם הבא, וגם הוא – ברוחניות לנשמות בלבד.

ומ"מ, זוהי שיטת הרמב"ם, אך הרמב"ן[9] נחלק עליו וסובר שהשכר לעת"ל יהי' לנשמות בגופים. תורת החסידות[10], הכריעה כשיטת הרמב"ן.

ועתה, עיקר העניין שעליו נתעכב, הוא לא פרטי עניינה של תחיית המתים, (מה יקרה ומתי יקרה ואיך יקרה, ועניין זה מבואר רבות בדרושי רבותינו נשיאנו ובתורת כ"ק אד"ש מה"מ, ותן לחכם ויחכם עוד) אלא הביאור בעניין שנאמר בתחילת פרק חלק במשנה במסכת סנהדרין – "כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא".

כל ישראל יש להם חלק – מצד מעשה המצוות השייך בכולם

והעניין בפשטות הוא, כמובן מדברי המשנה – שכל ישראל יזכו לעת"ל לגילוי דעוה"ב ותחיית המתים. ולכאו' – הדבר דורש ביאור, שהרי לשכר של הגילוי דג"ע – לא כל יהודי זוכה, ורק הצדיקים וכו' וכו', ואילו לשכר שנעלה פי כמה וכמה מצד כמה סיבות[11], כל יהודי יזכה! וצריך להבין, מהו עניין השכר לעת"ל, שכולם יקבלו, בשונה מהשכר דג"ע, שאין זה כך.

והנה כ"ק אד"ש עונה על שאלה זו במאמר ד"ה כל ישראל תשל"ג[12], שהשכר בג"ע ניתן מצד הנשמה, ופירוש הדברים הוא, שהשכר בג"ע ניתן על העניינים הרוחניים שקיים האדם, כמו למשל – השגת התורה, וכוונת המצוות, שבזה הרי יש חילוקים בין אדם לחבירו (וכמו שמובן בפשטות, שיש הבדל עצום בין כוונת מצות תפילין של משה רבינו, לבין כוונת המצווה של יהודי פשוט, שאינו יודע כ"כ את שורש כוונות המצווה, וממילא אינו מכוון כ"כ), וממילא – כל אחד מקבל את השכר – הגילוי בג"ע – לפי דרגתו והשגתו, ולכן בעניין זה יש חילוקים בין קבלת השכר של אדם לשכר של חבירו.

משא"כ השכר והגילוי דתחיית המתים, אינו ניתן מצד הנשמה , אלא מצד מעשה המצוות (בגוף האדם), שבזה כל ישראל שווים[13] – שהרי מעשה הנחת

---

9) בספרו שער הגמול.

10) לקו"ת פר' צו, דרך מצוותיך מצות ציצית

11) ולמשל: דרגת הגילוי שיהי' לעת"ל בתחיית המתים ובעוה"ב, יהי' נעלה שלא בערך מדרגת הגילוי בג"ע – משום שדרגת הגילוי בג"ע היא זיו השכינה, גילוי שניתן לכ"א לפי מדרגתו, והגילוי לעת"ל הוא – א. מעצמות א"ס, ב. לנשמות בגופים, ועוד כמה הבדלים, ואכ"מ.

12) נדפס בסה"מ מלוקט ח"ד, וגם בתור שיחה בלקו"ש חי"ח [המתורגם] ע' 365. עיי"ש.

13) ואפי' רשעים – גם הם מלאים מצוות כרימון (עירובין, יט, א.) ולהעיר, שלכאו' ענין מעשה

התפילין של יהודי פשוט ע"פ הלכה הוא בדיוק כמו מעשה הנחת התפילין של משה רבינו, ומכיוון שהשכר דתחיית המתים ניתן על מעשה המצוות בפועל, ובזה כל ישראל שווים – ולפיכך מובן מדוע כל ישראל יזכו לשכר דלעת"ל.

[נקודה נוספת שמתבארת היטב היא – מדוע השכר יהי' לעת"ל לנשמות **בגופים** דוקא? והרי לכאו' – גילוי כ"כ עצום – עצמות אין סוף – מהי הקשר והשייכות של הגוף אליו? והתשובה היא כמתבאר לעיל – שדווקא מצד הגוף שעושה בפועל בגשמיות את המצוות – זוכים לגילוי זה, וממילא מובן, שגילוי העצמות לעתיד לבוא, לא יהי' רק לנשמה, אלא אדרבא ואדרבא – גם לגוף, שהוא הרי פעל את הע ניין].

אך עדיין, אפשר לשאול – מדוע השכר על דבר כ"כ פשוט לכאו' – מעשה המצוות שכל ישראל שווים בו – יהי' כ"כ נעלה – גילוי העצמות לנשמות בגופים? ומסביר כ"ק אד"ש מה"מ ביאור נפלא בעניין:

מטרת בריאת העולם היא – כפי שמובא במדרש תנחומא – "נתאווה הקב"ה להיות לו יתברך דירה בתחתונים", דהיינו, שהתאווה והרצון האלקי הוא, שדווקא בעולם הזה, עולם העשי' הגשמי, שבו יש כביכול מציאויות נפרדות מאלוקות, שם דווקא – תהי' דירה לו יתברך, וזה ע"י מעשה המצוות בגשמיות דוקא של כל יהודי, שעי"ז עושה דירה לקב"ה פה בעולם הזה הגשמי. ולפי"ז מובן ג"כ מדוע השכר יהי' כה נעלה – מכיוון שזוהי המטרה והתכלית של כל הבריאה כולה – לעשות בפועל – ע"י מצוות בגשמיות דירה לקב"ה בתחתונים.

כל ישראל יש להם חלק – מצד המעלה והתענוג דישראל עצמם

עד כאן, נתבאר איפוא, שלב ראשון בעניין חלקם של כל ישראל בגילוי דתחיית המתים - מצד מעשה המצוות שבו שווים כולם.

ביאור נוסף, ואף נעלה יותר – מבואר בד"ה להבין עניין תחיית המתים תשמ"ר[14]:

במאמר שם, שואל כ"ק אד"ש מה"מ את השאלה הנ"ל (מד"ה כל ישראל) – מה שונה השכר דעוה"ב שאותו כולם יקבלו, מהשכר דג"ע שלא כולם זוכים לו?

המצוות כאן הוא לא בכמות כי אם באיכות, ולפי"ז כל אדם – גם אם עשה רק כמה מצוות בודדות – יזכה לגילוי דעוה"ב. ובפרט שמדובר בגילוי העצמות – שאינו מוגבל. ודו"ק.

14) נדפס בסה"מ מלוקט ח"ג. עיי"ש.

ומבאר את התירוץ הנ"ל, שבג"ע השכר הוא על השגת התורה והכוונה וכו' ולפי"ז השכר משתנה מאדם לאדם ע"פ גודל ההשגה והכוונה, משא"כ השכר לעת"ל ניתן על מעשה המצוות ובזה כולם שווים, ולפיכך כולם יזכו לשכר דלעת"ל, ומביא כהסברה והוכחה לזה את המשנה בסנהדרין "כל ישראל . . שנא' ועמך כולם צדיקים" - וצדיקים קאי על עושי המצוות (משום שכל המצוות נק' בשם צדקה ומקיימם נק' צדיק), וא"כ כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא- משום ש"ועמך כולם צדיקים" – מקיימים (ומלאים ב) מצוות.

ומקשה ע"ז: מהמשך המשנה "נצר מטעי מעשה ידי להתפאר" משמע, שכל ישראל יזכו לתחיית המתים לעת"ל, לא רק מצד קיום מעשה המצוות, אלא גם מצד מעלה מיוחדת שיש בהם עצמם – כמוכח מלשון המשנה "נצר מטעי מעשה ידי להתפאר" – היינו שיש מעלה בישראל עצמם שלכן יזכו בגילוי דלעתיד?

ומבאר כהקדמה לזה, את ההבדל בין ג"ע לימות המשיח – שג"ע הוא גילוי מ'אור הממלא' וממילא שייך בו חילוקי מדריגות, וכדי לעלות למדרגה עליונה יותר בג"ע – עליו לטבול ב"נהר דינור" ולהתבטל מהשגת המדרגה הקודמת, כדי להשיג את הדרגה העליונה יותר,

ובימות המשיח – לא יצטרך להתבטל ממדרגתו הקודמת כדי להשיג את המדרגה הבאה, אלא החידוש הוא – שגם כאשר הוא נמצא במדרגתו הנוכחית – יכול לעבור ולהשיג את הדרגות העליונות יותר, ללא צורך בביטול.

והטעם לדבר (שבג"ע עליו להתבטל מן המדרגה הקודמת כדי לזכות למדריגה היותר נעלית, ובימות המשיח לא יצטרך להתבטל אלא אפילו בהישארו במדרגה הקודמת, יוכל להשיג המדרגה הנעלית יותר) הוא משום שג"ע הוא עניין אור הממלא – המשתלשל ויורד מדרגה לדרגה, וממילא כאשר האדם רוצה לעלות מדרגה אחת לדרגה גבוהה יותר – עליו "להפשיט" את עצמו מהדרגה הקודמת, ואז, יוכל לעבור לדרגה נעלית יותר. משא"כ בימות המשיח – הגילוי יהי' מבחי' סובב כל עלמין – שאינו כמו 'אור הממלא' המצטמצם ויורד לפי יכולת הקיבול של הכלי, אלא נמצא בכולם בצורה שווה ללא התלבשות פנימית, וממילא לא יצטרך לבטל א"ע ע"מ להשיג את המדרגה הבאה, מכיוון שהגילוי נמצא בכולם במידה שווה (וממילא ישיג הגילוי ללא ביטול כלל).

אך עדיין, גם בימות המשיח, יש ענין של חילוקי מדריגות, מצד אור הסובב, אך בגילוי דתחיית המתים , שיהי' מעצמות אין סוף - לא יהי' בו התחלקות כלל. ובזה

עצמו ב' עניינים – גילוי מצד מעשה המצוות, וגילוי יותר נעלה מצד מעלת ישראל עצמם, מצד בחירת עצמותו ית' בהם,

וי"ל בדא"פ שענין זה הוא נעלה פי כמה מהעניין דמעשה המצוות, שהרי בעניין מעשה המצוות – מקיים המצווה את הציווי, דהיינו שנרגש פה ענין של מציאות נפרדת דעושה המצוה ממצווה הציווי, אך באופן השני – שזוכים לגילוי מצד בחירת הקב"ה בנשמות ישראל – מודגש ההתכללות והחיבור דנשמות ישראל (חלק אלוקה ממעל ממש) עם מקורם ושורשם – עצמותו ית'.

היעודים הגשמיים לעתיד לבוא

הת' מנחם מענדל שי' סגל
ישי"ק תות"ל נתניה

"מהו זה שכתוב בכל התורה כולה: אם תשמעו – יגיע לכם כך; ואם לא תשמעו – יקרה אתכם כך.. והבטיחנו בתורה, שאם נעשה אותה בשמחה ובטובת נפש ונהגה בחכמתה תמיד – שיסיר ממנו כל הדברים המונעים אותנו מלעשותה..ומפני זה נתאוו כל ישראל, נביאיהם וחכמיהם לימות המשיח – כדי שינוחו ממלכויות שאינן מניחות להם לעסוק בתורה ובמצוות כהוגן; וימצאו להם מרגוע וירבו בחכמה.. וסוף כל השכר כולו והטובה האחרונה שאין לה שכר וגירעון הוא – חיי העולם הבא" (הל' תשובה רפ"ט)

"ובאותו הזמן לא יהי' שם לא רעב ולא מלחמה ולא קנאה ותחרות – שהטובה תהי' משפעת הרבה וכל-המעדנים מצויין בעפר. ולא יהי' עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד. ולפיכך יהיו ישראל חכמים גדולים ויודעים דברים הסתומים וכו'" (הל' מלכים פי"ב ה"ה)

פתיחה

בנוגע למצב הגאולה לעתיד לבוא מצינו בדברי חז"ל ריבוי אמרות ומדרשים על השכר הגשמי המובטח לבנ"י בגאולה.

ולדוגמא: נאמר בגמרא[1] שהארץ עתידה להצמיח בגדים ומיני מתיקה, התבואה תצמח לגבהים אדירים, וכמו"כ מובא בתורת כהנים שבאותו יום שנוטעים את העץ – באותו יום מצמיח פירות, ועוד.

ולקמן נדון אי"ה באופן וטעם הדברים.

השיטות בזה

על כל הייעודים הגשמיים שיהיו לע"ל, נשאלת לכאורה שאלה פשוטה[2]:

---

1) כתובות דף י"א, ב.
2) אברבנאל ר"פ בחוקותי.

מדוע יהי' השכר דוקא בגשמיות ולא ברוחניות, והרי בזמן הגאולה בנ"י יהיו עסוקים רק ברוחניות (וכדברי הרמב"ם "ולא יהי' עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד"), וא"כ מדוע יהי' שכר בגשמיות?

בכדי להשיב על שאלה זו יש להקדים דיון דומה בנוגע לשכר **בעוה"ז** על קיום המצוות, אשר דנו בזה המפרשים מדוע על קיום המצוות ניתן שכר גשמי ולא רוחני, והרי עיקר ושלימות השכר הוא תועלת רוחנית[3]?

על כך ישנם כמה תשובות אשר מהוות כמה שיטות בנוגע להסתכלות על היעודים הגשמיים, ובכללות ה"ה ב' שיטות[4]:

א. דעת הרמב"ם: הרמב"ם סובר אשר כל מטרת השכר הגשמי היא בכדי שתהי' אפשרות לעבוד את ה' בלי שום טרדות ומניעות, היינו הסרת המונעים, אבל אמיתיות השכר היא באמת ברוחניות – בעוה"ב (נשמות בלא גופים כשיטת הרמב"ם).

ב. דעת הראב"ע: מכיון שלרוב בנ"י בד"כ אין רצון לשכר רוחני, והתורה על הרוב תדבר, לכן נתנה תורה שכר לפי ערכם – שכר גשמי – שזה יזרז אותם ללמוד תורה ולקיים מצוות.

ואזלי בזה לשיטתיהו – שיטות המפרשים במהות היעודים הגשמיים לעת"ל:

א. דעת הרמב"ם: גם בגאולה (בזמן שבנ"י נשמות בגופים), ליעודים הגשמיים לא תהי' מטרה בפני עצמה, אלא כל מטרתה היא שבנ"י יוכלו לשבת ברוגע, ולעבוד את ה' במנוחה מבלי להיות מונחים בצרכים הגשמיים (ולכן הם לא עיקר השכר).

ב. דעת הראב"ע: גם לעת"ל לא יגיעו כל בנ"י לרצון ביעודים רוחניים – שכר רוחני, משום שעדים לא תהי' לכולם השגה בזה, אלא יהי' סדר והדרגה בעבודה, מחיל אל חיל, עד לשלימות העבודה – מאהבה, ולכן יש צורך בניסים גשמיים (היעודים הגשמיים) שיהוו זירוז לאדם לקיים תומ"צ.

הקושיות בזה

וצריך להבין:

---

3) הבא לקמן הוא ע"פ לקו"ש חל"ז, עמ' 79 ואילך.

4) ע"פ הכלי יקר עה"פ בחוקותי כו, יב. וראה שם לתוספת ביאור.

א. אם כפי הרמב"ם, אשר כל מהות היעודים הגשמיים היא הסרת המונעים בלבד, מדוע – בנוגע לגאולה – האריכו חז"ל והפליאו כ"כ במעלת היעודים הגשמיים עד כדי כך – שנראה שיש בהם מעלה בפ"ע?

ב. גם לפי דעת הראב"ע, אשר היעודים הגשמיים הם זירוז לרוב בנ"י אשר אין להם השגה בדברים רוחניים, נמצא, שפרשת בחוקותי מדברת רק אל רוב בנ"י, אשר בכדי לזרזם בקיום התומ"צ נדרש שיהיו יעודים מעולמם, מהמקום בו הם מונחים – יעודים גשמיים.

וקשה, שהרי אמרו חז"ל ש"אם בחוקותי תלכו" דהיינו "שתהיו עמלים בתורה" – לא הדרגא הרגילה של קיום תומ"צ (-רוב בנ"י) – אלא לימוד וקיום מתוך עמל – דרגא גבוהה יותר, ועבורם לא צריך יעודים גשמיים בכדי לזרזם, אלא די ביעודים רוחניים?

ועוד יותר, דהרי "בחוקותי" מלשון חקיקה, שהיגיעה בתורה היא לא באופן של עמל סתם, אלא באופן שהתורה ומצוות חקוקים בכל מהותו, שזה מאוחד איתו ללא אפשרות לפירוד – אותה מציאות ממש, וא"כ, לאותם אנשים שאין אצלם שום דבר חוץ מהתורה ומצוות, ברור שיעודים גשמיים לא תופסים אצלם אפילו משהו, ואיך יתכן שלאדם כזה אומרים יעודים גשמיים?

הביאור בזה ע"פ חסידות

והביאור בזה:

התורה היא חייו של היהודי כנאמר "הוא חייך ואורך ימיך", והפירוש הוא שהתורה לא רק נותנת לאדם חיים, אלא שהיא המהות של החיים שלו ובלעדי זה אין כלום.

ובאדם עצמו ישנם כמה חלקים הנחלקים באופן כללי לג' – הראש, הגוף והרגל.

הראש הוא החלק הנעלה ביותר באדם, ובו נמצאים החושים והשכל – הכוחות הנעלים של האדם.

הגוף הוא חלק פחות יותר, אך נעלה לכשעצמו, בו שוכנים המידות של האדם.

הרגל הוא החלק הכי תחתון ובו יש את כח ההליכה – שלא ניכרת בו מעלת האדם.

והנה, התחלקות זו היא רק בנוגע לכוחות הפרטיים של הגוף, אך עצם קבלת

החיות – שהיא למעלה מהתחלקות לפרטים – הרי היא נמצאת בכל הגוף בשווה. וזאת משום שחיות הנפש היא המהות של האדם ולכן נמצאת בכל מקום בגוף בשווה. **ולדוגמא**: אדם ששמח – הרי הבחינה האמיתית אם השמחה היא אמיתית או לא זה כאשר השמחה לא נשארת רק בראש או בלב, אלא מתפרצת גם למעשים שלו, ועד לריקוד ברגלים.

ואותו דבר הוא גם לגבי התורה:

הבחינה האמיתית אם התורה היא חיותו וכל מהותו של האדם זה רק אם התורה פועלת בו בכל העניינים. היינו לא רק על עניינים רוחניים, אלא גם בעניינים גשמיים. ולכן השכר על לימוד התורה לא יכול להיות רק בעניינים רוחניים, כי אז אין הוכחה אמיתית שהתורה היא כל מציאותו, אלא צריך להיות דוקא בדברים גשמיים ואז נראה שהתורה היא לא כמו דבר נוסף על המציאות שלו, אלא היא כל מציאותו, שלכן העיסוק בה מביא תועלת גם בעניינים גשמיים.

והסיבה לזה שהתורה היא חיות האדם, היא כיוון שהתורה היא "חד" ממש עם הקב"ה, וכמו שהקב"ה הוא המקור של הכל, וממנו באים כל סוגי השלימויות, הרוחניות והגשמיות, כך גם בתורה, היא מביאה תועלת לכל הנמצאים בעולם, ולכל העניינים בעולם, גשמיות ורוחניות.

ועפ"ז מבואר גם השאלה מדוע לעת"ל יהיו יעודים גשמיים דוקא, משום שזה מראה על השלימות של בנ"י בקיום תומ"צ:

זה שעכשיו עניני העולם באים בקושי, זה (גם) מכיוון שהם לא כלים להשפעה של הקב"ה. וגם אדם שלומד תורה ומקיים מצוות כמו שצריך, אין השפע הטוב המושפע לו בא מיד, כי עדיין יש הבדל בין הגשמיות והרוחניות, הם לא מאוחדים.

והחידוש שיהי' בימות המשיח זה שיראו את הרוחניות בתוך הגשמיות, ולכן באותו יום שנוטע את העץ, באותו יום עושה פירות. שזה העניין של חקיקה (כנ"ל), שאין לאותיות שום מציאות ואחיזה, אלא האבן עצמה, שלכן לעת"ל – תתגלה הרוחניות גם בגשמיות, משום שאין הבדל כלל, אלא הכל מגלה את ה' בעולם.

ביאורים נוספים

ויש לבאר גם באופן אחר[5]:

5) ע"פ לקו"ש חי"ז שיחה ב' לפר' בחוקותי ס"י.

כ"ק אד"ש מה"מ מסביר אשר סתם כך, השכר הוא בגדר של "בלי גבול" שהוא עצמו לא יכול להתגלות בתוך העולם, וע"ד הפתגם בחסידות 'גם בלי גבול הוא גבול' – שהוא לא יכול לרדת לבל"ג. משא"כ היעודים דלעת"ל צריכים להיות דוקא גשמיים, משום שאז הטובה תושפע מעצמותו ית', ולכן מתבטאת דוקא בגשמיות.

וכ"ז משום שבעצמותו ית' אין מעלה ומטה, רוחני וגשמי, אין דברים המגבילים ואין חילוקי מדרגות ודרגות. לכן אין הבדל איפה זה מתגלה, ולכן זה מתגלה **גם** ביעודים הגשמיים, אך מצידנו, המבחן אם זה עצמותו ית', או אור בלתי מוגבל אחר (שממנו רק נשפע קצת לגשמי), המבחן הוא האם עיקר ההשפעה היא דוקא בגשמיות, או לאו. שזה היתרון של אור העצמות – שחודר בגשמיות ללא שום הבדל מהרוחניות.

ביאור זה קשור עם הביאור הקודם: האור ה"בלי גבול", מוגבל (כנ"ל), ואינו יכול להתגלות בגבול, אשר על כן, המבחן האמיתי אם האור בא מעצמיותו של הקב"ה או מדרגות פחותות יותר, הוא האם אור זה חדר בכל הפרטים של המושפע או רק בדברים השייכים אליו. מהות הירידה לעולם היא "לעשות לו ית' דירה בתחתונים", כיצד עושים זאת? ע"י התומ"צ, וכמו שהוסבר למעלה, הרי האחדות האמיתית עם התומ"צ היא דוקא כאשר זה מגיע וחודר גם ביעודים הגשמיים, ואמיתיות ענין הדירה הוא – כאשר עצמותו ית' חודר גם בפרטים הכי קטנים, היינו שהסיבה והמסובב שניהם חודרים בגשמיות העולם, גם התומ"צ וגם הקב"ה, ולכן זה מתגלה (משני הכיוונים) גם **ובעיקר** (שהרי זה המבחן האמיתי כנ"ל) ביעודים הגשמיים.

ביאור נוסף הקשור עם הביאור הנ"ל: במאמר ד"ה ויאמר גו' מחר חודש[6], מוסיף כ"ק אד"ש מה"מ קו חדש, אשר הטעם לכך שהגוף מתענג מדברים גשמיים הוא לפי שהם שייכים לגוף מצד ענינו הפנימי, ולכן ע"י השכר הגשמי יתוסף במלאה הארץ דיעה את ה' – כמו העניין שהנשמה תהי' ניזונת מהגוף:

זה שהנשמה תהי' ניזונת מהגוף הוא כיון דלעת"ל תתגלה מעלת הגוף, שהוא יותר נעלה מהנשמה (סובב לעומת ממלא), וכן הוא בנוגע ליעודים הגשמיים, שלעת"ל תתגלה מעלת הדברים הגשמיים על הרוחניים. ודוקא בגאולה תתגלה המעלה – כשבנ"י יהיו מושלמים בדרגתם, והאור האלוקי הנעלה – עצמות יאיר בעולם, ללא שום העלמות והסתרים, אז תתגלה המעלה של הגוף.

ואפ"ל שבהמשך לביאור הקודם – שהעצמות חודרת הכי למטה, היא מגלה

6) סה"מ מלוקט ח"ה, ס"ט.

ומעלה את המטה – שהרי כל הגבוה יותר נופל מטה יותר – עד כדי כך, שנראית מעלתו בבירור בלי העלמות והסתרים (אמנם הנקודה בביאור הקודם היא שרק בכח העצמות – לחדור בתחתון ביותר [בלא יחס להעלאה שלו], אך אפשר להמשיך בקו זה עם הביאור הזה – שרק בכח העצמות שיהי' "הנשמה ניזונת מן הגוף).

לסיכום נמצא שישנם ג' ביאורים שונים:

א. היעודים הגשמיים מראים על חדירת התומ"צ בכל האדם והעולם.

ב. היעודים הגשמיים מראים על גילוי העצמות.

ג. היעודים הגשמיים באים כתוצאה מגילוי מהותם הפנימית (ע"ד הנשמה ניזונת מהגוף).

ביאור שיטת הרמב"ם ביחס ליעודים הגשמיים

כאמור לעיל, הקשנו על שיטת הרמב"ם מדוע חז"ל האריכו והפליאו כ"כ במעלת היעודים הגשמיים, אם הם רק "הסרת המונעים"?

ולכאורה התי' הנ"ל אינם לשיטתו, משום שהם מסבירים מדוע היעודים הגשמיים הם כן ענין בפ"ע, ולא רק אמצעי טכני בלבד, אך ניתן לשלב הסברים אלו גם כפי שיטת הרמב"ם עצמה:

בלקו"ש חכ"ז[7] מביא כ"ק אד"ש מה"מ את שיטת הרמב"ם ביעודים הגשמיים דלעת"ל – שהם רק משל וחידה, ושואל עליו שאלה פשוטה אך עם זאת עוצמתית ביותר, איך לפי הרמב"ם יהי' תחיית המתים לעת"ל, והרי "אין לך שינוי מנהגו של עולם גדול יותר מזה"?

ומתרץ שלפי הרמב"ם ישנם ב' תקופות בימות המשיח: תקופה ראשונה בה הכל יהי' כמשל וחידה, ותקופה שני' בה הכל יתקיים כפשוטו, ושואל כ"ק אד"ש מה"מ מדוע **צריך** שתהי' תקופה שניה? ומה הסיבה שתהי' תקופה שניה?

ומקשר זאת עם תיווך הגמ' בנוגע לאופן ביאת המשיח – אם בעני ורוכב על חמור, או ארו עם ענני שמיא, שדבר זה תלוי באם זכו – שאז עם ענני שמיא, או לא זכו – שאז בעני ורוכב על חמור. דתיווך זה (זכו או לא זכו), קשור גם עם שתי התקופות הנ"ל. אם ח"ו לא זכו נכנסים לתקופה ראשונה, ללא הנהגה ניסית, ואם זכו נכנסים ישר לתקופה השני'.

---

7) עמ' 191 ואילך.

ומה שהרמב"ם מתאר את הגאולה – כמו האופן הראשון הוא כיוון שהרמב"ם הוא ספר הלכות, מביא את מה שבטוח יהי', מבלי להיכנס לשקו"ט אם זכו או לא זכו, ובעומק יותר – הרמב"ם מבאר את עצם גדרו של משיח, אשר מצד ענינו עולם כמנהגו נוהג, אך בהחלט יתכן מצב של שינוי מנהגו של עולם, וענין זה הוא דבר נוסף על גדרו של משיח.

אך גם אם בנ"י יכנסו לתקופה הראשונה, הרי בתקופה זו גופא בנ"י יתעלו בעבודת ה' עד שיגיעו למצב של זכו – וממילא תהי' התקופה השני' – הנהגה ניסית[8].

לפי זה ניתן ליישב את הרמב"ם עם ביאור תורת החסידות בעניין היעודים הגשמיים:

גם לפי הרמב"ם, אכן קיים עניין ביעודים הגשמיים לכשעצמם, אך זה יתגלה בתקופה השני', שבנ"י יהיו במעמד ומצב של זכו, ואז בכל דבר יתגלה ענינו האמיתי של כל דבר **(כביאור ג)**, והאלוקות תחדור בכל דבר **(כביאור ב)**, ויהי' השכר האמיתי על תומ"צ לאחרי שלימותם – בתקופה הראשונה **(כביאור א)**, אך מה שהרמב"ם כותב בהלכות תשובה פ"ט – שעניין היעודים הגשמיים הוא הסרת המונעים, כוונתו היא למה שאינו חידוש על ענין משיח, ההנהגה הטבעית, התקופה הראשונה, שבה (כדברי כ"ק אד"ש מה"מ בקונטרס תורה חדשה, סי"ב) יהי' עדיין מציאות הרע, היינו שהאלוקות לא תחדור בגילוי, מעלת הגוף עדין לא תהי' (כ"כ) גלוי', ואז רק תתאפשר שלימות בתומ"צ, ולכן ענין היעודים הוא הסרת המונעים, בכדי להגיע לשלימות בתקופה השני' – שכל העניינים הנ"ל יומשכו בשיא השלימות והתוקף, ואז ליעודים הגשמיים יהי' ענין לכשעצמם[9].

---

8) ולכן מוסיף באגרת תחית המתים ש"אין דברינו זה החלטי" - כי יתכן מצב של זכו, וכמבואר בשיחה.

9) אפשר לומר חילוק זה גם לדעת הראב"ע, שדבריו נסובים אודות התקופה הראשונה משא"כ בתקופה השני' כו', אך אי"ז מוכרח.

המעודה הגשמית דלע"ל

הת' ישראל שי' פלדיני
ישי"ק חח"ל צפת

"אל יעלה על הלב שבימות המשיח יבטל דבר ממנהגו של עולם, או . . חידוש במעשה בראשית, אלא עולם כמנהגו נוהג. וזה שנא' בישעי' וגר זאב עם כבש וכו', משל וחידה . . שיהיו ישראל יושבים לבטח עם רשעי העולם המושלים וכו' . . וכן כיוצא באלו הדברים הכתובים בעניין המשיח – משלים הם, ובימות המשיח יוודע לכל לאיזה דבר היו משל ומה עניין רמוז בהם" (הל' מלכים פי"ב ה"א)

מחלוקת הרמב"ם והרמב"ן

ידועה המחלוקת בין הרמב"ם להרמב"ן האם ייעודים אלו דלע"ל הם גשמיים או רוחניים.

דעת הרמב"ם[1]: **"העולם הבא אין בו גוף וגוי' אלא נשמות הצדיקים בלבד בלא גוף כמלאכי השרת, הואיל ואין בו גויות – אין בו לא אכילה ולא שתי' ולא מכל הדברים שגופות בני אדם צריכין להם בעולם הזה, ולא יארע דבר מן הדברים שמארעין [שמתרחשים] לגופות בעולם הזה, כגון ישיבה ועמידה ושינה ומיתה ועצב ושחוק וכיוצא בהן.**

כך אמרו חכמים הראשונים: "העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתי' ולא תשמיש, אלא צדיקים יושבים עטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה". הרי נתברר לך שאין שם גוף, לפי שאין שם אכילה ושתיה".

דעת הרמב"ן[2]: **"כל אלו דברים ברורים שעולם הבא האמור בכל מקום אינו עולם הנשמות והשכר מגיע להם מיד אחר המיתה, אלא עולם שהוא עתיד הקב"ה לחדשו לאחר ימות המשיח ותחיית המתים".**

---

1) הלכות תשובה פ"ח ה"ב.
2) שער הגמול בסופו.

והנה ידוע[3] שתורת החסידות הכריעה כדעת הרמב"ן (ואכ"מ).

סעודת שור הבר ולויתן

ידוע שאחד מהעניינים שיהיו לעתיד לבוא, הוא סעודת שור הבר והלוייתן, ואף שהיא תהי' בגשמיות (כנ"ל), צריך להבין מה עניינה ברוחניות;

ובהקדים, שבסעודה זו יהי' קינגי' גדולה (מסיבה שמשתעשעים בה בלחימת חיות) בה ישבו הצדיקים, ויראו כיצד הם נשחטים, השור רץ לנעוץ את קרניו בלוייתן להרגו, ומיד קם הלוויתן ושוחטו בסנפיריו וכו'.

וברוחניות העניינים: מסביר אדמוה"ז[4] – הצדיקים שיושבים בסעודה, מתחלקים לשני סוגים, הצדיקים מהסוג הראשון נקראים "נוני ימא" (הדגים שבים) ועבודתם היא ברוחניות, "לכוון כוונות בלב ולייחד יחודים עליונים" (ולאחד העולמות לא"ס ב"ה) ולא במצוות גשמיות, וכמו רשב"י שהי' במערה י"ג שנה, ניזון מכמה חרובים, ושתה מים, וכך בוודאי לא התאפשר לו לקיים מצוות מעשיות, כגון אכילת מצה בפסח, קידוש על יין, אתרוג, סוכה, וכו' וכו' (ועד"ז האריז"ל), והם כדגים שהים מכסה עליהם - "עלמא דאתכסיא".

והצדיקים מהסוג השני הם צדיקים שעבודתם היא (בעיקר) בקיום מצוות מעשיות ("ושמחת בחגך" – המשכה וגילוים עליונים פה בעולם שלנו) כמו שחז"ל אומרים "אין שמחה אלא בבשר" – שזה מצות שלמי שמחה של כל יו"ט, שכעת זה ביין וזה חייב להעשות דווקא בגשמיות.

אמנם בעבודה זו יש חסרון, והוא: שהם לא יכולים להגיע לדרגות הכי גבוהות ונעלות, וזוהי מעלת הצדיקים מהסוג הראשון (נוני ימא) שהם כן יכולים להגיע לדרגות אלו. ולכן צריך את שני הסוגים, הסוג הראשון – בכדי להגיע לדרגות הכי נעלות. הסוג השני – בכדי להמשיך אותם בגשמיות, על ידי מצוות מעשיות.

ויש עוד מעלה בכל סוג מהצדיקים, שאין בסוג השני:

מעלתו של הסוג הראשון, הוא כמו דג ששט בים וב'טיסה' אחת מגיע רחוק מאד. ומעלתו של הסוג השני, שיש להם התלהבות – רתיחת הדמים (כמו שור בעולם הזה). ולדוגמא, התלהבות מאכילת בשר שלמים (וכמובן שאין זו התלהבות מהבשר הגשמי, אלא מהעלאה שהצדיקים מעלים ממנו לקדושה), משא"כ בצדיקים

3) לקו"ת צו טו, ג'. שה"ש סה, סע"ב. ועוד.
4) לקו"ת ר"פ שמיני.

שהם מסוג הדגים שאצלם הכל בנחת ללא התלהבות יתירה.

והקב"ה עושה מלחמה בין השור ללוויתן:

השור הוא כנגד הצדיקים שעבודתם בגשמיות (שור **הבר** שהוא זך (ה"בר" זה השמחה והתלהבות ורשפי אש שיש להם), אבל אין זה מגיע להילוך הנפלא של הצדיקים מסוג הא' והלוויתן ישחט את השור, כלומר, יעלה אותו ע"י ה'טיסה' שלו עם הסנפיר (שאיתו הוא 'טס' וגם שוחט). וגם השור יעלה את הלוויתן, שהרי ציוויי התורה הם בגשמיות. וזה מה שיוסיף שור הבר בלוויתן. "והקב"ה יראה להם לצדיקים, את כללות עבודתם בעוה"ז ששניהם טובים כאחד".

ענין הקניגי'

אדמו"ר האמצעי מסביר[5], ובהקדמה: ישנו 'אירוע מיוחד' שנקרא 'קיניגיה' והוא – שמתאספים שרים ומלכים יחדו, וצופים במלחמת חורמה של ב' חיות טרף. ובכדי שהחיות ירצו להרוג אחת את השני' בכל כוחם, השרים מרגיזים אותם אחת על השני' כדי שירצו להלחם בכל כוחם (שמצד עצמם אינם רוצים בכך). וזה התענוג והצחוק שלהם לראות את המלחמה הזו.

אמנם מכיון שיש לחיות כמעט את אותו הכח, ואין באפשרותם לגבור אחת על השני' במהירות, אזי עוזרים להם, ראשית כל לארי' (לדוגמא), עד שהוא כמעט מנצח, ואז ברגע האחרון עוזרים לנמר (לדוגמא) לגבור עליו, וכן להיפך כמה וכמה פעמים, עד שלבסוף מנצח אחד מהם. כמובן שנצחונו לא הי' בכח עצמו, ללא העזרה, ואפשר לומר שכל המלחמה כאן הייתה בכח של המסייעים (השרים וכיוצא בזה).

והנמשל הוא: מלחמת היצרים, הטוב והרע, הקדושה והקליפה. הנה לפעמים הטוב גובר ולפעמים ההיפך, ואף שנראה כאילו זה בכח עצמם. כמו צדיק ורשע, שבצדיק יש בכוחו להתגבר ואילו לרשע אין, אבל באמת זו לא מלחמה אמיתית, וכל כוחו של הצדיק בא מהקב"ה שהוא "עוזרוהו, ואלמלא הקב"ה עוזרו, אין יכול לו",

וכן להיפך, לפעמים יעזור הקב"ה ליצה"ר של הרשע להתגבר עליו עוד יותר ולהפילו לשאול תחתית, וזה - על ידי התלבשות העזרה של הקב"ה לצדיק ולרשע לעניין מלחמה זו – לפעמים כך, ולפעמים כך.

וזהו הצחוק שיהי' ב'קיניגיה' לעתיד, שהקב"ה יראה לצדיקים את המלחמה והפיכת הרע לטוב ("ויתרון אור הבא מן החושך") ואז יתגלה מבחינת עצמות התענוג

5) תו"ח תולדות יב, ד ואילך.

הפשוט שבעצמות אין סוף ממש, ולכן יתגלה אז בחינת הצחוק העליון שיעשה הקב"ה לצדיקים ב'קיניגיה' הגדולה.

ואלו הם פרטי המלחמה:

הלוויתן - כנגד הצדיקים הנקראים לוויתן, כי לוויתן הוא עניין של התקשרות והתחברות – "הפעם ילווה אישי" שהם התקשרו והתחברו במחשבתם ביחוד ממש עם אלוקות (בחכמה ובינה שלהם) בלי פירוד ממש כלל, כמו שבים הדגים מאוחדים עם המים כל כך, עד שאינם יכולים לחיות מחוץ למים אפילו רגע אחד.

השור – שמשתלשל מפני השור, מהשמאל שבמרכבה, והוא רע גמור מהגבורות הקשות ביותר. וזהו היצה"ר שמתגבר על הטוב ומנסה להפילו. וזוהי המלחמה: השור רץ לנגוח (תוקף גבורותיו הוא בנגיחתו) את הלוויתן והקב"ה עוזרו, לשור.

וברגע האחרון הקב"ה עוזר ליצר הטוב ומיד הוא קם ושוחט את היצר הרע. וכנ"ל, המלחמה לא הייתה בכח עצמם כי אם הקב"ה הוא זה שעזר להם, שעוזר פעם לזה ופעם לזה עד שלבסוף הלוייתן מנצח.

ברכת המזון בסעודה זו

בהמשך מתאר המדרש כיצד יהי' ברכת המזון בסעודה זו, שיגישו את הכוס לאברהם אבינו, ולא ירצה לברך כי יצא ממנו ישמעאל, יגישו ליצחק ולא ירצה ג"כ וכו', עד שלבסוף יגישו לדוד מלכא משיחא שיאמר: "אני אברך ולי נאה לברך שנאמר כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא".

והנה לכאורה הטענות של האבות לכך שאינם רוצים לברך (שיצא מהם ישמעאל – עשו וכו') לא גרמו להם מעולם לא לזמן בברכת המזון, ומדוע כאן דוקא אינם רוצים לברך?

אלא הסיבה היא שלא רצו לברך על יין זה דווקא, משום שזהו יין המשומר משמת ימי בראשית. והביאור בזה:

יש שני סוגי עצים, עץ החיים, ועץ הדעת שהוא תערובת של טוב ורע. והנה אמרו רז"ל שעץ הדעת הי' יין. וביין יש שתי בחינות, א. נכנס יין יצא סוד. ב. אפשרי גם להשתכר מהיין, ולהגיע לענייינים בלתי רצויים, שמחה של ישות.

וכל זה הוא ביין שאינו משומר (זה שיש בו תערובת של רע), אבל יין המשומר הוא מעץ החיים, שלמעלה מעץ הדעת שהשמחה היא בתכלית הביטול כמו שכתוב

"שמחו צדיקים בה'" "וישמחו בך". ואין לרע שום יניקה. ולכן לפעמים נאמר "יין ישמח לבב אנוש" שזהו עניין של 'קטנות עיכוב הלב', ולפעמים נאמר על היין "המשמח אלוקים ואנשים" שהשמחה היא בתכלית הביטול ממש.

ולכן נקרא יין זה "יין המשומר בענביו" שהענבים ליין - הם רק כמו כלי לאור, וזה – כשכל החסדים מכוסים, שאז היין נקרא משומר – שהוא ביטול במציאות כמו באצילות ש"איהו וחיוהי וגרמוהי חד" (הוא, האורות והכלים דבר אחד).

וידוע שבגאולה תהי' עליי' לכל העולמות, עד שמלכות תגיע לבחינת כתר. ויין זה השמחה, והשמחה היא בחינת התגלות. אבל יין המשומר הוא בחינת עונג שהוא העלם (ביטול) ולא מורגש שזה העניין של מוחין דאבא – ביטול שלמעלה מהשמחה. ולכן הכוס תהי' מיין המשומר מבחי' העונג שהוא בתכלית הביטול ובגלל שלע"ל תהי' עלי' למלכות – היא תגיע לבחי' אין ממש, דרגת הביטול של יין המשומר.

ולכן אברהם לא הסכים לזמן על יין זה – כי יצא ממנו ישמעאל אפי' שהוא התנתק ממנו ואפי' שבגאולה יתברר הכל, בכ"ז תהי' עדיין יניקה מבחי' קו החסד של אברהם ולכן לא רצה לעשות זימון על יין המשומר בכדי שלא תהי' שום יניקה כלל שתומשך לישמעאל וכן ביצחק ויעקב.

אבל דוד מלכא משיחא אומר "אני אברך ולי נאה לברך", כי הוא מבחי' המלכות דאצי' שהיא כנגד כתר ולכן "כתר עליון, איהו כתר מלכות" שהארת הכתר היא דווקא במלכות.

ולכן דווקא דוד אמר "לי נאה לברך" כי הוא הי' בתכלית הביטול.

תחיית המתים

הת' יחיאל שי' קדם
ישי"ג חח"ל צפת

"אל יעלה על הלב שבימות המשיח יבטל דבר ממנהגו של עולם, או יהי' שם חידוש במעשה בראית, אלא עולם כמנהגו נוהג. וזה שנאמר בישעי' וגר זאב עם כב ונמר עם גדי ירבץ משל וחידה. ענין הדברשיהיו ידראל יודבין לבטח עם רשעי אומות העולם המולים כזאב ונמר . . וכן כל כיוצא באלו הדברים בענין המשיח הם משלים, ובימות המשיח יודע לכל אי זה דבר הי' משל ומה ענין רמזו בהן" (הל' מלכים פי"ב ה"א)

שיטת הרמב"ם

בשנת ד'תתקל"ז סיים הרמב"ם לכתוב את חיבורו המפורסם "היד החזקה" המקבץ לכל תורה שבעל פה[1]. כאשר התפרסם החיבור בקרב תפוצות ישראל, היו כאלה שיצאו נגד החיבור בטענות כאלה ואחרות. ובעקבות כך הוצרך הרמב"ם להשיב נגד כל הטענות.

אחת הטענות המרכזיות נגד הרמב"ם הייתה שלכאורה, הוא כופר באמונה בת מאות השנים של עם ישראל ב"תחיית המתים", אחד היעודים המרכזיים בגאולת ישראל, שבו כל המתים יקומו מעפרם וישובו לחיות כאחד האדם, היו כאלה שהבינו מדברי הרמב"ם שהוא אינו מאמין בכך, בעקבות דבריו בהלכות מלכים[2] ש"אל יעלה על הלב שבימות המשיח יבטל דבר ממנהגו של עולם . . אלא עולם כמנהגו נוהג . . וכן כל כיוצא באלו הדברים בעניין המשיח הם משלים". וכן דבריו בהלכות תשובה[3] ש"העולם הבא אין בו גוף וגוי' אלא נפשות הצדיקים בלבד בלא גוף כמלאכי השרת". דברים אלו גרמו לראב"ד ולעוד כמה מגדולי הדור לחשוב שהרמב"ם אינו מאמין בתחיית המתים ח"ו.

---

1) ראה הקדמת הרמב"ם לספר היד.
2) פרק יב הלכה א.
3) פרק ח הלכה ב.

בשל כך, הוציא הרמב"ם בשנת ד'תתקנ"א את "איגרת תחיית המתים", שבה הוא מסביר את שיטתו בעניין.

תמצית האיגרת: בחלק הראשון הוא מסביר את שיטתו, שהתחי' המדוברת תתרחש לפני העולם הבא, אבל אינה התכלית האחרון המכונה "עולם הבא" שבו יהיו נשמות ללא גופים, מכיוון שרק על ידי התנתקות מן החומריות אפשר להגיע ל"טובה האמיתית". ומכיוון שטעה ההמון לחשוב שרק לדבר המלובש בגוף יש קיום אמיתי[4], הם הבינו שהתכלית היא דווקא לנשמות בגופים. ולכן כאשר הם ראו את דבריו ש"בעולם הבא אין בו גוף" הסיקו מכך שהוא כופר בתחי'. הוא פרך את שאלתם מעיקרה, שהרי בפירוש המשניות שלו[5] הוא כתב במפורש שהתחי' שהיא אחד מעיקרי האמונה.

בחלק השני הוא מבאר את עיקר האמונה בתחי', שכל הכופר בה הוא ככופר באותות ומופתים שבתורה. ולא שייך לומר על כך שזהו רק משל ותו לא. ושלאור דברים אלו, דבריו בספר הי"ד אינם מוקשים כלל. ומכיוון שבעולם הבא (שכאמור, יהי' אחרי תחיית המתים) אנו נגיע אל התכלית ללא הזדקקות לגוף, ממילא הגוף לא יהי' קיים אז.

בחלק השלישי הוא מתרץ ב' שאלות: א. מדוע ישנם פסוקים בנביא הסותרים את התחייה? – מכיוון שהנביאים מתארים את טבע המציאות, ובמציאות אין מקום לתחי' כלל. ב. מדוע התחי' לא מוזכרת בתורה[6]? – כי התורה לא רצתה לכתוב דבר הנשמע מופרך מן המציאות לחלוטין, שיתכן ויגרום ליהודים ריחוק מהיהדות.

ובהקשר לכך, הרמב"ם מסיים את האיגרת בביאור מהות הניסים והמופתים.

מהות התחיה

יוצא איפה שלשיטת הרמב"ם חובת האמונה בתחי' היא יסוד חזק באמונתינו, מכיוון שכפירה בכך מהווה כפירה באותות ובמופתים שבתורה.

אך דא עקא ששיטתו של הרמב"ם בעניין זה לא נתקבלה למעשה:

ישנה דעה שחולקת על הרמב"ם בעניין, והיא שיטת הרמב"ן. הרמב"ן[7] טוען

---

4) ולכן הם גם טעו לחשוב שה' מלובש בגוף.
5) מסכת סנהדרין, הקדמה לפרק עשירי.
6) בפירוש, אמנם ישנם דרשות מן התורה הרומזות על התחי', וכדלקמן.
7) שער הגמול בתחילתו.

שהתכלית האחרון היא **כן** נשמות בגופים, ותחיית המתים **היא היא** השלב האחרון בגאולת ישראל ולא נשמות בלי גופים. והוא מביא לכך כמה ראיות מן המקורות[8], וכך נפסק למעשה בתורת החסידות[9].

ומכך מובן, שלרמב"ן יש נדבך נוסף בכל נושא התחיי', והראי' שהוא מתעקש על כך שזה יהי' התכלית האחרון. ואם כך נשאלת השאלה: מדוע התכלית האחרון תהי' **דווקא** לנשמות בגופים? הרי (כנ"ל באיגרת הרמב"ם) רק ע"י התנתקות מן החומריות אפשר להגיע אל הטובה האמיתית?

וביאור העניין[10]:

התכלית שלשמה ברא הקב"ה את העולם, היא מפני שנתאווה הקב"ה שיהי' לו דירה בתחתונים[11], שיהודי ע"י עבודתו יברר ויזכך את העולם[12] שיוכל להוות משכן לה'.

מה זאת אומרת לברר? בעת בריאת העולם הרע הי' מציאות נפרדת מהטוב. רק שבעקבות חטא עץ הדעת נעשתה תערובת של הטוב עם הרע. המונעת כביכול את בניית הדירה לה' פה בעולם. ומשום כך אין אנו יכולים בעולם הזה לראות, להרגיש ולחוש את ה'[13], מפני תערובת הרע המסתירה על כך.

כיצד עושים את זה? ע"י קיום המצוות. המצוות הם הרצון העצמי של ה' כפי שהוא ירד והשתלשל בתוך העולם. וע"י כך מגלה היהודי בכל מקום בעולם את מציאותו של ה', ומגיע ע"י כך לרווח כפול: א. התממשות המטרה הסופית שלשמה נברא העולם. ב. שכר נפלא ועצום ליהודי על עבודתו בבירור העולם, המסובב גופא מעצם עבודתו[14].

---

8) לדוגמא: (המשנה בתחילת פרק עשירי במסכת סנהדרין) "כל ישראל יש לכם חלק לעולם הבא . . ואלו שאין להם חלק לעוה"ב האומר אין תחית המתים מן התורה", ז"א שהעולם הבא המוזכר במקורות הוא זמן תחיית המתים.

9) דרך מצוותיך מצוות ציצית, י"ד ע"ב "וכן הוא האמת על פי קבלה", ועוד.

10) על פי ספר המאמרים מלוקט ח"ד ד"ה "כל ישראל", ספר המאמרים מלוקט ח"ב ד"ה בלע המוות, ואגרות קודש לכ"ק אד"ש מה"מ חלק ב איגרת ר.

11) תניא פל"ו בתחילתו.

12) שם פל"ז.

13) לחידוד: את מהות האלוקות אי אפשר לחוש, אבל ע"י פעולותי' אפשר להרגיש את מציאותה.

14) ובלשון התניא שם: "כי הגורם שכר המצווה היא המצווה בעצמה כי בעשייתה ממשיך האדם גילוי אור א"ס ב"ה".

ובכל התהליך הזה ישנם שלושה שלבים:

א. העולם הזה – המלחמה עם הרע, הזמן שבו אין אפשרות לחוש את האלוקות, מפני הרע המעורב עם הטוב.

ב. ימות המשיח – הרע יוברר ויופרד מהטוב, והאדם יגיע לשלימות שבה הוא הי' כמו לפני חטא עץ הדעת, ולכן יוכל להאיר בו גילוי אלוקות נעלה יותר[15], אך עדיין תישאר מציאות רע בעולם.

ג. תחיית המתים – שאז יעביר ה' את רוח הטומאה והרע כליל מן הארץ. וכבוד ה' יתגלה בעולם בלי שום לבוש וכיסוי[16].

ולכן השכר לעתיד יינתן דווקא לנשמה בגוף[17]. כי כאמור לעיל הדירה לה' צרכה להיות **דווקא** בתחתונים ובגשמיות העולם. ואם ישאל השואל, מדוע הגוף יזדקק לקום בשנית? למה שלא יקבל את שכרו בלי לקום מעפרו? התשובה היא, שמציאות המוות והמיתה נוצרה בעטיו של חטא עץ הדעת וכתוצאה מתערובת הרע עם הטוב, ואילולא זאת האדם וחווה היו חיים חיי נצח. וכאשר אנחנו נברר את הרע כמקודם החטא, ואף נבטלהו כליל מן העולם, שוב לא תהי' מציאות של מוות והאדם יחזור לחיות חיי נצח[18].

ועפכ"ז יובן, מדוע התכלית תהי' דווקא לנשמות בגופים – כי התאווה של ה' היא להתגלות דווקא בחומריות העולם, ולא רק ברוחניות, כדוגמת הנשמות בלבד ללא הגופים[19].[20]

---

15) אור הסובב כל עלמין.

16) היינו שיהי' גילוי העצמות.

17) הנשמות גם ייהנו מגילוי זה מכיוון שבזכותם התאפשר לגוף לקיים את המצוות (מאמר ד"ה "כל ישראל" הנ"ל).

18) ויש לשאול, שע"פ האמור לעיל, התחיי' אמורה להתרחש עוד בימות המשיח, כי הרי כבר אז הרע יוברר מהטוב כמקודם החטא? אמנם צדיקים קמים לתחיי' בימות המשיח (זח"א ע' עא וראה להלן), אבל בנוגע לכל עם ישראל מאי? ואולי יש לומר, שמציאות המוות תתבטל אבל הגוף עדיין לא יקבל את חיותו בחזרה. אבל ק"ק ע"פ המבואר בפנים שהרי האדם נברא כך שיוכל לחיות לעד, ורק עניין צדדי (חטא עץ הדעת) מנע את זאת ובהסתלק הבעי' האדם אמור לשוב לחיות לעד כבתחילה. וצ"ע.

19) ועל פי זה אפשר לומר, שהתשובה לדברי הרמב"ם ש"רק ע"י התנתקות מן החומריות אפשר להגיע אל הטובה האמיתית". כל זה אמור רק במדרגות שהאדם יכול להגיע אליהם ע"י עבודתו, אבל כאן המדובר במתנה הניתנת לאדם מלמעלה (ראה איגרת הנ"ל) ולכן הוא יוכל להגיע אליהם ללא התנתקות מן החומריות, ואדרבה, רק ע"י כך כנ"ל בפנים.

20) יש המתרצים שמכיוון שקיום המצוות יתבצע ע"י הגוף והנפש יחדיו, לכן גם קבלת השכר יהי' לשניהם יחדיו. אבל תירוץ זה אינו מסביר מדוע התכלית תהי' **דווקא** לגופים (שם).

מקור התחיה

היעוד של תחיית המתים לא מופיע בתורה במפורש, (ולשיטת הרמב"ם כמובא לעיל זהו במכוון כך) אמנם ישנם כמה וכמה רמזים ודרשות שדרשו חכמינו על התחיי' מן התורה ומן הנביאים, המופיעים במסכת סנהדרין[21] כגון: "אמר רבי יוחנן מניין לתחיית המתים מן התורה שנאמר "ונתתם ממנו את תרומת ה' לאהרון הכהן" (ושואלת הגמרא) וכי אהרון לעולם קיים? והלא לא נכנס לארץ ישראל שנותנים לו תרומה? אלא מלמד שעתיד לחיות וישראל נותנים לו תרומה מכאן לתחיית המתים מן התורה"[22]

ובהמשך הגמרא שם מובאים עוד כמה ראיות לתחיי', וכן כמה וויכוחים שהיו לגדולי ישראל עם המינים על ההיגיון שמאחורי התחיי'.

הקמים בתחייה

אם אלו הם הדברים, שהעולם הבא המדובר הוא זמן תחיית המתים. יוצא שלא כולם יזכו ליעוד נכסף זה. שהרי ישנם כמה סוגי אנשים שעליהם נאמר ש"אין להם חלק לעולם הבא" כגון: "האומר אין תחיית המתים מן התורה[23]", "המלבין פני חבירו ברבים[24]" ועוד.

אמנם כ"ק אד"ש מה"מ מביא באיגרתו הידועה בעניין תחיית המתים[25] שכל עם ישראל ללא יוצא מן הכלל, גם הרשעים הגדולים ביותר יקומו לתחיי'.

תמצית האיגרת: המקור שעליו מסתמך הרבי הוא מאמר של אדמו"ר הריי"צ המבוסס על מאמר של אדמו"ר הזקן, שבו נאמר ש"הכל יבואו לגילוי תחיית המתים". ואת הראיות מן המקורות שכך זה יקרה, מחלק הרבי לג' סוגים:

אפשרי שזה יקרה – מופיע במסכת סנהדרין[26] שאם הוא שב בתשובה יש לו חלק לעוה"ב. וגם אם לא, במ"א[27] נכתב שאם הוא הוליד בן צדיק, או לחילופין

---

21) תחילת פרק עשירי - צ, א.

22) לשיטת רש"י (על אתר), אדם המאמין בתחיי', אך כופר במקורות אלו נחשב ככופר בתחיי' כולה.

23) גמרא שם.

24) אבות פרק ג משנה יא, ועוד שם.

25) מופיעה באג"ק לכ"ק אד"ש מה"מ חלק א עמוד קמא ואילך.

26) שם.

27) שם קד, א.

שמישהו התפלל עליו[28] גם הוא יזכה לעוה"ב.

כך זה יקרה – שהרי הבטיחה התורה[29] שכל עם ישראל יחזור בתשובה לפני הגאולה. וכלשון אדה"ז בתניא[30]: "בוודאי שבוודאי סופו לעשות תשובה בגלגול זה או בגלגול אחר".

מוכרח שזה יקרה – כי לכל יהודי יש ניצוץ אלוקות הקיים באופן נצחי[31], ולא יתכן שהוא ימחה מן העולם. ואדרבה, בכתבי האריז"ל מופיע שהם יזכו להימנות עם הצדיקים.

ולגבי כל אותם מקומות שבהם נכתבו ביטויים חריפים על אותם שאין להם חלק לעולם הבא, ומחכה להם עונש באש של גהינום שאין לו כבי' עולמית. מביא כ"ק אד"ש מה"מ מספר תירוצים על כך, ומהם:

א. יתכן והם יקומו בגוף אחר.

ב. הגהינום יהווה תחליף לעונש הזה.

ג. במקרה הכי גרוע הם יתגלגלו בגופים של בהמה וחי', ולאחר מכן הם יקומו בגוף.

ולהוסיף, שהגמרא[32] מונה חמש דרגות באלו הקמים בתחיי', מי שנוצר כיהודי, מי שנולד, מי שנימול, מי שמדבר, ומי שעונה אמן. וכל אחד יקבל את הגילוים שבגאולה בהתאם לדרגתו. ומכאן רואים שאף מי שרק נוצר כיהודי יזכה לתחיי'.

שאר הפרטים בתחייה[33]

מי המבצע? – ישנם כמה דעות בעניין, ב"פרקי דרבי אלעזר"[34] מובאת דעה שהתחי' תתבצע ע"י המלך המשיח בכבודו ובעצמו, ובהמשך[35] מובאת עוד דעה האומרת שזה יעשה ע"י הקב"ה בכבודו ובעצמו. ובמ"א[36] מופיע שזה יהי' ע"י אליהו

28) חגיגה טו, ב.
29) מופיע ברמב"ם הלכות תשובה פ"ז ה"ה.
30) ליקוטי אמרים סוף פרק לט.
31) עמק המלך בתחלתו.
32) סנהדרין קי, ב.
33) רוב הפרטים המובאים לקמן, הובאו באגה"ק שהובאה לעיל, חלק ב' איגרת ר'.
34) פרק לד.
35) שם.
36) חתימת מסכת סוטה.

הנביא מבשר הגאולה.

איפה? – בארץ ישראל[37]. הסיבה לכך היא, שהכי מתאים שהחיבור הנצחי בין הנשמה לגוף יתרחש במקום שה' נשבע עליו שיהי' נצחי[38]. ואותם שקבורים בחו"ל יגיעו לא"י ע"י שהמלאך גבריאל[39] יגלגל את גופם לא"י, מלבד הצדיקים שלהם נעשה מחילות שדרכם הם עוברים לא"י.

הזמן? – הצדיקים יקומו עוד בימות המשיח[40], ושאר בנ"י יקומו בתחיית המתים שתתרחש ארבעים שנה לאחר קיבוץ גלויות (קיבוץ גלויות יהי' לאחר בניין המקדש שיהי' בתחילת ימות המשיח) וזה יתרחש בערב שבת[41]. אף כתוב כי התחיי' תתרחש בחודש ניסן[42].

כ"ק אד"ש מה"מ אף מדייק מדברי הרמב"ם שבמידה ועם ישראל יהיו במצב של "זכו" הם יזכו לתחיי' מיד בתחילת ימות המשיח[43].

סדר התחייה: קודם יקומו מתי א"י, ואז מתי חו"ל[44], מתי המדבר, והאבות[45]. בזוהר אף מובאים סדרים שונים, שקודם הצדיקים ואז השאר, או שקודים בעלי תורה ואח"כ בעלי מצוות, במדרשים מובא שקודם יקום מי שיש בו ענווה ואח"כ על פי סדר האל"ף בי"ת.

הנשמה בתחייה: כל גוף יקבל את אותה נשמה שהייתה עמו קודם המיתה, ובאשר לאלו אשר נשמתם הייתה בגלגול בעולם הזה בכמה גופים, הם יקבלו את חלק הנשמה שאותה תיקן בעת היותה בגופו[46].

הגוף בתחייה: הגוף ייווצר בעזרת עצם קטנה בגודל של אגוז לוז[47], ומכאן שמה "עצם הלוז". ישנה מחלוקת היכן היא ממוקמת בגוף (בשדרה, בתחתית השדרה,

---

37) כתובות קיא, א.
38) זוהר חלק א, קיד, א. השבועה נאמרה על ירושלים, שבגאולה תתפשט על כל א"י.
39) זוהר, חלק א, קכח, ב.
40) שם חלק א, קמ, א
41) שם פרשת תולדות.
42) הובא בטור, אורח חיים, סימן תצ.
43) לקו"ש חלק כז עמוד 203–206. מכיוון שמיד בתחילת הגאולה יהי' ביטול מנהגו של עולם.
44) ירושלמי כלאים פ"ט הלכה ג. וכתובות שם.
45) זהר ח"א קיג, א.
46) שם קלא, א. ואין בכך משום חיסרון שהגוף יקבל רק חלק מהנשמה, מכיון שכל חלק הוא ציור קומה שלימה (אגרות קודש שם).
47) שם חלק ב כח, ב.

מקום קשר של תפילין), היא עמידה בפני כל דבר ואינה מתכלה לעולם, וממנה ייווצר הגוף מחדש[48]. לשיטת בית שמאי קודם ייווצרו העצמות, ואז הגידים, הבשר, והעור. בדוגמת מה שהי' ב"חזון העצמות היבשות"[49], ולשיטת בית הלל קודם העור, ואז הבשר, הגידים, והעצמות, בדומה להיווצרות עובר במעי אמו[50].

הגוף יראה בדיוק איך שהי' קודם שמת (במידה והוא הי' בעל מום, כך הוא יקום ואז יתרפא). ולגבי הלבושים, י"א שיקום עם אותם מלבושים שאיתם הי' לפני שמת[51], וי"א שיקום עם התכריכים שאיתם נקבר[52].

טהרה מטומאת מת: כ"ק אד"ש מה"מ מסביר[53] ע"פ גמרא במסכת נידה[54] שישנו דיון האם הגוף יצטרך הזאה לעתיד מטומאת מת. על אף שזו מהות חדשה. אבל מכיוון שהיא נוצרה ע"י חלק מהגוף הקודם (עצם הלוז) שהי' מת, ויתכן שהטומאה מהגוף הקודם עברה לגוף החדש. לפועל פוסק כ"ק אד"ש מה"מ, שע"י העיסוק בתורה בזמן הגלות, נמשך על הגוף "טל תורה"[55] שאיתו ה' יבצע את התחיי', והוא אף יטהר את הגוף מטומאתו.

יום הדין לאחר התחייה: ג' דעות בעניין: א. זה יהי' מיד לאחד התחייה[56]. ב. כל אדם נשפט סמוך למיתתו[57]. ג. זה יהי' רק לאומות העולם[58].

החיים לאחר התחייה: כאמור לעיל, התחיי' היא שכר על קיום המצוות. ולכן על זמן התחיי' נאמר[59] ש"מצוות בטלות". ומסביר כ"ק אד"ש מה"מ[60] שהכוונה היא שאת המצוות אנחנו נקיים לא מצד הציווי שבהם (הנצרך רק בזמן הגלות), אלא מצד

---

48) אמנם ישנה דעה שהגוף ייווצר בעזרת רקב בגודל של תרווד, אך באיגרת הנ"ל מביא שהיינו הך הכוונה לעצם הלוז. אבל עיין בלקו"ש חי"ח שיחה ב' לפ' חוקת סי"ג שמשמע שזו מחלוקת.

49) יחזקאל לז.

50) מדרש רבה בראשית פרשה יד, ה.

51) כתובות קיא, ב בדעת רבי.

52) ירושלמי כתובות פי"ב ה"ג, ובאם הי' לבוש תכריכים של כלאיים, עיין בקונטרס "הלכות של תורה שבע"פ שאינם בטלים לעולם" תשנ"ב.

53) לקו"ש שם.

54) סט, ב.

55) תניא פרק ל"ז, שאיתו ה' החיי' את עם ישראל כשפרחה נשמתן בעת מ"ת.

56) דעת הרמב"ן.

57) דעת האברבנאל.

58) דעת האריז"ל.

59) שדי חמד כללים מ' סע"ק ריח.

60) קונטרס "הלכות של תורה שבעל פה אינם בטלים לעולם" תשנ"ב.

עצם הרצון העליון שישנו במצוות שיתגלה בעולם בלי שום לבוש וכיסוי, ומשום כך אנחנו נקיימם בדרך ממילא, ללא צורך בציווי. ואז לא יהי' אכילה ושתי', ה' יעביר את רוח הטומאה מהארץ וישחט ליצה"ר. וכולם נהנים מזיו השכינה.

האם זה יהי' לכולם? בזוהר[61] מובא שגם אלה שלא מתו, יצטרכו לעבור את שלב המיתה לפרק זמן קצר ואז יקומו עם כולם[62]. אמנם כ"ק אד"ש מה"מ מחדש[63] "שעתה אפשר לצאת י"ח 'ואל עפר תשוב' בעבודה רוחנית – עבודת הביטול (עפר), ענין המיתה בעבודה רוחנית". היינו שע"י ביטול של "ונפשי כעפר לכל תהיה" שאותו נחוש עם תחילת התקופה של התחיי', הגוף יתעלה בדרגה שתחליף את הציווי שנאמר לאדם הראשון "ואל עפר תשוב", כך שלא נצטרך לעבור המתה לפני התחייה[64].

ברכת התחייה: החיד"א[65] פוסק כי בעת התחיי' כל הקמים יברכו "ברוך . . מחיי' המתים". וי"א[66] שאף החיים יברכו ברכה זו.

---

61) ח"ב קח, ב.

62) על מנת שלא ישאר מהזוהמא של העולם הזה כלום.

63) תורת מנחם תשמ"ח, ח"ב עמוד 273.

64) ראה גם שיחת ש"פ בא תשנ"ב: "ולכן יצאו מהגלות . . נשמות בגופים ועוברים מיד (בלי הפסק כלל) לחיים נצחיים של נשמות בגופים".

65) מחזיק ברכה, סימן ריט.

66) מגדים חדשים על מסכת ברכות, מאמר 'תחיית המתים', אות ו.

ביאת אליהו

הת' לוי יצחק שי' קעניג
ישי"ג חח"ל צפת

"יראה מפשוטן של דברי הנביאים, שבתחילת ימות המשיח תהי' מלחמת גוג ומגוג, ושקודם מלחמת גוג ומגוג יעמוד נביא לישר ישראל ולהכין לבם, שנאמר הנה אנכי שולח לכם את אליהו וגו'. ואינו בא לא לטהר הטמא ולא לטמא הטהור, ולא לפסול אנשים שהם בחזקת כשרות ולא להכשיר מי שהוחזקו פסולין אלא לשום שלום בעולם שנאמר והשיב לב אבות על בנים. ויש מן החכמים שאומרים שקודם ביאת משיח יבוא אליהו וכל אלו הדברים וכיוצא בהם, לא יידע אדם איך יהיו עד שיהיו, שדברים סתומים הם אצל הנביאים. גם החכמים אין להם קבלה בדברים אלו, אלא לפי הכרע הפסוקים. ולפיכך יש להם מחלוקת בדברים אלו" (הל' מלכים פי"ב ה"ב)

פתיחה

אחד העניינים המובאים בנביאים בקשר לביאת המשיח הינו ביאתו של אליהו.

כך מתוארת ביאת אליהו בפסוק (מלאכי ג', כג):

"הנה אנכי שלח לכם את אלי' הנביא, לפני בוא יום ה' הגדול והנורא".

מטרת ביאתו

הפסוק שלאחר מכן מתאר את הפעולות אותן יעשה אליהו בביאתו:

"והשיב לב אבות על בנים, ולב בנים על אבותם".

ובמשנה (סוף עדיות) מובאות ארבעה דעות מהו התפקיד המדויק יותר של ביאתו:

אמר רבי יהושע, מקבל אני מרבן יוחנן בן זכאי, ששמע מרבו ורבו מרבו, הלכה למשה מסיני, שאין אליהו בא לטמא ולטהר, לרחק ולקרב, אלא לרחק המקרבין בזרוע ולקרב המרחקין בזרוע. רבי יהודה אומר, לקרב, אבל לא לרחק. רבי שמעון אומר, להשוות המחלקת. וחכמים אומרים, לא לרחק ולא לקרב, אלא לעשות שלום

בעולם, שנאמר 'הנה אנכי שולח לכם את אלי' הנביא וגו' והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם'".

אם כן ארבעת הדעות הן: א. לקרב ולרחק משפחות שאינן שייכות לעדה הכשרה[1]. ב. רק לקרב. ג. להשוות המחלוקת. ד. לשום שלום[2].

המפרשים מסבירים שכל התנאים לומדים את דבריהם מהפסוק המובא לעיל: "והשיב לב אבות על בנים וגו'", ומחלוקתם מי הם ה'אבות' וה'בנים' שאת לבם ישיב אליהו. דעות א' וב' מסבירות שאבות ובנים הם כשרות המשפחות, דעה הג' לומדת שאלו הם רב ותלמידים (ומדובר על מחלוקת בתורה[3]), ודעה ד' סוברת שזהו תיאור השלום באופן כולל[4].

ב'הדרן' על הרמב"ם תשמ"ז, מתווך כ"ק אד"ש מה"מ בין כל הדעות, ומסביר שאין פלוגתא במציאות בין החכמים, ואליהו אכן יעשה את כל הפעולות שנמנו. המחלוקת שבמשנה היא מה מבין הפעולות היא הפעולה המרכזית שבשבילה נשלח בקשר לגאולה.

והנה, כפי שרואים בהלכה שהובאה לעיל בראש הדברים, פוסק הרמב"ם שישנם ב' אפשריות: לעשות שלום בעולם, ו'קודם ביאת משיח' – כלומר, לבשר על ביאתו[5].

ובשיחת ש"פ מטו"מ ה'תשכ"ו (בלתי מוגה) אומר כ"ק אד"ש מה"מ:

"ועד"ז אצל אלי' שהגם שהיו אצלו כו"כ עניינים מ"מ אומרים **שעיקר עניינו של אלי' הוא מה שבא לבשר על עניין הגאולה**"[6].

---

1) בקידושין (ע"א, ע"א) איתא שזהו רק במשפחות הידועות, אך משפחה שנטמעה - נטמעה.

2) בפירוש לשום שלום ישנם כמה דעות: המאירי: קירוב הלבבות ותיקון המידות. הראב"ד: שלום בין ישראל לאומות ולבשר על ביאת הגואל "וזה יום אחד לפני בא יום ה', וישוב לב הבנים והאבות שנפל בו פחד ויתנחמו זה בזה". המהרש"א: גם זה יוחסין, שיסיר חשדות אב בבנו ובן באביו.

ולכאו' י"ל עפי שיחת הרבי דלהלן, שגם ביניהם אין מחלוקת, ובפרט ששלום בעולם כולל כל הפרטים הנ"ל.

3) להברטנורא. כי אב ובן הם רב ותלמיד. (ולהראב"ד הדבר לא נלמד מפסוק זה אלא מהפסוק שלפנ"כ (?) "חוקים שציוויתי את משה").

4) ולהרמב"ם בפיה"מ כי התורה היא אב הכל.

5) גם בין שניהם מתווך הרבי (מכתב כללי פרטי י' כסלו תשכ"ח, אגרות קודש חכ"ח ע' לד) שיתכן והדבי יתאפשר ע"י שאליהו יבוא, יתגנז ויבוא שוב, כהכתוב בסדר עולם רבה פי"ז.

6) פעמים רבות בשיחות משתמש הרבי בביטוי 'אליהו מבשר הגאולה' (ולפעמים 'מבשר טוב') ומציין למקומות בהם מוזכר הוא בקשר לכך (ראה לדוג' הנסמן בלקו"ש חל"ז ע' 107 ועוד). ולהעיר

ומכאן רואים שבפועל עיקר ענינה של ביאת אליהו הוא בשורת הגאולה.

לסיכום: אליהו הנביא יבוא להכין את העולם באופן כולל לביאת המשיח, ועיקר מטרת ביאתו הינה לבשר על ביאת המשיח.

אופן ביאתו

יום לפני בוא המשיח[7] ישולח ע"י הקב"ה אליהו הנביא לבשר על ביאת המשיח. אליהו יבוא מגובה למעלה מעשרה טפחים[8], ילך - באותו היום[9] - לבית דין הגדול[10] (בטבריא[11]) ויבשר על ביאת המשיח.

אך עד לביאת המשיח למחרת, עדיין לא יידעו על כך כל העם[8].

אליהו יבשר ש'הנה זה בא[12] שמשיח צדקנו כבר בא'[13], 'שהגאולה כבר באה'[14], וכיו"ב.

ביאתו בשבת ויום טוב

בגמ' (עירובין מג, סע"א ואילך) מביאה הגמרא את הדין הבא:

"[האומר] הריני נזיר ביום שבן דוד בא, מותר לשתות יין בשבתות וימים טובים".

הגמרא מנסה להבין את טעמו של הדין. בתחילה מביאה הגמרא אפשרות שכיון שאליהו צריך לבוא לבי"ד יום לפני ביאת המשיח, ו"כבר מובטח להם לישראל שאין אליהו בא לא בערבי שבתות ולא בערבי ימים טובים" אזי אליהו לא יוכל לבוא ביום שישי, ומשיח לא יכול לבוא בשבת.

מלקו"ש ח"ח ע' 170 שההכרזה תגרום לקירוב הלבבות 'והשיב..' (בדומה להראב"ד לעיל הע' 2).

7) ראה עירובין מג, ע"ב. ראב"ד דלעיל הע' 2 ועוד. וצ"ע בלקו"ש חכ"ג ע' 395 'אליהו המבשר שלמחר או לשני ימים מתגלה משיח'.

8) ראה עירובין שם.

9) תוס' שם ד"ה 'דלא'

10) סמוכין, או בי"ד הגדול שבדור (ראה השקו"ט בזה לקו"ש ח"ט ע' 105 הע' 74).

11) שיחת ז' תשרי ה'תנש"א עפ"י רמב"ם הל' סנהדרין ספי"א. אמנם ביחידות לרבנים הראשיים ז' אייר ה'תשמ"ט מעלה הרבי אפשרות ש"אליהו הנביא יבוא בחוץ לארץ, ואפילו בברוקלין, ולמחרתו יבוא משיח לטבריא".

12) שה"ש ב, ח.

13) מ"שבעה" כ"ו שבט ה'תשמ"ח.

14) לקו"ש שבהערה 6.

לבסוף בגמרא מפריכה טעם זה (מסיבה צדדית) ומסבירה את טעם הדין באופן אחר. עד כאן תוכן הגמרא.

מגמרא זו משמע בפשטות שאליהו כלל לא יכול לבוא בשבת ויו"ט. אך כשהרמב"ם מביא גמרא זו להלכה[15], הוא אומר כך:

"האומר הריני נזיר ביום שבן דוד בא בו. אם בחל נדר הרי זה אסור לעולם. ואם בשבת או ביום טוב נדר אותה שבת או אותו יום טוב מתר. מכאן ואילך אסור לעולם. **שהדבר ספק אם יבוא בשבת או ביום טוב או לא יבוא.** והואיל והוא ספק ביום שנדר לא חלה עליו נזירות שספק נזירות להקל".

ובנושאי כלי הרמב"ם (לח"מ, כס"מ ועוד) קיימת שקו"ט האם פירוש דבריו "שהדבר ספק אם יבוא בשבת כו'", הוא שאכן סבור הרמב"ם שייתכן ומשיח יוכל לבוא בשבת, או שלא לכך התכוון.

והנה, בלקו"ש ח"א (ע' 272) מביא כ"ק אד"ש מה"מ סיפור, שפעם דיבר הצמח צדק אודות ביאת המשיח בזמן כזה שעליו נאמר שאין משיח בא אז. שאלו מישהו 'היתכן? הרי נאמר שאין הוא בא בזמן זה?! והשיב הצ"צ 'שיבוא, וכאשר יבוא יתרץ את כל הקשיות'.

ובביקור האדמו"ר מגור ר' פנחס מנחם אלתר אצל כ"ק אד"ש מה"מ בתאריך י"ט טבת ה'תשמ"ב נסובה השיחה אודות הנושא הנ"ל (עפ"י סרט ההקלטה, בתרגום חופשי, הסוגריים המרובעות מהעורך):

האדמו"ר מגור: אני שואל אבל, הרי בגמרא כתוב: "מובטח להם לישראל שאינו בא לא בערבי שבתות ולא בערבי ימים טובים", איך אפשר לומר זאת למשל מחר, ביום שישי.

כ"ק אדמו"ר שליט"א: אבל אעפ"כ, אומרים את זה. [בתפילה - לישועתך קוינו כל היום].

האדמו"ר מגור: נכון.

כ"ק אדמו"ר שליט"א: אומרים שאליהו בא הרי בכדי לתרץ קושיות, תיק"ו - תשבי יתרץ קושיות ואבעיות[16], הוא לא ייבהל גם לא מקושיא זו. ולא נורא באם הוא יבוא מחר בבוקר, או היום בלילה זה הרי גם ערב שבת, אני לא מאמין שליהודים

15) הל' נזירות פ"ד הי"א.
16) של"ה חלק תושבע"פ כלל אות תי"ו.

יהי' טענות נגדו מדוע הוא הגיע.

בגמרא זה מובא בשביל הטרחה, שהרי יהודים צריכים להתכונן לשבת, ואם אליהו הנביא יבוא בערב שבת, זה יבלבל להם את ההכנות לשבת. זה מה שמובא כהטעם על זה בפשטות. אני מאמין שלעקרת בית יהודיי' לא יהיו טענות נגדו באם הוא יגיע ביום שישי, למרות שזה יפריע להכנות של הקוגל, למאכלי השבת[17].

מדוע דווקא אליהו?

למטרה זו של הכנה לביאת המשיח נבחר דווקא אליהו הנביא. את הסיבה לכך מבאר כ"ק אד"ש מה"מ[18] על פי המבואר בתורת החסידות[19] בעניין ההבדל בין משה רבינו לאליהו. משה אמנם ביטל את נפשו לה' בתכלית אך הביטול לא חדר בגופו שנקבר, משא"כ אליהו שזיכך את גופו עד שהגוף עלה אתו השמימה.

דבר זה - מסביר כ"ק אד"ש מה"מ – קשור עם הגאולה העתידה שמהותה "וראו כל בשר[20]", שגם הבשר הגשמי יזדכך במידה כזו ויראה אלקות.

היכן אוחזים אנו כיום?

כפי שהוזכר לעיל, המטרה העיקרית של אליהו הינה לבשר על ביאת המשיח. בעניין זה ניתן לשאול: לכאורה, אם 'אחכה לו בכל יום שיבוא[21]' ו'ישראל עושין תשובה ומיד נגאלין[22]' כיצד מסתדר הדבר כשאליהו אינו מגיע יום לפני כן?

באגרת (מלפני הנשיאות) (נדפסה בלקו"ש חכ"ג ע' 395, אג"ק כרך ב', אגרת רפ"ח) מתייחס הרבי לשאלה זו ומתרץ:

"ומחוורתא בפשיטות דכוונת ה"אני מאמין" הוא אמונת הגאולה שמחכה שתהי' התחלתה בכל יום. וגם ביאת אליהו, המבשר שלמחר או לשני ימים מתגלה משיח, ג"כ בשם ביאת המשיח קורא לה, וא"כ יכול לומר הנוסח בכל יום ויום וק"ל".

---

17) ראה גם שיחת ש"פ בלק ה'תשמ"א (בלתי מוגה) עד"ז. ושם שבפרט לפי פס"ד הרמב"ם (הל' תשובה פ"א, ה"ה 'ישראל עושין תשובה ומיד נגאלין' שמשמעות מיד, היא ללא הגבלות כלל, אף באם תהא עשיית התשובה בשבת. ובפרט ששבת עניינה תשובה (אגה"ת ספ"י (צט, ב). וראה תורת נתן להררנ"ש בסופו, יפ"ת לב"ר ספפ"ב)

18) לקו"ש ח"ב ע' 610, וביתר הרחבה שם חי"ח ע' 345 ואילך.

19) ראה המשך תרס"ו ס"ע קנ"ח ואילך, ע' תקנ"ח, ד"ה והר סיני תש"ח פ"ו ובכ"מ.

20) ישעי' מ', ה.

21) נוסח 'אני מאמין' הנדפס בסידורים.

22) סנהדרין צ"ז, ע"ב

כלומר: אכן כוונת המילים 'בכל יום שיבוא' היא בכל יום יכול **להתחיל** תהליך ביאתו.

ובהזדמנויות אחרות[23] עונה כ"ק אד"ש מה"מ בסגנון המובא לעיל מהצ"צ לגבי שאלת ביאתו בשויו"ט.

ובשיחת ז' תשרי ה'תנש"א (סה"ש התנש"א ח"א ע' 79. בשורת הגאולה אות ג') אומר כ"ק אד"ש מה"מ:

"ויש לומר, שכיון שמשיח יכול לבוא בכל יום, "אחכה לו בכל יום שיבוא", ואליהו הנביא צריך לבשר ביום שלפנ"ז אודות ביאת המשיח - בא אליהו הנביא לטבריא בפועל ממש כל יום ומבשר אודות ביאת המשיח (במיוחד) לאלו שעומדים במעמד ומצב ד"אחכה לו בכל יום שיבוא".

23) כגון יחידות האדמו"ר מגור דלעיל.

ידיעת אלוקות בגאולה

הת' שניאור זלמן שי' קעניג
ישי"ג חח"ל צפת

"ובאותו הזמן לא יהי' שם לא רעב ולא מלחמה ולא קנאה ולא תחרות שהטובה תהי' מושפעת הרבה וכל המעדנים מצויים כעפר ולא יהי' עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד ולפיכך יהיו ישראל חכמים גדולים ויודעים דברים הסתומים וישיגו דעת בוראם כפי כח האדם שנאמר כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים" (הל' מלכים פי"ב ה"ה)

אופן ידיעת אלקות בגאולה

היעוד המרכזי של הגאולה (שהוא גם תכליתה ושלימותה) הוא ידיעת אלוקות שתהי' אז בשלימות[1], שכן תכלית בריאת העולם ונתינת התומ"צ הוא לפעול חיבור של אלוקות והאדם. וכאשר האדם חדור בידיעת ה' (היסוד ללימוד התורה[2] וקיום המצוות[3]), זה משפיע על מציאותו באופן כזה שכל ענייניו (גם בכל דרכיך דעהו) חדורים בדעת ה', ועי"ז נעשה חיבור עליונים (דעת ה') ותחתונים (עניני האדם)[4]. וממילא מובן שבגאולה, כשתהי' שלימות בדעת ה', תהי' שלימות בחיבור עליונים ותחתונים, דירה לו ית' בתחתונים[5].

בזמן הגלות לא יכולה להיות שלימות בידיעת ה', דרגת האלוקות שניתן לדעת היא רק הדרגא ששייכת לעולם (מעשה בראשית[6]), ובענייני אלוקות שלמעלה

1) הדרן תשל"ה סכ"ט ובהערה 110, וראה לקמן.
2) הדרן על הרמב"ם תנש"א סי"ג
3) הדרן על הרמב"ם תשמ"ט ס"ה.
4) ועניין זה נפעל בעיקר ע"י ידיעת אלוקות דווקא ולא כ"כ ע"י ראית והשגת אלוקות, כי ראי' פועלת באופן מקיף ומגיעה מדבר שחוץ ממנו, וממילא פועלת שלילת וביטול מציאותו (ועד"ז השגה ששייכת בעיקר לידיעת השלילה), משא"כ ידיעת אלוקות פועלת באופן שמציאותו (חדורה ועד ש) היא מציאות של אלוקות, שעי"ז נפעל בשלימות החיבור של ה' והאדם (הדרן על הרמב"ם ותענית ס"כ והערה 100).
5) הדרן על הרמב"ם ותענית ס"כ. וראה ביאור באו"א קצת בהדרן על הרמב"ם תש"נ ס"ה.
6) הדרן על הרמב"ם תשמ"ט ס"י. וראה הערה הבאה.

מהעולם (מעשה מרכבה)[7] שייכת השגה רק באופן של שלילה[8].

גם האדם לא יכול לקלוט אלוקות בצורה מושלמת[9], מכיוון שלא יכול לשקוע בלימוד אלא חייב (ע"פ תורה) להתעסק בענינים אחרים[10], וגם כשלומד זה בשביל ענינים אחרים[11], וגם מה שהבין ויודע הוא באופן מנותק מהעניין כמו שהוא בטהרתו[12] ולכן גם לאחר הידיעה נשאר מציאות בפ"ע ויתכן שלא יתנהג כפי ידיעה זו[13].

(והא בהא תליא: בגלל שדרגת האלוקות שניתנת להשגה היא דרגא ששייכת לעולמות, לכן היא לא פועלת באדם לחלוטין והוא נשאר מציאות בפ"ע[14]).

אבל בזמן הגאולה (בתקופה הראשונה[15]) תהי' שלימות בשני עניינים אלה, דרגת האלוקות שנדע תהי' דרגא שלמעלה לגמרי מגדרי העולם (מעשה מרכבה[16]), **ועד לידיעת החיוב בעצמותו ית'**[17]**!**

גם האדם יהי' כלי בשלימות לאלוקות שתתגלה, נוכל להיות שקועים בידיעת אלוקות[18], אופן הלימוד יהי' בשביל הלימוד עצמו (כדי להתאחד עם ה'[19]), והידיעה תחדור כ"כ בפנימיות עד שיורגש שהגילוי הוא מצד האדם (ולא כדבר נוסף על מציאותו[20]), וממילא ידיעה זו תשפיע עליו עד שיורגש שכל עניינו זה דעת ה'[21].

---

7) הדרן על הרמב"ם ותענית ס"ט.

8) כלומר, לא שמבין את מהות הדבר (שזה ענינה של ידיעת החיוב), אלא ע"י שלא מבין את העניין אלא שולל את הדברים שהם ההיפך ממנו כביכול, מתגלה ממנו גילוי מסוים לאדם, אבל אין זו השגה במהות העניין כנ"ל (הדרן על הרמב"ם ותענית ס"ט).

9) הדרן על הרמב"ם תשמ"ט ס"ט ובהערה 34.

10) הדרן על הרמב"ם תשמ"ה ס"ד.

11) שם ס"ה. הדרן על הרמב"ם ס"ח. דבר מלכות לך לך סי"ג.

12) הדרן על הרמב"ם תשמ"ט ס"ח.

13) במכל שכן מהמבואר בהדרן על הרמב"ם תשמ"ט ס"ו.

14) הדרן על הרמב"ם תשמ"ח סי"א.

15) הדרן על הרמב"ם תנש"א ס"ט. תשנ"ב ס"י. ובתקופה הראשונה יהי' לכאורה גילוי אלוקות ברמה נמוכה יותר ש'תמלא' את העולם אך לא 'תכסה' אותו. (ע"ד המבואר בהדרן על הרמב"ם תשמ"ט ס"ד ואילך).

16) הדרן על הרמב"ם ותענית ס"ט. הדרן על הרמב"ם תשמ"ו סי"א. תש"נ ס"ו.

17) הדרן על הרמב"ם ותענית סכ"ה ובהערה 145.

18) הדרן על הרמב"ם תשמ"ה ס"ה.

19) דבר מלכות לך לך סי"ג ובהרחבה דברי משיח תשנ"ב ח"א ע' 274.

20) הדרן על הרמב"ם תשמ"ה ס"ו. לקו"ש ח"א ע' 235. לקו"ש חי"ז ע' 93.

21) הדרן על הרמב"ם תשמ"ט ס"ה.

זאת אומרת: תהי' ידיעת אלוקות בדרגא הכי נעלית (בל"ג ולמעלה מזה), ויחד עם זאת זה יחדור בנבראים (גבול) בפנימיות ומצד עצמם[22].

כיצד יהי' דבר זה

וצריך ביאור: איך שייך שבגדרי **העולם** יומשך ויתגלה גילוי אלוקות **שלמעלה מגדרי העולם** ועד לגילוי **דעצמותו ית'**[23]**?!**

והביאור בזה[24]: ע"י שהיהודי מתבטל לאלקות[25], נרגש אצלו שמציאותו האמיתית היא מציאות של אלוקות (חלק אלוקה ממעל ממש[26]), וממילא יכול לדעת אלוקות גם בדרגא שלמעלה ממציאותו (בתור נברא), ובאופן שיחדרו למציאותו, כמציאות של אלוקות (אלא שגם לאחר שמגיע לשלימות בידיעת ה', שגדר מציאותו היא מציאות דאלוקות, צריך להוסיף ולהתעלות לדרגא גבוהה יותר, ובאופן שגם דרגא נעלית זאת תחדור למציאותו[27]).

גם לגויים להבדיל תהי' ידיעה בעצמותו ית', ואפילו באופן חיובי[28], וגם אצלם יהי' כל עסקם לדעת את ה', אלא שאצלם זה יהי' כדבר נוסף על מציאותם[29], מצד שהגילוי האלוקי יבטל אותם[30] (משא"כ אצל בנ"י יהי' גילוי זה מצ"ע כדלעיל[31]).

את העניין הזה (ידיעת אלוקות ברמה הכי נעלית, ובאופן שחודר למציאות הנברא) יפעל מלך המשיח[32], שילמד את כולם ידיעת אלוקות[33], הן באופן פנימי

---

22) הדרן על הרמב"ם תשל"ה סל"א.

23) הדרן על הרמב"ם תש"נ ס"ז.

24) בכללות ביאור זה ראה מאמר ד"ה אפס בלתך תרצ"ד (סה"מ תשי"א ע' 159).

25) הדרן על הרמב"ם תש"נ ס"ז-ח.

26) הדרן על הרמב"ם תשמ"ה ס"ז. תש"נ ס"ח. תשנ"ב ס"ה.

27) הדרן על הרמב"ם תשמ"ט סי"א.

28) הדרן על הרמב"ם ותענית סכ"א.

29) כלומר אצלם ה' הוא המהווה אותם, ובלעדיו אין להם מציאות. ואילו אצל בנ"י מציאותם כביכול היא העצמות (דבר מלכות בהעלותך הע' 69 בשוה"ג. לקו"ש חי"ב ע' 75 הערה 42. וראה ביאור באו"א סה"ש תשמ"ח ח"ב ע' 500 הערה 42).

30) הדרן על הרמב"ם תשמ"ה סיד-ד. תש"נ ס"ט והערה 40.

31) ולפ"ז אולי ניתן להסביר ששני הביאורים במאמר אפס בלתך דלעיל (הערה 25) הם גם למסקנא. אלא שביאור הא' (סעיף ל"א) הולך על בנ"י, וביאור הב' (סעיף ל"ב ואילך) על אוה"ע.

32) לקו"ש ויגש תנש"א ס"ד. אם כי אין זה ענינו של משיח (הדרן על הרמב"ם תשמ"ו סי"ב).

33) גם את האבות ומשה רבינו, הדרן על הרמב"ם תשמ"ט הערה 67 בשוה"ג הג'.

כמו רב, והן באופן מקיף כמו מלך[34] (ע"י שיתבטלו אליו[35]).

ע"פ הידוע שכל הענינים שיהיו בעולם תלוים במעשינו ועבודתינו עכשיו[36], ובמעשינו ועבודתינו גופא בעניינים שהם מעין היעוד הגאולתי[37], מובן שעבודתינו עכשיו צריכה להיות מעין דלעתיד (גילוי אלוקות נעלה, ובאופן שיחדור למציאות[38]), הקדמת עבודת התפילה באופן שגדר מציאות המתפלל היא המציאות דאלוקות[39], לימוד תורה (לשמה[40]) ובמיוחד חסידות[41] (ובחסידות גופא[42], בעניינים המבארים את עבודת המוחין בפ"ע[43]) כהכנה ליעוד ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים[44].

34) דרמ"צ מינוי מלך פ"ג.

35) ולפ"ז אולי ניתן לומר שהכוונה בזה שע"י ביטולם נעשים מציאות דאלוקות ויכולים לדעת ידיעת החיוב אפי' בעצמותו ית' כבפנים.

36) תניא פל"ז.

37) לקו"ש בלק תנש"א ס"ב (נדפס בלקו"ש חל"ח ע' 101).

38) ראה גם פניני התניא בהוספה לפרק מ"א (ע' 169 ואילך).

39) הדרן על הרמב"ם תשמ"ט סט"ו.

40) הדרן על הרמב"ם תשמ"ו סי"ג.

41) לקו"ש חט"ו ע' 282, מהדרן על הרמב"ם תשמ"ט סי"ז.

42) דבר מלכות לך לך סי"ד. ועניין זה הוא לא בשביל לפעול ענין זה (כהענינים שבפנים), אלא כהכנה והקדמה לעניין שיהי' לעתיד בשלימות.

43) נסמן בדברי משיח תשנ"ב ח"א, הערה 8.

44) שיחת ש"פ נח תשמ"ה.

מצב העולם בימות המשיח - כתוצאה מענייני של משיח

הת' מנחם מענדל שי' רוזנבלט
ישי"ק תות"ל נתני'

"ובאותו הזמן לא יהי' שם לא רעב ולא מלחמה ולא קנאה ותחרות שהטובה תהי' מושפעת הרבה וכל המעדנים מצויים כעפר ולא יהי' עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד. לפיכך יהי' ישראל חכמים גדולים ויודעים דברים הסתומים וישיגו דעת בוראם כפי כח האדם שנאמר "כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים" (הל' מלכים פי"ב ה"ה)

פתיחה

בהלכה זו מבאר הרמב"ם את תכלית הבריאה כולה והיא - ימות המשיח, שאז כל העולם כולו ידע ויכיר את גדולתו של האין סופית של ה' ויממש את תכליתה.

ושואל כ"ק אד"ש מה"מ[1], מדוע כ"כ חשוב לרמב"ם להדגיש את המצב לעת"ל, והרי ספר הרמב"ם הוא ספר הלכה, ולכאורה מה נוגע להלכה מה יהי' המצב בגאולה?

ונקודת הביאור בזה היא, שכיון שהמטרה והתכלית של הבריאה כולה היא ימות המשיח, לכן כתב זאת הרמב"ם כהלכה.

ולהלן יבואר אי"ה מדוע דוקא לעת"ל תתממש מטרת הבריאה.

כוונת בריאת העולם

ובכדי להבין מהי מטרת הבריאה צ"ל להקדים ענין נוסף:

לכאורה, בכלל אינו מובן מדוע החליט הקב"ה להשפיל את עצמו בשביל לברוא עולם גשמי ותחתון, בעוד שהוא יכול להיות בעולמות העליונים הרוחניים האין-סופיים?

---

1) לקו"ש חכ"ז שיחה לפ' בחוקותי.

על שאלה זו מובאים בספרי הקבלה כמה תשובות, ומהם:

א. בספר הזהר[2] מבואר - שמטרת בריאת העולם הזה היא "בגין שישתמודעון לי'" (בכדי שידעו אותו), כלומר השלימות האמיתית של הקב"ה היא בהתפשטותו והתגלותו לעין כל אפי' בעולם הה הגשמי. ובל' הזהר (בתרגום מארמית): "כדי שיידעו אותו בכל מידה ומידה איך יתנהג העולם בחסד ובדין כפי מעשי בני האדם, שאם לא יתפשט על כל הבריות איך ידעו אותו ואיך יתקיים מלא כל הארץ כבודו".

ב. הרב חיים ויטאל מבאר בספרו[3] "עץ חיים" - שמטרת הבריאה שיתגלו שלימות כוחותיו של הקב"ה כיון שאם לא כן לא הי' הקב"ה שלם, ובלשונו: "ואם לא הי' מוציא פעולותיו וכוחותיו לידי פועל לא הי' כביכול נקרא שלם, לא בפעולותיו, לא בשמותיו ולא בכינוייו", כיון שאם באיזה מקום לא ניכרת גדולתו של הקב"ה - חסר משהו בשלימותו. והעץ חיים ממשיך ומבאר כיצד בכל כח של הקב"ה השלימות היא רק בהתגלות בעולם הזה הגשמי.

הקושי בביאורים אלו

אך תשובות אלו אינם מספקות די הצורך ואינם נותנות מענה הולם לשאלה, מכיון ש[4]:

א. הטעם שהביא הזהר "בגין שישתמודעון לי'", הי' מספיק בהתהוות העולמות העליונים (ששם כל המאכים וכו' יודעים ודאי את גדולתו ית'), ולא הי' צריך להיות התהוות העולמות התחתונים.

ואדרבה - עיקר הענין דישתמודעון לי' הוא בעיקר בעולמות העליונים, דהידיעה והשגה באלוקות שבעולמו התחתונים היא רק **בהמציאות** דאלוקות ולא **במהות**, ומכש"כ בעולם העשי' הגשמי שאין נרגש בו גם המציאות דאלוקות.

ועד"ז מבאר כ"ק אד"ש מה"מ גם בנוגע לטעם הנ"ל של העץ חיים, ובלשונו הק':

"ועד"ז הוא בהטעם דיתגלו שלימות כוחותיו ופעולותיו, שכדי שיתגלו שלימות כוחותיו הי' מפפיק בהתהוות עולמות העליונים הם מציאות והתהוותם היא בדרך התחדשות (יש מאין), ולכן ע"י שאוא"ס מווה אותם מתגלה הכח שבו

2) זוהר ח"ב דף מב ע"ב.
3) עץ חיים דרוש עיגולים ויושר ענף א'.
4) ספר המאמרים מלוקט ח"ה עמ' קנד.

(שבכוחו להוות דבר חדש).

ויתירה מזו יש לומר, שעיקר גילוי שלימות כוחותיו הוא דווקא בהתהוות עולמות העליונים. דכיון שהתהוות עולמות התחתונים שגם עולמות העליונים הם מציאות והתהוותם היא בדרך התחדשות (יש מאין), לכן ע"י שאוא"ס מהווה אותם מתגלה הכח שבו (שבכוחו להוות דבר חדש).

ויתירה מזו יש לומר, שעיקר גילוי שלימות כוחותיו הוא דווקא בהתהוות עולמות העליונים. דכיון שהתהוות עולמות התחתונים (בי"ע) הוא ע"י שהכי האלוקי שמהווה אותם הוא **מתעלם** מהם, הרי בפעולה זו שהכל דהכח (התהוות בי"ע) אין מתגלה הכח. ומכש"כ שאינו מתגלה בהתהוות עוה"ז התחתון, שהעלם דכח המהווה הוא עוד יותר". עכלה"ק.

הביאור ע"פ חסידות

ולכן מבארת תורת החסידות טעם אחר[5]:

במדרש נאמר "נתאווה הקב"ה להיות לו ית' דירה בתחתונים". וחידושו של טעם זה נאמר הוא שבו מודגש שהקב"ה לא צריך את העולם לאיזו מטרה כל שהיא - אלא כי כך החליט וכך עלה ברצונו ית'.

ומעלה נוספת בביאור זה, רצון זה הוא בעולם הזה הגשמי כמו שהוא ולא לצורך התגלות הכח האלוקי.

ולכן טעם זה מגיע מעצמותו ית' - כי בו מודגש שהקב"ה אינו מוגבל בשום דבר או פרט - אלא שרצונו הוא פשוט להתגלות בעולם.

עפ"ז מובן דיוק נוסף ברמב"ם

ע"פ כל הנ"ל יובן פרט נוסף בהלכה זו:

הרמב"ם מתאר את מצב העולם בימות המשיח: "ובאותו הזמן לא יהי' שם לא רעב ולא מלחמה ולא קנאה ותחרות שהטובה תהי'מושפעת הרבה".

ולכאורה[6], מדוע כה חשוב לנו לדעת על ריבוי השפע הגשמי שיהי' לעת"ל, והרי עיקר הענין בגאולה הוא קבלת שכר על כל מעשינו ועבודתינו כל זמן משך

5) שם.
6) לקו"ש חל"ז עמ' 79.

הגלות, שהוא לימוד התורה וקיום המצוות, וממילא לכאורה השכר שאמור להיות ע"כ הוא שכר רוחני ולא תענוגים גשמיים?

וגם באם[7] נאמר שישנו איזה צורך לספר על מצב זה של ימות המשיח - מדוע צריך להביא זאת בספר הרמב"ם שהוא ספר "הלכות הלכות"?

והביאור בזה הוא כנ"ל - שעולם הזה הגשמי אינו עוד פרט בשלימות שתהי' לעת"ל - אלא שהשלימות של קיום התומ"צ תלוי' בכך שגילוי זה יחדור גם בעולם, וממילא באם השכר לעת"ל הי' רק שכר רוחני, לא הי' זה שלימות השכר על קיום תומ"צ, ורק כששכר זה מתבטא גם בגשמיות - ניכרת תכלית הבריאה של "נתאווה הקב"ה להיות לו ית' דירה בתחתונים".

הדגשת ענין זה בתחיית המתים

ענין זה משתקף בחידוש נוסף עיקרי אף הוא - שיהי' לעת"ל והוא: תחיית המתים.

ע"ד השאלה הנ"ל בנוגע לכך ששלימות השכר דלעת"ל תיהי' בעניינים גשמיים נשאלת שאלה בנוגע לתחיית המתים[8]: לכאורה אחרי כל "מעשינו ועבודתינו" במשך כל זמן הגלות בלימוד התורה וקיום המצוות, הנה השכר שהי' אמור להנתן הי' צ"ל לכאורה שכר רוחני ולא שכר גשמי כנשמה בגוף בעוה"ז החומרי?

והביאור בכך הוא גם כן לפי הביאור הנ"ל במהות מטרת הבריאה:

עם כל מעלתה של הנשמה, הנה סוכ"ס היא רוחנית ואינה מוגבלת בגדרי הגשמיות, וממילא התהוותה והווצרותה אינה מאין ליש אלא בדרך השתלשלות עילה ועלול, שמעניין רוחני נעלה נוצרה דרגה רוחנית נחותה יותר. אבל בשביל שיתהווה דבר גשמי צריכה להיות בריאה מאין ליש, והכח לדבר זה הוא רק מעצמותו ית'. וממילא נמצא שדוקא בגוף הגשמי המוגבל ישנה התגלות עצמותו ומהותו ית'.

ועניין זה מתבטא בחילוק בין לימוד התורה לקיום המצוות[9]:

בלימוד התורה החיוב לכל א' הוא שונה - לפי מדריגתו; הבנתו וזמני הפנאי שלו.

---

7) לקו"ש חכ"ז ע' 249 ואילך.
8) ספר המאמרים תרח"צ עמ' ריד ואילך.
9) סה"מ מלוקט ח"ד עמ' קעז ואילך.

משא"כ בקיום המצוות כל ישראל שווים, וכל יהודי צריך לקיים את כל המצוות באותו אופן שהיהודי הנעלה ביותר מקיימם והסיבה לזה היא כנ"ל - כיון שדווקא בגוף בעוה"ז הגשמי מתבטא כוחו האין סופי של הקב"ה שיתגלה בגאולה (שלגבי זה אין הבדל בין סוגי היהודים).

ולכן בגאולה שלימות השכר תהי' לנשמה כפי שהיא בגוף בעוה"ז הגשמי - כיוון שדווקא בגוף הגשמי של היהודי מתגלה עצמותו ומהותו ית'.

עבודתנו עתה

לפי כל הנ"ל מובן מהו האופן שגם אנו צריכים להתנהג כדי "להתרגל לגאולה ולעמוד במצב ורגש של גאולה"[10]. שזוהי העבודה שכ"ק אד"ש מה"מ דורש מאיתנו כעת - ערב הגאולה:

מכיוון שעניינה של הגאולה הוא גילוי העצמות בעולם, ובזה גופא - דווקא בעוה"ז הגשמי ובעניינים גשמיים, ממילא גם עבודת ה' עכשיו צריכה להיות באופן כזה שגם בכל העניינים הגשמיים שלנו נרגיש את הקב"ה, ע"ד ומעין המצב בימות המשיח.

לפי זה מובן כיצד יש לכל יהודי את הכח להיות צדיק - כפי שמבאר כ"ק אד"ש מה"מ[11], שמכיוון שבדורנו זה מתגלה כח העצמות ביהודי - ממילא לכל יהודי יש את הכח להגיע לכל הדרגות הכי גבוהות, ועד להיות "צדיק" בגילוי.

ועד"ז מבאר הרבי שליט"א מה"מ[12] שכל העבודה היום של אתכפיא וכו' אינה באופן של שבירה וכיו"ב - אלא בדרך ממילא מצד זה שחיים עכשיו בימות המשיח ואז "כל המעדנים מצויין כעפר" - "**כעפר**" דייקא, ואין להם חשיבות כיוון שאז "לא יהי' עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד".

---

10) דבר מלכות ש"פ פנחס תנש"א סי"ג.
11) דבר מלכות ש"פ אמור ס"ט.
12) דבר מלכות ש"פ ואתחנן הערה 136.

החיות לעתיד לבוא

הת' יששכר מאיר שמואל שי' רייכמן
ישי"ג תות"ל בית שמש

"אל יעלה על הלב שבימות המשיח יבטל דבר ממנהגו של עולם, או יהי' שם חידוש במעשה בראשית, אלא עולם כמנהגו נוהג, וזה שנאמר בישעי' וגר זאב עם כבש ונמר עם גדי ירבץ משל וחידה, ענין הדבר שיהיו ישראל יושבין לבטח עם רשעי עכו"ם המשולים כזאב ונמר, שנאמר זאב ערבות ישדדם ונמר שוקד על עריהם, ויחזרו כולם לדת האמת, ולא יגזלו ולא ישחיתו, אלא יאכלו דבר המותר בנחת עם ישראל, שנאמר וארי' כבקר יאכל תבן, וכן כל כיוצא באלו הדברים בענין המשיח הם משלים, ובימות המלך המשיח יודע לכל לאי זה דבר הי' משל, ומה ענין רמזו בהן" (הל' מלכים פי"ב ה"א)

זמן קיום ייעודים אלו לשיטת הרמב"ם

בדברי הרמב"ם אלו אנו רואים את שיטתו, שבגאולה העתידה לא יהי' שום שינוי מהסדר הרגיל והטבעי של העולם, כך הוא מסביר גם את הפסוק המתאר מצב שחיות טורפות חיות בשלום עם חיות אחרות הרגילות להיטרף על ידם (זאב עם כבש, נמר עם גדי וכדומה) שאין הכוונה כפשוטם של דברים, אלא דברים אלו הינם משל לשלום שישרור בין ישראל לאומות.

הראב"ד על אתר מקשה על דברי הרמב"ם מהפסוק[1]: "והשבתי חי' רעה מן הארץ", שמפסוק זה – המדבר בזמן הגאולה - מובן שיהי' בגאולה שינוי מנהגו של עולם. ועל קושייתו זו תמה הרדב"ז[2], שהרי גם את פסוק זה יסביר הרמב"ם שלא כפשוטו. באופן אחר מבאר כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א[3], שיתכן שהרמב"ם סובר כפירוש הרמב"ן[4], שהכוונה היא שהחיות לא יכנסו לערים מיושבות (מרוב הטובה שתהי' בעולם, ומריבוי האוכלוסין בערים), ובמילא אין זה שינוי במנהגו של

1) ויקרא כו, ו.
2) רמב"ם שם.
3) לקו"ש ח"ז ע' 188 בשוה"ג להערה 5.
4) עה"פ שם.

עולם.

והנה, הרדב"ז שם כותב שאף לדעת הרמב"ם יהי' שינוי במנהגו של עולם בארץ ישראל, אך כ"ק אד"ש מה"מ מבאר[5], שמוכרחים לומר שדברי הרמב"ם שלא יהי' שינוי במנהגו של עולם, אמורים הן בארץ ישראל והן בחוץ לארץ. אמנם, מצד שני מוכיח כ"ק אד"ש מה"מ מכמה מייעודי הגאולה, שמוכרחים לומר שגם לדעת הרמב"ם יהי' שינוי מנהגו של עולם.

ועפ"ז מסיק כ"ק אד"ש מה"מ, שלדעת הרמב"ם יהי' שתי תקופות בימות המשיח: תקופה ראשונה הקשורה עם עצם ביאתו של משיח, בה לא יהי' שינוי מנהגו של עולם, שהרי עניינו של משיח על פי הלכה הוא לפעול שתהי' שלימות קיום התורה והמצוות[6], ובמילא אין חלק מפעולת ביאתו לפעול שינוי במנהג העולם, אמנם בתקופה מאוחרת יותר בימות המשיח, גם לדעת הרמב"ם יהי' שינוי במנהגו של עולם.

נמצאנו למדים שלדעת הרמב"ם, זמן קיום הייעודים: "והשבתי חי' רעה מן הארץ[7]", ו"וגר זאב עם כבש ונמר עם גדי ירבץ" במובנם הפשוט, יהי' בתקופה השני' של ימות המשיח.

המחלוקת ב"והשבתי" והמסקנא

בתורת כהנים מובאת מחלוקת באופן קיום הייעוד: "והשבתי חי' רעה מן הארץ":

דעת רבי יהודה היא, שהחיות הטורפות והמזיקות לא יהיו קיימות יותר בעולם. לעומתו רבי שמעון סובר, שהחיות הטורפות והמזיקות ימשיכו להיות בעולם, אלא שלא יזיקו יותר.

ומבאר כ"ק אד"ש מה"מ[8] שרבי יהודה ורבי שמעון נחלקו בפירוש המילה שביתה בכל התורה:

---

5) לקו"ש חכ"ז ע' 193 ואילך.

6) ראה בארוכה לקו"ש חח"י ע' 276 ואילך.

7) כן הוא בפירוש בלקוטי שיחות חכ"ז שם. וא"כ מובן ד(עכ"פ) למסקנת כ"ק אד"ש מה"מ שם, אין שיטת הרמב"ם כהרמב"ן שבהערה 6, שלפי דבריו אין זה שינוי מנהגו של עולם, וייעוד זה יכול להתגשם כפשוטו כבר בתקופה הראשונה של ימות המשיח.

8) לקוטי שיחות ח"ז שם. ע"פ צפנת פענח (נעתק בצפנת פענח על פסוק זה).

לדעת רבי יהודה, פירוש המילה שביתה הוא ביטול כל המציאות, ביטולו של **חומר ועצם הדבר**. לעומת זאת רבי שמעון סובר, שפירוש המילה שביתה הוא ביטול התכונות של הדבר, של צורתו ואיכותו הרוחנית. ולכן לדעת רבי יהודה פירוש "והשבתי" הוא שלא יהי' מציאות של חיות רעות בעולם, והיינו ביטול המציאות, מה שאין כן לדעת רבי שמעון הפירוש הוא שהחיות לא יזיקו, והיינו ביטול תכונת הדבר.

אמנם, גם לדעת רבי יהודה תהי' תקופה בגאולה המוקדמת לקיום הייעוד "והשבתי חי' רעה", שבה תהי' מציאות של חיות טורפות ומזיקות אלא שלא יזיקו, כפי שמוכח מהפסוק: "וגר זאב עם כבש". ובפשטות שתי תקופות אלו הם האלף השביעי והשמיני של הגאולה, אך[9] אין זה מוכרח ואפשר לומר ששתי תקופות אלו יהיו באלף השביעי עצמו[10].

וכ"ק אד"ש מה"מ מוכיח שההלכה היא כדעת רבי שמעון שיהיו חיות טורפות, אלא שלא יזיקו. ועל פי זה יש לומר, שדעת הרמב"ם גם היא כן שבתקופה השני' של ימות המשיח יהיו חיות טורפות אלא שלא יזיקו.

טהרת החיות טמאות לע"ל

בתניא[11] נאמר שחיות החיות והבהמות הטמאות הינם מג' קליפות הטמאות. אמנם, מסביר כ"ק אד"ש מה"מ[12], שוודאי שקיומם הוא מניצוץ הקדושה שבהם, אלא שניצוצות הקדושה שבהם הוא כל כך בהעלם, עד כדי כך שנעשו כחלק מג' קליפות הטמאות. אמנם, לעתיד לבוא כשיתקיים הייעוד: "ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ", יתבטלו ג' קליפות הטמאות המחיות את החיות והבהמות הטמאות וחיותם יהי' מניצוץ הקדושה שבהם, ובמילא יהיו מותרים באכילה.

ואף שחז"ל אמרו[13] בנוגע לחזיר דווקא שהקב"ה עתיד להחזירו לנו, שמזה מובן שדבר זה הוא דווקא בנוגע לחזיר ולא בנוגע לשאר החיות והבהמות הטמאות, מבאר

---

9) הערות 27, 30 ו31 בשיחה שם.

10) להעיר, שלעיל נתבאר שלדעת הרמב"ם זמן קיום ייעוד זה הוא בתקופה השני' של ימות המשיח. אמנם, כאן מבואר שמדובר באלף השביעי שהוא לאחר התקופה השני' בימות המשיח בה תתקיים תחיית המתים (ראה תניא פל"ז בהגהה). ולכאורה יש לקשר זאת עם הדיון בזמן תשלום השכר – בתחיית המתים או באלף השביעי ואכ"מ.

11) לקוטי אמרים פרק ו' בסופו.

12) אגרות קודש ח"ג עמוד קנג. וראה גם שם משמואל פרשת שמיני ואכ"מ.

13) ראה הנסמן בלקו"ש חכ"ט ע' 128 בשוה"ג. וראה גם שו"ת עטרת פז חלק א כרך ב - יורה דעה סימן ו.

כ"ק אד"ש מה"מ שדבר זה תלוי בב' התקופות בימות המשיח (ראה לעיל ס"א):

בתקופה הראשונה עדיין לא תהי' העברת רוח הטומאה מן הארץ בשלימות, ואז רק החזיר יטהר. אך בתקופה השני' של ימות המשיח, תהי' העברת הטומאה בשלימות ואזי יטהרו[14] החיות והבהמות כולם[15].

הקושי בזה

והנה, היתר זה – של החזיר, החיות והבהמות הוא דבר פלא ביותר:

ידוע ומפורסם[16] שהתורה היא נצחית ובמצוותי' לא שייך שום שינוי, אף אם מצב העולם ישתנה, הרי במצוות לא יכול לחול שום שינוי. הסיבה לכך היא שאין מטרת המצוות רק לרומם ולפעול על עם ישראל, לברר את העולם וכדומה, אלא המצוות הם רצונו העצמי של הקב"ה וחלק ממנו, וא"כ שהקב"ה נצחי כך מצוותיו נצחיות **ובגשמיות דווקא**[17] **ללא שום שינוי.**

ועל פי זה, דרושה הבהרה כיצד יותרו החזיר והחיות הבהמות הטמאות לעתיד לבוא[18], הרי התורה היא נצחית[19]?

ובנוגע לביטול איסור החזיר, אכן מצינו מגדולי ישראל אשר דנו בעניין זה:

יש שביארו שאכן אין כוונת מאמר חז"ל זה כפשוטו שהחזיר יהי' טהור,

---

14) ראה גם מדרש תהילים קמג, אך שם מוכח שהוא מדרשות חלוקות וכבאג"ק שם.

15) וראה באג"ק שם שמשמע שלא יהי' אז "איסור וטמא כלל". וצ"ע שבכ"מ מקומות מבואר שיהיו איסורים גם בתקופה הב' (ראה ספה"ש תשנ"ב שבהערה הבאה ועוד). ובשיחת ש"פ יתרו תנש"א (סה"ש תנש"א ח"א ע' 305 ואילך) מבאר כ"ק אד"ש מה"מ את אופן קיום האיסורים לעתיד לבוא, שלא יהי' זה עניין של סור מרע אלא המשכות אלוקיות באופן של ידיעת השלילה.

16) בהבא לקמן ראה רמב"ם הלכות יסודי התורה פרק ט הלכה א. לקו"ש חי"ט ע' 182 ואילך. לקו"ש חכ"ג ע' 33 ואילך. לקו"ש חל"ד ע' 117 ואילך. קונטרס בעניין "הלכות של תושבע"פ שאינם בטלים לעולם" (סה"ש תשנ"ב ח"א ע' 27 ואילך). ועוד.

17) ראה לקו"ש חל"ד שם.

18) ואף שטהרתם תהי' בתקופה השני' של ימות המשיח עלי' נאמר "מצוות בטלות לעתיד לבוא (אגה"ק סכ"ו), הרי כ"ק אד"ש מה"מ מבאר (ספה"ש תשנ"ב שם) שאין הפירוש שיתבטלו כפשוטו, אלא שלא יקיימום מצד הציווי עיי"ש. ובפרט לפי השיטות שהמצוות יתבטלו רק באלף השביעי.

19) במסגרת זאת, העוסקת במצב בעלי החיים לעתיד לבוא, נתבאר רק בנוגע לאיסור החזיר, החיות והבהמות. אמנם, ישנם עוד איסורים רבים שיש לדון בהם באופן קיומם לעתיד לבוא, והתחלתי לכתוב בזה בקובץ הערות וביאורים – ב (ישי"ג ליובאוויטש ארה"ק - בית שמש), ואאריך בזה בעזרת ה' בהזדמנות אחרת, ועוד חזון למועד.

אלא הכוונה היא[20] שיהי' לעם ישראל משמנים ומאכלים ערבים רבים, עד כדי כך שהרגשתם תהי' שהחזיר טהור. ביאור נוסף הוא[21] שהכוונה לכח הרוחני של החזיר שיסייע לקדושה, או[22] שהכוונה למלאך 'חזרא"ל'[23] שהוא קטגור על עם ישראל ובגאולה יהפך לסנגור. ביאור מעניין נוסף[24] הוא שהכוונה לדג השיבוטא הכשר, שטעמו כטעם חזיר[25]. אודות דג זה נאמר במדרש[26] שבגלות בבל ירד עם עם ישראל, ויחזור רק בבוא הגאולה.

אמנם, מכמה מקומות בחסידות[27] מובן שהפירוש הוא כפשוטו, אלא שהסיבה לכך שהחזיר יטהר היא שגם הכח הרוחני שלו יטהר:

בחסידות מוסבר[28], שהחזיר רומז על קליפת נוגה, כפי שהיא הפתח והשרש לכל הקליפות. יוצא אם כן, שבחזיר יש מעלה וחיסרון על פני שאר החיות הטמאות, מצד אחד הוא מקליפת נוגה הנעלית משאר הקליפות, אך מאידך דווקא הוא השרש לכל הקליפות וממנו הם מקבלים חיותם. ולכן גלות זו האחרונה היא הגלות הקשה ביותר מאחר שהיא גלות אדום הנמשלת לחזיר שהיא שרש הקליפות, אמנם לעתיד לבוא תתבטל כל הקליפת נוגה ולא יהי' ממנה יותר יניקה לחיצונים ולכן החזיר יטהר.

ובמקום אחר מבאר כ"ק אד"ש מה"מ[29], שחזיר ומלכות אדום רומזים לרע נעלם ביותר שכלפי חוץ נראה כטוב, רע כזה קשה ביותר לבררו, ולכן גלותנו היא ארוכה ביותר, אך מצד שני זה שהוא נראה כטוב זהו מאחר שבשורשו יש בו אכן טוב גנוז, ועל ידי שיתגלה הטוב הגנוז שבו, הוא יתברר ויתעלה לקדושה.

---

20) שו"ת הרדב"ז חלק ב סימן תתכח.

21) רבינו בחיי פרשת שמיני. וראה שם ביאור נוסף לפי גירסא אחרת במדרש, שחזיר רומז על מלכות אדום שהחריבה את בית שני, ועל ידה נעשית גלותינו האחרונה הנקראת "גלות אדום", ובגאולה מלכות אדום תחזור ותסייע לישראל לבנות את בית המקדש. וראה בהמשך בביאורי החסידות, שגם לפי גירסתנו זה הולך ג"כ על גלות וקליפת אדום.

22) שו"ת הרדב"ז שם.

23) או סמא"ל – ראה של"ה תורה אור פ' תולדות יד. מסכת פסחים מצה עשירה - דרוש ששי.

24) אור יקרות פרשת שמיני (זולצבאך שנת תצ"א). שו"ת גנזי יוסף (לגאון רבי יוטף הכהן שווארץ הי"ד) רס"י מז.

25) חולין קט ב.

26) פתיחה לאיכא רבתי פ"ד.

27) ראה באג"ק ח"ג הנ"ל, ובמקומות שנסמנו לקמן ועוד.

28) ראה שיחת ש"פ ויצא תנש"א ס"ח (סה"ש תנש"א ע' 162 ובהערות שם) וש"נ.

29) לקו"ש חל"ה ע' 118.

אדמו"ר הזקן מבאר[30], שבירור זה של החזיר יהי' על ידי המשכת עצמות אין סוף ברוך הוא, שלגביו הטהור והטמא שווים, ובמקום אחר[31] מבאר אדמו"ר הזקן שהבירור של החזיר נעשה על ידי לימוד התורה, שהיא חכמתו של הקב"ה שם אין יניקה לקליפות, ועל ידה נעשה בירור הניצוצות.

על כל פנים מובן מהמבואר בחסידות, שנוסף על הביאורים הפנימיים בטהרת החזיר (ובטהרת כל החיות בתקופה השני'), הרי דבר זה יתקיים גם כפשוטו, ואם כן עלינו להבין כיצד זה מסתדר עם נצחיות התורה.

אפשרויות הביאור השונות

יש שביארו[32] שטהרת החזיר תתבצע על ידי שישתנו סימניו לסימני חיות טהורות, ביאור זה אף מובא על ידי כ"ק אד"ש מה"מ באחד המאמרים[33], ובמקום אחר בחסידות[34] מוסברת המשמעות הפנימית לכך שישתנו סימני החזיר ויתחיל להעלות גרה, שהפירוש הפנימי בזה הוא שהוא יחזיר ויעלה את ניצוצות הקדושה שבו לשרשם. אמנם, במאמר אחר[35] שלל כ"ק אד"ש מה"מ אף את פירוש זה, מאחר שאם מדובר בשינוי הסימנים, הרי אין זה חזיר, אלא חי' אחרת.

עוד יש להקשות על שיטה זו: נתבאר לעיל (אות א') שבתקופה הראשונה של ימות המשיח לא יהי' שינוי מנהגו של עולם. והנה, מובן מכמה מקומות[36], שגם לשיטת תורת החסידות כן הוא הדבר, שבתקופה הראשונה של ימות המשיח לא יהי' שינוי במנהגו של עולם. ועל פי זה אינו מובן כיצד יתכן לומר שבתקופה הראשונה של ימות המשיח (בה יהי' טהרת החזיר כנ"ל), ישתנו סימניו הרי זה ביטול מנהגו של עולם?

ולכאורה ניתן לתרץ, שאין הכוונה שישתנו סימני החזיר באופן פתאומי, אלא שהחזירים שיולדו לעתיד לבוא יהיו עם סימני טהרה[37], ובפשטות אין דבר זה מהווה שינוי מנהגו של עולם, מאחר שגם בזמן הגלות ישנו מצב שחי' יולדת חי' שנראית

30) תו"א וישלח כה, א.
31) לקו"ת ראה ל, ב. שם לא, ב.
32) אור החיים הקדוש פרשת שמיני (ויקרא יא, ז). תורת משה (לחת"ס) שם. יבא לוי שם.
33) ספר המאמרים תש"ל-תשל"א עמוד 320.
34) המשך מים רבים תרל"ו פ"ד.
35) התוועדויות תשמ"ה ע' 1794.
36) ראה סה"מ מלוקט ב' ע' עג. שם ע' קפא, קפד. ועוד.
37) ועפ"ז יובן גם מדוע אין חזיר בגדר של "דבר שיש לו מתירין".

כחי' מסוג אחר[38].

אמנם, גם אם נאמר כן קשה[39] מן הדין[40] שכל דבר היוצא מדבר אחר טהור, הרי הוא טהור גם כן כמותו (גם אם מראהו כדבר טמא), וכן היוצא מן הטמא הינו טמא, גם אם מראהו כדבר טהור. ואם כן גם כאשר יולד חזיר עם סימני טהרה, הרי מאחר שלידתו היא מחזיר טמא הוא אמור להיות טמא.

ובמאמר הנ"ל[41] מבאר כ"ק אד"ש מה"מ ששינוי זה יהי' על פי בית דין, אך חסר שם בהביאור במאמר ולא ברור כל כך כיצד בית דין יוכל לשנות מצווה מהתורה. ובמקום אחר מבאר כ"ק אד"ש מה"מ[42], בנוגע לדברי המדרש, שלעתיד לבוא הקב"ה ישחוט את שור הבר בסנפירי הלוייתן, ועם ישראל יאכל משחיטה זו – שהיתר זה יהי' על ידי שמשיח יסביר לבית דין כיצד דיני התורה לא דיברו לכתחילה על שחיטה זו, והדבר יתקבל בשכלם. אמנם, יש לעיין אם ניתן לומר זאת גם על היתר גורף של החזיר והחיות הטמאות.

בירור הנחש

והנה, מבין כל החיות שיתבררו לעתיד לבוא, בולט הנחש שעליו נאמר[43] שהי' לפני חטא עץ הדעת "שמש גדול" ומסייע לקדושה, ואם כן לעתיד לבוא וודאי שיתברר ויחזור לקדושה.

עניין זה מובן אף מהפסוק[44]: "ושעשע יונק על חור פתן ועל מאורת צפעוני גמול ידו הדה". והיינו[45] שאפילו ילדים קטנים ישחקו עם נחש וישלחו ידיהם למערה בו הוא נמצא[46]. נמצאנו למדים שלעתיד לבוא ישרור שלום בין האדם לנחש, בשונה מהמצב בזמן הזה (לאחר חטא עץ הדעת) שישנה קללה על הנחש: "ואיבה[47] אשית

38) ראה בכורות ה, ב. רמב"ם מאכלות אסורות א, ה. שולחן ערוך יורה דעה עט, ב. ועוד.
39) כפי שהקשה במשנה למלך אחרון הלכות גירושין פרק ו הלכה א.
40) ראה בכורות, רמב"ם ושו"ע שם.
41) שבהערה 37.
42) קונטרס תורה חדשה תנש"א.
43) סנהדרין נט, ב.
44) ישעי' מ, ח.
45) ראה רש"י ומצודות על הפסוק.
46) ע"פ מצודות. ורש"י הביא פירוש נוסף שהכוונה לגלגל העין שלו. והמלבי"ם פירש שהכוונה למקום הארס שלו.
47) בראשית ג, טו.

בינך ובין האשה ובין זרעך ובין זרעה".

כ"ק אדמו"ר הצמח צדק מבאר[48], ששלום זה מתבטא בכך שהנחש **יכנע** ויתבטל בתכלית לאדם. דבר זה יפעל על ידי הבירור והפרדת הטוב מהרע שתהי' בעולם כולו, שעל ידי זה יתגלה גם בנחש דרגתו האלוקית, ובמילא יתבטל לאדם שדרגתו האלוקית גבוהה יותר[49].

ומוסיף לבאר[50] שהפירוש הפנימי ב"חור פתן" הוא "עומק ההתקשרות ברצונות זרות ותענוגים שלנגד רצון ה'", ובגאולה השלימה, יאיר גילוי אלוקות נעלה ביותר גם בדרגה הזאת, כך שלא יהי' עוד התקשרות ורצון בתענוגים גשמיים אלא ביטול לאלוקות בלבד.

וכ"ק אד"ש מה"מ מבאר[51] יתרה מזו, שאין זה רק שהנחש יחזור לקדושה כמצבו לפני חטא עץ הדעת, אלא שיעלה לדרגה נעלית הרבה יותר ממה שהי' לפני החטא, שהרי אז לפי חטא עץ הדעת הייתה אפשרות שירד לדרגה נמוכה, אך לאחר הבירור יתעלה עד שלא יוכל לרדת יותר.

אמנם, הצמח צדק מקשה על דברים אלו, מהמדרש[52] האומר שהנחש לא יתרפא, ומבאר שעל כל פנים גם אם לא יתרפא לעלות משפלותו בכל אופן וודאי שלא יזיק.

---

48) אוה"ת נח, תתרסג. הובא בספר הליקוטים ערך נחש (ע' קט).

49) שכך הוא הסדר שהדרגות הנמוכות באלוקות מתבטלות לדרגות הגבוהות, כגון מלכות דיצירה לגבי מלכות דאצילות (אוה"ת שם).

50) אוה"ת שם ע' 2126. הובא בספר הליקוטים שם.

51) סה"מ מלוקט ח"ג ע' כו.

52) מדרש רבה ויגש פרשה צ"ה.

"ולא קנאה ותחרות"

הת' יוסף יצחק שי' שמולביץ
תות"ל המרכזית - 770 בית משיח

"ובאותו הזמן לא יהי' שם לא רעב ולא מלחמה ולא קנאה ותחרות שהטובה תהי' מושפעת הרבה וכל המעדנים מצויין כעפר, ולא יהי' עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד ולפיכך יהיו ישראל חכמים גדולים ויודעים דברים הסתומים וישיגו דעת בוראם כפי כח האדם שנאמר כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים" (הל' מלכים פי"ב ה"ח)

פתיחה

בפשטות מתאר כאן הרמב"ם את המצב המיוחד שישרור בעולם בעקבות גילוי המשיח ומלכותו בעולם, והשכר הגדול שיהי' לעם ישראל על קיום התורה ומצוות בזמן הגלות והשפע הרב שיהי' בכל העולם כולו, שע"י כך כולם יוכלו להתעסק אך ורק ב'דעה את ה".

אמנם בריבוי שיחות מבאר כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א הלכה זו ונראה כי חביבות מיוחדת ניתנה דווקא לה, ועל כן נעמד על כל פרט בה ומדייק בו ריבוי ענינים ומכך לומד רבות על ימות המשיח ועל מצב העולם אז.

ההבדל בין הל' מלך המשיח להל' תשובה

אחד הענינים המרכזיים בהם ניתן לשים לב לדיוקים בהלכה זו הוא על הצורה בה מתאר הרמב"ם את תקופה זו בהל' תשובה וכיצד מתארה בהל' מלך המשיח.

בהל' תשובה מגדיר הרמב"ם את מהות השכר על קיום התורה ומצוות שהוא העולם הבא והטוב הצפון לצדיקים, ובעקבות כך גם מתאר את השפע הרב שמקבלים העוסקים בתורה ומצוות אף בעולם הזה לפני העולם הבא, ואילו בהל' מלך המשיח פוסק הרמב"ם כיצד יתנהל העולם בימות המשיח ואינו מקשר זאת בצורה ישירה לשכר על המצוות ולתאוות הצדיקים לחיי ימות המשיח.

כ"ק אד"ש מה"מ נעמד[1] על חילוק זה ולפיו מבאר במספר מקומות את ההבדל בין הגישה וההסתכלות על תקופת ימות המשיח כפי שהיא בהל' תשובה, וכפי שהיא בהל' מלך המשיח. ולפי זה מציין לריבוי הבדלים הנובעים מהבדל עצום בגישה לימות המשיח[2].

אחד מן ההבדלים להם מציין כ"ק אד"ש מה"מ[3] הוא שבהל' תשובה כאשר מתאר שבאם אנו נקיים תורה ומצוות כראוי תגיע תקופת ימות המשיח ואזי ה' "יסיר ממנו כל הדברים המונעים אותנו מלעשותה כגון חולי ומלחמה ורעב מלעשותה כגון חולי ומלחמה ורעב וכיוצא בהן", ו"ישפיע לנו כל הטובות המחזיקות את ידינו לעשות התורה כגון שובע ושלום ורבוי כסף וזהב" לא מזכיר שה' יסיר את הקנאה והתחרות מבני ישראל, בשונה בהל' מלך המשיח שם הלשון "לא יהי' שם לא רעב ולא מלחמה ולא קנאה ותחרות" ומדוע לא מביא הרמב"ם גם בהל' תשובה שבימות המשיח לא תהי' קנאה ותחרות?

ומוכרחים להסביר, שמדובר על דרגה יותר נעלית בשלמות העולם, שלא רק שאין מלחמות ורעב, אלא אף אין קנאה ותחרות בין בני האדם, אשר לכן בהל' תשובה שם מדובר בדרגה הראשונה עוד לא משיגים את מהות ענין זה.

אמנם זה גופא צריך להבין:

א. מהי המיוחדות בהל' מלך המשיח על פני הלכות תשובה שדווקא שם נכנס לבאר פרט זה?

ב. מה החידוש בקנאה ותחרות שהם יותר 'מורכבים' שאליהם מתייחס דווקא בהל' מלך המשיח?

והנה בהדרן תשמ"ה מבאר כ"ק אד"ש מה"מ שהפרטים 'רעב ומלחמה' ו'קנאה ותחרות' אותם מציין בהל' מלך המשיח משתלשלים ממה שכותב לפני כן 'שהטובה תהי' מושפעת הרבה' ו'וכל המעדנים מצויין כעפר': היות שהטובה תהי' בשפע ולא יחסר מאומה לאף אחד, לא יהי' רעב בעולם ואף לא מלחמות, כי אז הרי יש לכל אדם טובה הרבה ואין צורך במלחמה לשלול שלל וכו' להוסיף ברכושו ונכסיו,

---

1) הדרן על הרמב"ם תשל"ה, תשמ"ט תש"נ ועוד.

2) אמנם, בכל מקום הביאור הוא באופן אחר אך ניתן לחבר את כל הביאורים לנקודה אחת והיא שיש בכללות שתי דרגות בענין ימות המשיח ואלו הם כאשר לומדים זאת בהלכות תשובה וכאשר לומדים זאת בהל' מלך המשיח.

3) הדרן תשל"ה, תשמ"ט.

אמנם יתכן שאדם ירגיש שיש לשני דברים שאין לו ואף לא יודע אודותם שמפני זה לא יבוא למלחמה עמו, והיינו שתיתכן קנאה או תחרות, ובשביל זה מוסיף גם 'וכל המעדנים מצויין כעפר' היינו שיהיו בשפע עצום ממש, וגם 'מעדנים' שזה לא רק דברים מוכרחים אלא גם לעידון ותענוג ושמורגש בהם שהם טובים ו'מושלמים' וממילא לא ירגיש שחסר לו משהו[4], ויתירה מזה, שהמעדנים יהיו נחשבים כעפר, כלומר שאין לו שום חשיבות ולא יבואו לרדיפתם וממילא נשללת גם ה'קנאה ותחרות'.

ועפ"ז ניתן לשים לב לעוד הבדל: בהל' תשובה לא מציין את הפרט של 'מעדנים מצויין כעפר' אלא רק "ישפיע לנו כל הטובות" ובעקבות זה (לכאורה) גם לא מציין 'ולא קנאה ותחרות' שהרי הם משתלשלים זה מזה, ועפ"ז צריך עוד יותר להבין הטעם לחילוק בין ב' המקומות (כנ"ל)?

החידוש בהל' מלך המשיח

והביאור בזה הוא[5]:

בהל' תשובה מבאר הרמב"ם את מצב העולם כפי שהוא בנוגע לזמן הזה, היינו השכר שמגיע ליהודי כאשר הוא מקיים את המצוות בעולם הזה, ולזה הוא מתאווה כאשר הוא מקיים את המצוות, וגם ההלכה אודות ימות המשיח היא בנוגע לכללות קיום התורה ומצוות בזמן הזה, והיות שאינה אלא לפי ערך המעמד ומצב כיום אפילו באופן של תכלית השלימות בזה, לכן לא נכנס שם לעומק האמת על המצב המיוחד שישרור אז.

ובנידון דידן, כשמדברים על ימות המשיח בסקירה מבחוץ, בזמן הזה, לא ניתן להבין את הייעוד דשלילת הקנאה ותחרות, ולכן לא מדבר על זה הרמב"ם שם. אמנם בהל' מלך המשיח, שם הוא המקום לתאר ולפסוק הלכתית כיצד יהי' העולם בימות המשיח ולכן מתאר גם ייעוד זה.

כלומר, זה שלא יהי' קנאה ותחרות בימות המשיח זו עובדה מוגמרת כמובן, אלא שבהל' תשובה אין זה המקום להסביר זאת כי זה לא קשור לסיוע ה' ליהודים

---

4) פרט זה בענין ה'מעדנים' הוא ע"פ הדרן על הרמב"ם תשל"ה, אמנם שם מבאר הסיבה שלא מפרט קנאה ותחרות בהל' תשובה באופן אחר עיי"ש.

5) היסוד לחילוק בין ב' ההלכות הוא בהדרן תשמ"ט שם נכנס לעומק ההלכות ופרטיהם ומביא את הביאור דלקמן עיי"ש בהרחבה, אמנם גם בהדרנים אחרים מבאר אי אלו פרטים בענין זה וכאן יובאו הדברים כתמונה שלמה.

לקיים התומ"צ בזמן הזה, משא"כ בהל' מלך המשיח, שם פוסק הרמב"ם כיצד יהי' העולם בימות המשיח על פי הלכה[6].

והטעם על זה הוא, כי בימות המשיח יתעלה העולם כולו למצב גאולה, בו ידיעת ה' חודרת את כל הנבראים ומקיפה אותם ולכן ניתן להגיע גם לשלילת הקנאה ותחרות, משא"כ בהל' תשובה כשמדובר עוד בזמן הזה טרם חדרה ידיעת ה' את כל המציאות, לא שייך להגיע לזה.

הייחודיות בשלילת קנאה ותחרות

הייחודיות של שלילת הקנאה ותחרות על פני דברים אחרים יובן בהקדים[7] דברי הרמב"ם לפנ"ז: "ולא יהי' עסק כל העולם אלא לדעת ה' בלבד". ולא כתב כפי הסגנון הרגיל שבימות המשיח יהי' העסק היחידי בדעה את ה' אלא לא יהי' כל עסק מלבד זה.

וניכר ששולל כאן מטרות אחרות של לימוד תורה מלבד "לדעת את ה'", מכיוון שיכול להיות לימוד תורה בשביל כל מיני סיבות שונות ואפילו 'כדי לדעת את המעשה אשר יעשון'. אמנם בימות המשיח לא יהי' גם לימוד באופן זה (כי בכדי לדעת את ההלכות מספיק ללמוד פעם אחת את כל התורה כולה והרי לא שייך שכחה ב'אותו הזמן') אלא רק כדי לדעת את ה'.

וניתן לומר, שרק בדרגה כזאת נעלית של לימוד תורה[8] וידיעת ה' כאשר כל ישראל ואף **כל העולם** יהיו במצב כזה, כך יתכן שלא יהי' אף קנאה ותחרות.

דיוק נוסף בדברי הרמב"ם

ויש להוסיף, שהרמב"ם שולל אף קנאה ותחרות בענין חיובי כמו 'קנאת סופרים תרבה חכמה' וכיו"ב, ולכאורה והדבר תמוה: עיקר הענין של "ילכו מחיל אל חיל" הוא דווקא בימות המשיח ו"כל אחד ואחד נכווה מחופתו של חבירו[9]" ומדוע לא תהי' אף קנאה ותחרות בענין טוב?

---

6) ומובן מדוע לא מביא עוד ייעודים גשמיים או רוחניים שיקרו בימות המשיח כי אינם קשורים לפסק ההלכתי מה צריך להיות בימות המשיח.

7) הדרן תשמ"ו.

8) בהדרן שם מקשר זאת עם הדרגה של 'כתר תורה' ואכ"מ עיי"ש.

9) ב"ב עה, א.

והביאור בזה הוא[10] כנזכר לעיל שבתקופת ימות המשיח יתעלו ישראל לדרגה רוחנית שלא בערך לזמן הגלות:

בזמן הגלות היהודי עובד את ה' כפי שהוא מציאות נפרדת מה'. אמנם, בימות המשיח לאחרי שלימות כל העבודה היהודי מתאחד עם ה' באופן ד'ישראל וקוב"ה כולא חד' עד שלא ניתן להפריד בין הבורא ונברא והם נעשים למציאות אחת. על תקופה זו נאמר כי "מצוות בטלות לעתיד לבוא" כלומר שה**ציווי** בטל כי היהודי מאוחד עם ה' באופן שמקיים את המצוה מאליו ולא שייך לקרוא לזה 'מצווה' כאשר אין את מי שמצווה למישהו אחר, וכאמור - "כולא חד".

ובעצם, יש לקשר זה להאמור לעיל, שבתקופת ימות המשיח תחדור מציאות ה' את כל הנבראים שבעולם ואת כל המציאות כולה, לא באופן של שני דברים נפרדים אלא מציאות אחת שכולה 'דעה את ה".

ולכן בימות המשיח, לא יהי' את הרגש של מלחמה, ואפילו לא קנאה ותחרות, כי כל זה שייך רק כשיש מציאות של אדם פרטי, אבל בימות המשיח יהודי ירגיש חד עם ה' ואין לו מציאות בפני עצמו. והפי' 'נכווה מחופתו של חברו' הוא רגש של חמימות שיקבל כל צדיק מחופתו של חבירו שיביא לעלי' מחיל אל חיל, אך לא באופן של קנאה ותחרות.

[להעיר, שניתן להסביר זאת גם באופן שונה מעט[11] שלימוד התורה והעליות בה בזמן הגאולה יהי' "ע"ד תלמידי ארץ ישראל המנעימים זה לזה בהלכה" ולא באופן של קנאה ותחרות שליליים[12]].

וכל זה יהי' מחמת הגילוי האלוקי שישלוט בעולם אז, וכמו שמסיים הרמב"ם את ההלכה בפסוק 'ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים' שבפסוק זה מוזכר שם הוי' בפירוש לעומת תחילת ספרו שם מביא את שם הוי' ברמז ובראשי תיבות למילים הראשונות 'יסוד היסודות ועמוד החכמות', כי בהלכות התורה מורגש רצון ה' ומהותו, ולפני הלימוד עדין חסר בגילוי שם הוי' אך בסוף לימוד כל ההלכות ובקיום כל ההלכות, כלומר, כשתהי' שלימות בכל הלכות התורה ויתבצעו בעולם דהיינו בימות המשיח, אז יהי' את גילוי שם הוי' בעולם וביהודי הלומד ומקיים את

10) בקונטרס הלכות של תושבע"פ שאינם בטלים לעולם תשנ"ב.

11) שיחת כ' טבת תשמ"ט.

12) או כפי שמסביר זאת כ"ק אד"ש מה"מ במקום אחר, שלימוד נגלה דתורה לעת"ל יהי' באופן ד'נכווה' כי שייך בזה חילוקים בין א' לשני, אך לא כן בלימוד פנימיות התורה, בו יהי' רק את משיח צדקנו שילמד לכל העם, ובאופן של ראי'.

כל ההלכות.

וכמודגש גם בפסוק "מלאה הארץ דעה", היינו שהעולם כולו מלא ב'דעה את ה" ויתירה מזו "כמים לים מכסים", דהיינו שהמציאות כולה מכוסה ולא נראה שום דבר אלא רק "דעה את ה'", והדעה מכסה את המציאות כמו שהמים מכסים את הים (מקום המים) עד שאינו ניכר כלל, שזה רומז למי הדעת הטהור בידיעת ה' שמקיף את כל המציאות כולה עד שכל העולם מתעסק אך ורק בידיעת ה'.

ובמילים אחרות[13], זהו החילוק בין שם הוי' בכינויו (שם אד') לבין שם הוי' ככתבו, שם המפורש ושם העצם לעצמותו ית', שדרגת שם הוי' ככתבו, היא זו שתשלוט בימות המשיח, ובאדם הלומד לאחרי ידיעת כל הלכות התורה.

כלומר, בהל' תשובה עדיין נמצא האדם הלומד באמצע עבודת ה' שלו ועדיין לא הגיע לשלימותה, וגם העולם כולו עוד לא הגיע למטרה המושלמת של בריאתו – תקופת ימות המשיח בטהרתה – ולכן לא נכנס שם הרמב"ם לפרטים המדברים על התקופה המיוחדת כפי שתהי' מצד הגילוי האלוקי של 'כמים לים מכסים'[14] ושלמות העולם מצד עצמותו ית' שחודר בנבראים, אלא רק מתאר את הענין באופן כללי ומדבר על פרטים מסוימים בייעודי הגאולה שיעזרו ליהודי ללמוד תורה ללא הפרעות, ועל העולם בימות המשיח כפי שניתן להשיג עכשיו.

אמנם בהל' מלך המשיח, שם כבר למד היהודי את כל הלכות התורה המורים על גילוי שם הוי' ככתבו והוא חדור בו, וכבר מדובר בה על תקופת ימות המשיח בפני עצמה, וזהו המקום בו פוסק הרמב"ם כיצד יראו פני הדברים באמת (ולא שמסביר רק כיצד יניח לנו ה' מכל המניעות ועיכובים מלימוד התורה), שם הוא המקום לגלות שבימות המשיח לא יהי' דבר מלבד 'דעה את ה' כמים לים מכסים' וכל העולם כולו יתאחד עם הקב"ה באופן מושלם.

הל' תשובה והל' מלכים - ב' תקופות בימות המשיח

בעומק יותר מסביר כ"ק אד"ש מה"מ[15] שהחילוק בין שני המצבים תלוי בשתי התקופות בימות המשיח:

---

13) הדרן תשמ"ח.

14) ולכן גם לא מביא שם את מילים אלו בציטוט הפסוק.

15) הדרן תנש"א וקונטרס תשנ"ב הנ"ל.

וזאת ע"פ ההסבר הידוע[16] שהרמב"ם ס"ל שיש בימות המשיח ב' תקופות ובתקופה הראשונה יבטל רק שיעבוד מלכויות ואילו שאר הייעודים הגשמיים כולל תחיית המתים יתקיימו בתקופה השני' (ועפ"ז מתורצות כו"כ שאלות בשיטת הרמב"ם בנוגע לשינוי מצב העולם אז)

ומוכיח כ"ק אד"ש מה"מ שכל ההלכה האחרונה בפרק י"ב עוסקת דווקא בתקופה השני', כי לאחרי שמדבר באריכות בכל הפרק על מצב העולם וכביכול חותם את הענין מוסיף 'ובאותו הזמן..', הנה מוכרח להסביר שהרמב"ם רומז לתקופה זו ושכל המתואר בה אודות השלימות הנעלית וידיעת ה' באופן ד'כמים לים מכסים' כנ"ל זה דווקא בתקופה השני' כי בתקופה הראשונה עדיין 'עולם כמנהגו נוהג'.

ועפ"ז ניתן להסביר שכל המציאות המוסברת לעיל, כאשר יהודי יתאחד עם ה' באופן ד'כולא חד' שיכת דווקא בתקופה השני', ואז באמת לא שייך קנאה ותחרות ח"ו בין יהודים, כי יתגלה בעולם רצונו האמיתי של ה' דהיינו התורה ומצוות באופן הכי נעלה **וממילא** יקיימו כולם את אותם מעצמם.

ומחמת גילוי אלוקי זה וההתאחדות המושלמת בין הבורא לנבראים לא יהי' שייך רגש של קנאה או תחרות בין יהודים אפילו בקדושה כנ"ל (כי זה חלק מרצונו ית'), כי כבר "מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים" ו"ישראל וקב"ה כולא חד".

16) ראה בארוכה לקו"ש חכ"ז שיחה לפר' בחוקותי.

לזכות

חברי איגוד תלמידי הישיבות העולמי - 770 בית משיח

- ה'תש"פ -

הת' ארי' לייב דובער שי' בן דניה

הת' דוד שי' בן רבקה

הת' יהודה שי' בן שרה

הת' יוסף יצחק שי' בן רבקה

הת' מנחם מענדל שי' בן פנינה

הת' שניאור זלמן שי' בן מרים

שיזכו לגרום נחת רוח רב לכ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א, ויביאו את התגלותו המלאה לעין כל, תיכף ומיד ממש!

•

יחי אדוננו מורנו ורבינו מלך המשיח לעולם ועד!

מוקדש

לכ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א

מהרה יגלה אכי"ר

יה"ר שיראה רוב נחת מתלמידיו,

חסידיו ושלוחיו ומכלל ישראל

ותיכף ומי"ד ממ"ש נראה בעיני בשר

בקיום נבואתו העיקרית - בשורת הגאולה -

"לאלתר לגאולה" ו"הנה זה משיח בא"

ובעגלא דידן יתגלה לעין כל

ויבנה ביהמ"ק במקומו ויקבץ נדחי ישראל

בגאולה האמיתית והשלימה

נאו מי"ד ממ"ש ממש!

•

יחי אדוננו מורנו ורבינו מלך המשיח לעולם ועד!

תחרות חיבורים עולמית